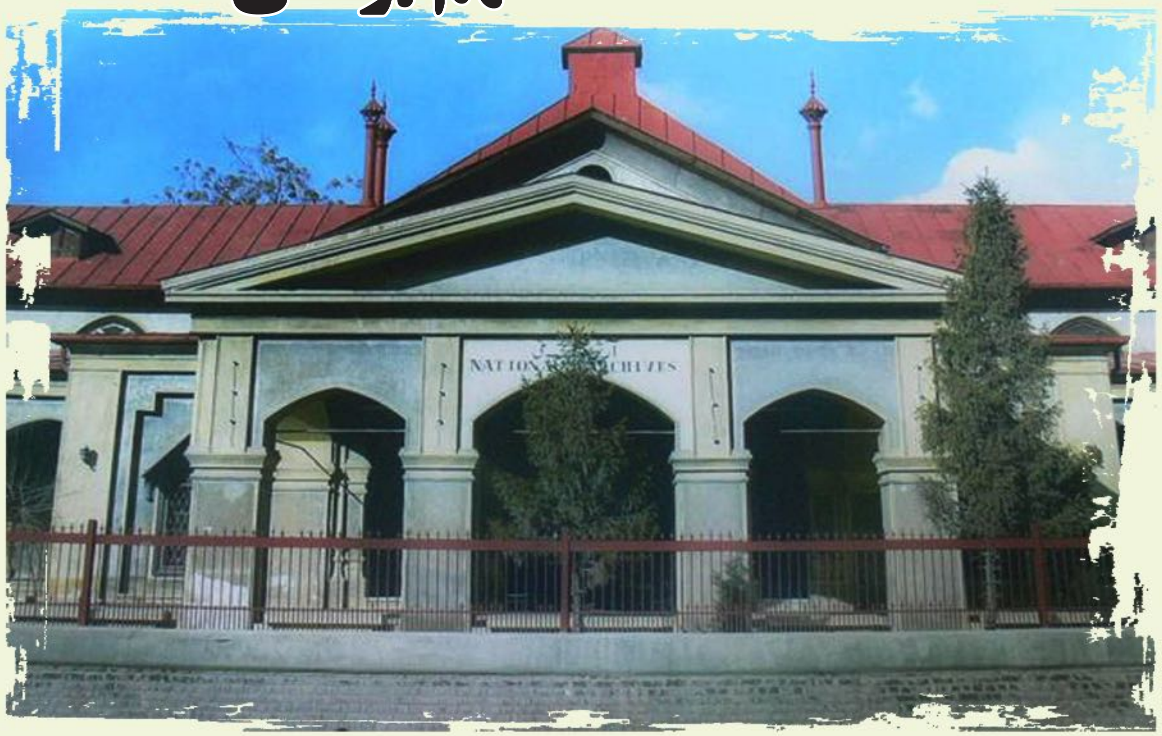
د پوهنې وزارت

پښتو

نهم ټولګی

پښتو
نهم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلیږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

پښتو

نهم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ.ش.

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اېډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اېډیټ ډیپارتمنټ غړي

ټولګی: نهم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای:

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او گټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو گډونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

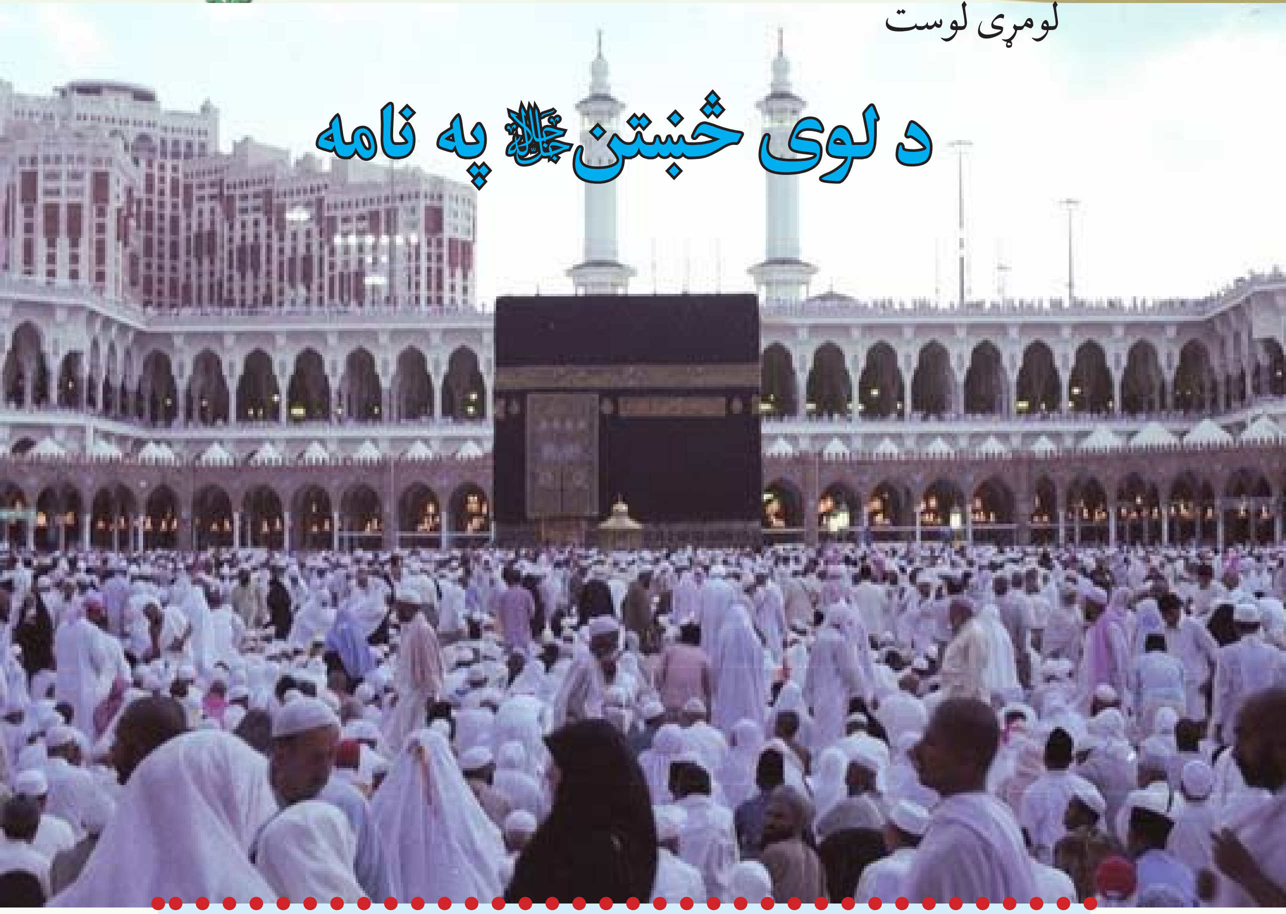
د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وگړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

لومړی لوست

د لوی څښتن ﷻ په نامه

- څوک د ډېرو سترو صفتونو وړ او لایق دی؟
- د تېرو ټولګیو د پښتو لوستونو په کتابونو کې مو د حمد تر سرلیک لاندې د چا ستاینې او صفتونه لوستلي دي؟

حمد په لغت کې ثنا او صفت ته وایي او په اصطلاح کې هغه منظومه وینا یا کلام دی چې د الله ﷻ ستاینه پکې شوې وي. اوس له تاسو څخه څوک کولای شي لاندې پوښتنو ته ځواب ووایي؟

موږ او تاسو د دې ټولګي د لوست پیل د((یونس خیبري)) په حمدیه شعر کوو.

لکه ذات دی له آفته په امان ستا
هسې نشته دی صفات لره نقصان ستا
که په سل ژبې یې وایي تر قیامته
یو صفت به تمام نه کا واصفان ستا
له ازله قدیم ته یې بې زواله
ابدا سره هستي ده جاویدان ستا
د قیامت په سخت منزل به یې شفیع وي
چا چې لاس دی لګولی په قرآن ستا
فرښتې دي مقیدې پر خدمت شوې
د فرمان رسی په غاړه انس وجان ستا
چې په احسن تقویم باندې پیدا شو
دا عجب فضل عظیم دی په انسان ستا
له عدمه دې وجود د هستۍ ورکړ
په دا فضل دې شاکر دي بندګان ستا
چې دې خلاص کړ د زنار له سخته بنده
دم په دم دې شکر کاندي مسلمان ستا
امیدوار د خدای ﷻ له فضله شه ((یونسه))!
تر کرمه پورې هېڅ دي ګناهان ستا

(یونس خیبري) زموږ د پخوانیو شاعرانو له ډلې څخه د دولسمې هـ . ق.
پېړۍ نومیالی شاعر دی. د رحمان بابا د ادبي مکتب پیرو او د شعرونو دیوان یې
چاپ شوی دی.

د متن لنډيز:

د اللهﷻ ذات بې زواله او صفتونه يې ډېر زيات دي. صفتونه او ستاينې يې دومره ډېرې دي چې هيڅوک يې پای ته نشي رسولی. فرښتې او ملايکې، انس و جن د هغه ذات فرمان منونکي دي. انسان يې په ډېرې ښکلې څېرې پيدا کړی چې دا يې پرې لوی فضل او احسان کړی دی. هېڅوک بايد د خدایﷻ له فضل او کرم څخه ناهيلي نشي. که هر څومره گناه يې هم کړې وي، د خدایﷻ په فضل او کرم ببښل کېدای شي.

فعاليتونه

۱ــ د ښوونکي له لوستلو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتيا ولولي، بيا دې څو تنه د نورو په استازيتوب متن په لوړ غږ ولولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونيسي چې د کلمو سم تلفظ او د جملو د جوړولو ترکيب او ترتيب زده کړي.

۲ــ زده کوونکي دې په خپلو کتابچوکې له متن څخه د خپلې خوښې يو بيت له معنا سره وليکي.

۳ــ ښوونکی دې لاندېنۍ پوښتنه وکړي چې د زده کوونکو نظرونه د ځوابونو په ترڅ کې واوري:

- د الله تعالیٰ له بې شمېرو صفتونو څخه څوک د يو څو صفتونو په هکله خبرې کولای شي؟
- د لاندې بيت په هکله خپل نظر وړاندې کړئ:

د قيامت په سخت منزل به يې شفيع وي
چا چې لاس دی لگولی په قرآن ستا

- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او هغوی ته دې دنده ورکړل شي چې د يوې

ډلې زده کوونکي له متن څخه يو بيت ووايي او د بلې ډلې په استازيتوب دې يو زده کوونکی د هغه بيت معنا او مفهوم ووايي.

٤ــ زده کوونکي دې د لاندېنيو کلمو ضد کلمې په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې هغه ضد کلمې په جملو کې هم وکاروي:

نقصان عظيم سخت اميدوار خلاص صفت

٥ــ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د متن تش ځايونه ډک کړي:

- يونس خيبري زموږ د پخوانيو........................ له ډلې څخه دی.
- يونس د .... ادبي مکتب پيرو و.
- .... په لغت کې صفت ته وايي.

٦ــ زده کوونکي دې لاندې بيت په نثر واړوي:

د قيامت په سخت منزل به يې شفيع وي

چا چې لاس دی لګولی په قرآن ستا

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه د ځينو هغو نعمتونو په هکله چې الله ﷻ خپلو بندګانو ته ورکړي دي، څو کرښې وليکي.

دویم لوست

د اسلام د ستر پیغمبر ﷺ ستاینه

ـ تاسي د مخه کله نعت لوستلی یا اورېدلی دی؟

•نعت په لغت کې غوره او نېکې ستاینې ته وایي او په اصطلاح کې هغه منظومه او منثوره وینا ده چې د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ ستاینه او صفت پکې شوی وي.

•له تاسو څخه ځوک لاندې پوښتنو ته ځوابونه ویلای شي:

ـ د نعت ویلو اصلي موخه او هدف څه وي؟

ـ الله ﷻ پیغمبران د څه لپاره رالېږلي دي؟

ـ موږ او تاسي د دې ټولګي په دویم لوست کې د ((ګوهر کاکاخېل)) لیکلی نعت لولو:

پــه دنــيــا د جــهــالــت پـــردې خـــورې وې
پــه هــر لـــورې د گـنـاه تـــورې تـيـــارې وې

ضـلالـت او گـمـراهـۍ کـې انــســان غـــرق و
پــه حــلال او پــه حـــرام کـې نــه څـه فــرق و

د چـــا و مــعـبـود آتـــش، د چـــا شـجـــر و
د چـــا ســتــوری د چــا سـيـنـد د چـــا حـجـر و

لـــوی آفـــت کـــې مـبـتـلا ټـولـه دنـيـــا وه
قـــام پـــه قـــام او کـــور پـــه کـــور يـــوه بـــلا وه

خدایﷻ راولــېـږه رحـمـت و خپـل جـهـان تـه
د رڼـــا لاره يـــې وښـــــوده انـــــســان تـه

د بـاطـل او د حـق فـرق يـې ور عـيـان کړ
ټـول عـالـم يـې لــه بـاطـل نــه روگـــردان کړ

الـــســلام والــصــلــوة وايـــي ((گـــوهـــر))
تـــه شـفـيـع د ده پـــه ورځ شـــه د محشر

((خيرالحق گوهر کاکاخېل)) د پښتو ژبې معاصر شاعر او د پښتونخوا اوسېدونکی دی. د نعتونو ډېرې غوره بېلگې لري.

د متن لنډيز:

هغه مهال چې پر ټوله نړۍ د جهالت او ناپوهۍ تپه تياره خپره وه. بشريت په بې لارېو او خپل سريو سر و، د حق او باطل ترمنځ يې توپير نشو کولای. د خدایﷻ نمانځنې ځای اور نمانځنې، بت نمانځنې او ډول ډول خرافاتو نيولی و. انسانيت له لويې تباهۍ سره مخامخ و، لوی خدایﷻ پر بشريت رحم وکړ. د هغوی د لارښوونې او رښتينې لارې ته د رابللو لپاره يې حضرت محمد ﷺ د خپل استازي په توګه وګوماره. قرآن يې پرې نازل کړ. د ټول بشريت لپاره يې د دنيوي او اخروي نېکمرغۍ زيری له ځان سره راوړ او بشريت يې له ګمراهۍ او تباهۍ څخه وژغوره.

فعاليتونه

۱ـ د ښوونکي له لوستلو او لازمو څرګندونو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتيا سره ولولي. بيا دې ښوونکی له څو تنو زده کوونکو څخه وغواړي چې متن د ټولګي په مخ کې په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې غوږ ونيسي.

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي: يوه ډله دې د متن ((دري)) کلمې او بله دې د ((پښتو)) کلمې په خپلو کتابچو کې جلا جلا لېست کړي. بيا دې له هرې ډلې څخه يو تن د نورو په استازيتوب د خپلې ډلې لېست کړې او کلمې د ټولګي په مخکې ولولي.

۳ـ ښوونکی دې له زده کوونکو وپوښتي چې:

- حضرت محمدﷺ په څه ډول حالاتو کې په پيغمبرۍ مبعوث شو؟
- حضرت محمدﷺ وګړي په څه ډول د اسلام سپيڅلي دين ته رابلل؟

٤ـ زده کوونکي دې متن په غور ولولي او په هغه کې دې ((متضادې کلمې)) په نښه کړي او بيا دې يې په جملو کې وکاروي.

۵ـ ښوونکی دې په وار سره له زده کوونکو وغواړي چې د ټولګیوالو په مخکې د نعت مفهوم په خپله ژبه ووایي.

۶ـ زده کوونکي دې لاندېنیو پوښتنو ته سم ځواب په پنسل په ☑ نښه کړي.

د اسلام ستر پیغمبر په داسې وخت کې په پیغمبرۍ مبعوث شو چې:

الف: په ټوله نړۍ کې امن و.

ب: په ټوله نړۍ کې د جهالت او ناپوهۍ تیاره خپره وه.

ج: بت نمانځنه او اور نمانځنه نه وه.

۷ـ زده کوونکي دې د لاندې کلمو ((جمع کلمې)) په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې هغه په جملو کې وکاروي:

کور لار قام انسان ستوری

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې بلې ورځې ته د کورنۍ دندې په توګه څو داسې جملې راوړي چې پنځه واړه (ی) ګانې پکې کارول شوې وي.

هر څوک چې له نورو څخه زیاته پوهه لري، ارزښت یې هم له نورو څخه زیات دی.

(حدیث شریف)

دریم لوست

د ملي یووالي ارزښت او اړتیا

افغانستان د ټولو افغانانو ګډ کور دی. ګډ کلتور او فرهنګ لري او ټولو له خپل هېواد او ټاټوبي څخه په ګډه دفاع کړې او کوي یې . له ګډو ویاړلو کارنامو څخه برخمن او خپل ملي یووالی یې په هر حالت کې ساتلی دی.

دلته د ملي یووالي په ارزښت خبرې کوو. د مخه تر دې چې د ملي یووالي ارزښت دروپېژنو، دې لاندې پوښتنې ته ځواب ووایئ:

- که د یوې سیمې یا هېواد وګړي په خپلو کې ملي تړون او یووالی و نه لري له کومو ستونزو سره به مخامخ شي؟

هغه وګړي چې په يوې ټاکلې جغرافيوي سيمه کې اوسي، ګډ تاريخ، شريک فرهنګ، عنعنات او ملي وياړونه لري، ملت بلل کېږي. هر ملت له بېلا بېلو مېشتو قومونو او ولسونو جوړ دی چې ګډ برخليک لري او په يوه نامه يادېږي.

افغانستان د يوه واحد ملت په توګه د ټولو افغانانو ګډ کور دی. ټول په دې ستر کور کې زېږېدلي او رالوی شوي دي، نو بايد له يو بل سره مينه، په خپلو کې ژور ټرون او ملي يووالی ولري او تر يوه بيرغ لاندې ژوند وکړي.

زموږ د هېواد ټولو اوسېدونکو د تاريخ په اوږدو کې ګډ ژوند لرلی، د خپلې خاورې او هېواد له ملي نواميسو او ځمکنۍ بشپړتيا څخه يې په ګډه ساتنه او دفاع کړې ده.

افغانستان پر هر افغان حق لري چې د ودانۍ، سوکالۍ، سراسري سولې، امن او ملي وحدت د ساتلو په لاره کې هر ډول سربښندنې ته چمتو وي.

د ملي يووالي د ټينګښت او تامين لپاره اړينه ده چې هر ډول توپيرونه له منځه يوسو او يو بل ته د ورورولي غېږه پرانيزو او په ټولو ملي چارو کې د يوه واحد ملت په توګه دريځ ولرو.

که د نړۍ لوی او پرمختللي هېوادونه وګورو، نو وینو ټول هغه توپیرونه چې د دوی ملي یووالي ته زیان رسوي، له منځه یې وړي او پرځای یې په پوره یووالي، د پوهې او ټکنالوژۍ خواته مخه کړې ده . بشري او انساني کرامت ته یې په درناوي د ملي یووالي روحیه رامنځ ته کړې او د ((زه)) یا ((زه یم)) پرځای یې د ((موږ)) یا ((موږ یو)) مفکوره او روحیه روزلې او پاللې ده.

په یوې ټولنې یا هېواد کې د ملي یووالي په له منځه تللو سره هغه هېواد اوټولنه له سترې ګډوډۍ سره مخامخ کېږي چې د حق او رښتینولۍ خوا یې کمزورې، زور زیاتی او نابرابري پکې له یوې ورځې بلې ته زیاتیږي. د خوابدیو، خپل منځي شخړو او دښمنیو لمنه پراخیږي او په دې ترتیب بهرني دښمن ته د هر ډول لاس وهنې لارې چارې برابریږي.

موږ باید د خپل ملي یووالي په ارزښت او اهمیت پوه شو او په دې وپوهېږو چې زموږ د هېواد د ودانۍ، نېکمرغۍ او سوکالۍ راز په همدې کې نغښتی دی، نو د ټینګښت او ساتنې لپاره یې باید هر اړخیزې هلې ځلې وکړو. د ځاني ګټو او غوښتنو پر ځای ملي ګټې مقدمې او محترمې وګڼو. هغه عوامل باید له منځه یو سو چې زموږ د ملي یووالي بنسټونه کمزوري کوي او له منځه یې وړي.

د متن لنډیز:

ملي یووالی د هر هېواد د پرمختګ او سوکالۍ لپاره ډېر ضروري دی، نو د ساتلو او ټینګښت لپاره یې باید هر اړخیزې هلې ځلې وشي. که په هېواد کې د ملي یووالي مزي سست او یا وشلیږي، نو هغه له سترو ګډوډیو او بدمرغیو سره مخامخ او بهرني دښمن ته د هر ډول لاس وهنې لارې چارې برابریږي.

فعالیتونه

۱ـ د ښوونکي تر متن لوستنې او لازمو څرګندونو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتیا سره ولولي. بیا دې څو تنه زده کوونکي د ټولګي په مخکې د متن هغه برخه ولولي چې د دوی ډېره خوښېږي.

- څو زده کوونکي دې د ګډو دودونو په هکله ټولګیوالو ته خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې د دې لاندېنیو کلمو مترادفې کلمې په خپلو کتابچو کې ولیکي:

ګډ   ستر   یووالی   ودانی

۳ـ یو زده کوونکی دې دا لاندېنۍ پوښتنې پر تختې ولیکي، نور دې دهغو ځوابونه په خپلو کتابچو کې ولیکي:

- ملي یووالی څه ګټې لري؟
- بې اتفاقي څه زیانونه لري؟
- د ملي یووالي د ټینګښت لپاره څه شي ته ډېره اړتیا ده؟
- تاسو به له دې وروسته د ملي یووالي د ټینګولو لپاره څه کارونه سرته ورسوئ؟
- د ګرامر له مخې د سمې جملې له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ:

الف: افغانستان د ټولو افغانانو ګډ کور دی.

ب: افغانستان د ټول افغانانو ګډ کور دی.

ج: افغان د ټولو افغانانو ګډ کور و.

کورنۍ دنده

که تاسې د خپلې کوڅې، کلي او یا سیمې مشران او یا لوړ پوړي دولتي چارواکي شئ د ملي یووالي لپاره به څه وکړئ؟ په دې اړه یو څو کرښې ولیکئ.

ځلورم لوست

ولسي نرخونه

- ستاسې په کور، کلي او ولس کې چې د خلکو ترمنځ کومه ستونزه یا شخړه پېښه شي څنګه یې حل کوي؟
- په ولس، کور او کلي کې ځینې داسې وګړي پېژنئ چې خلکو ته د ورپېښو ستونزو په هکله پرېکړې او فیصلې کوي؟

زموږ په کلیوالو سیمو او ولس کې یو لړ داسې قوانین او اصول شته چې وګړي خپلې ستونزې او شخړې پرې حل کوي. دا قوانین په کلیو او ولسونو کې د ټولنیزنظم د سمون لپاره له ډېرې لرغونې زمانې څخه دود دي. موږ دلته پر هغو باندې د پوهېدو په هیله تاسې ته دغه ولسي قوانین یا نرخونه په لنډ ډول درپېژنو.

افغان ولس بډای کلتور لري چې له ډېرو غوره دودونو او عنعنو څخه برخمن دی .
دغه دودونه له پېړيو پېړيو را هېسې د خلکو د ټولنيز ژوند له بهير سره مله راغلي دي. که د وخت او حالاتو په اوښتون سره يکې لړ و ډېر بدلون هم رامنځ ته شوی، بيا يې هم خپلې لرغونې ځانګړنې تر ډېره ساتلې دي . دوی د تاريخ په اوږدو کې د خپل قبيلوي او ټولنيز ژوند د سمبالښت او اداري لپاره يو لړ ټاکلي قوانين لرلي دي چې د پښتنو په کلتور او عرف کې هغو ته ((ولسي نرخونه)) وايي.

ولسي نرخونه په واقعيت کې يو لړ ولسي قوانين دي چې معمولاً زموږ کليوال خلك د خپل ټولنيز ولسي ژوند په اړوند زياتره حقوقي، جزايي او نور مسايل د هغو پر بنسټ حل و فصل کوي. دغه ولسي قوانين که څه هم په بېلا بېلو ټبرونو کې لږ و ډېر خپل منځي توپيرونه هم لري، خو په کُل کې بيا ټول ډېرې ګډې ځانګړنې لري چې هغه زموږ له لرغوني بډای کلتور څخه سرچينه اخلي او د ګډ کلتور استازيتوب کوي.

سره له دې چې له نرخونو سره د ولس هر وګړی لږ و ډېره آشنايي لري، خو په ټبر کې پر هغو د پوره پوهېدو او په ټولنه کې د پلي کولو لپاره يې ځانګړي کسان معلوم وي چې هغوی ته په ولس کې خلك ((مرکچيان)) يا ((نرخيان)) وايي.

کله چې په کليوالي او ولسي ژوند کې چا ته کومه ستونزه او لانجه ورپيښه شي، نو د حل لپاره يې دغو معلومو نرخيانو يا مرکچيانو ته مراجعه کوي او هغوی د يوې جرګې په بڼه رابولي. کله چې هغوی سره جرګه شي، نو پر اړونده موضوع له هر اړخيز بحث او غور وروسته له دغو ټاکلو نرخونو يا ولسي قوانينو څخه په کار اخيستنې يوه پرېکړه او حکم کوي. مقابل لوری اړوي چې هغې پرېکړې ته غاړه کېږدي. له پرېکړې څخه د سرغړونې په صورت کې د نغدي يا نورې جريمې په ورکړه اړګنل کېږي چې نوموړې جريمې ته (مچلغه) وايي.

له دغو نرخونو څخه د زور زيا تي د پېښو د مخنيوي او له زيانمن شوي لوري سره د ملا تړ او مرستې په برخه کې ډېر کار اخيستل کېږي. زموږ په هېواد کې د احمدزيو، وزيرو، مومندو او نورو نرخونه خورا مشهور دي.

څرنګه چې ولسي نرخونه د کلیوال ولسي او ټولنیز ژوند د سمبالښت او سمون لپاره اغیزناک نقش تر سره کولی شي، نو پر هغو د پوهېدنې او د یوې غوره عنعنې په توګه د ځینو ولسي نرخونو د ساتنې او پالنې لپاره باید لازمې هڅې وشي.

د متن لنډیز:

پښتانه په کور، کلي او ولس کې د شخړو د هوارۍ لپاره یو لړ ټاکلي قوانین لري چې ((ولسي نرخونه)) یې بولي. دغه نرخونه که څه هم په قبیلوي کچه لږ و ډېر توپیر هم سره لري، خو بیا هم په عامه توګه ډېرې ګډې ځانګړنې لري چې دا زموږ د ګډ کلتور او ملي عنعنو استازیتوب کوي. ولسي نرخونه چې د ولسي شخړو او لانجو په حل و فصل کې ډېر مهم او بنسټیز رول لري، په ولس کې د معلومو کسانو له خوا معمولاً د جرګو په ترڅ کې په عمل کې پلي کېږي، دغو کسانو ته ((نرخیان)) وایي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په چوپتیا سره ولولي. وروسته دې د متن یوه یوه برخه یو یو زده کوونکی په خپله خوښه د نورو په استازیتوب د ټولګي په مخکې په لوړ غږ ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې په متن کې هغه کلمې په نښه کړي چې په ((ټ)) توري پیل شوي وي او هغه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

۳ــ زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي: یوه ډله دې په متن کې ((صفتونه))، بله ((نومونه)) او بله دې ((ضمیرونه)) پیدا کړي اود هرې ډلې یو تن دې د نورو په استازیتوب هغه پرتختې ولیکي.

٤ــ ځینې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د ولسي نرخونو پر ارزښت او اهمیت خبرې وکړي.

- له ځينو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د جرګې د عنعنې په اړه خپل نظرونه څرګند کړي.

۵_ د دې لاندېنيو پوښتنو په لړ کې دې د درس د موضوع په اړه د زده کوونکو د پوهېدنې د کچې ارزونه وشي:

- ولسي نرخونه څه ته وايي؟
- څوک په ولس کې د پرېکړو واک او صلاحيت لري؟
- هغه څوک چې د نرخونو په وسيله په کور، کلي او ولس کې ستونزې او شخړې هواروي، خلک يې په کوم نامه پېژني؟

۶_ د سمو ځوابونو له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ:

الف: په ولس کې ستونزې او شخړې هر څوک هوارولای شي.

ب: په ولس کې ستونزې او شخړې يوازې ((نرخيان)) او ((مرکچيان)) حلوي.

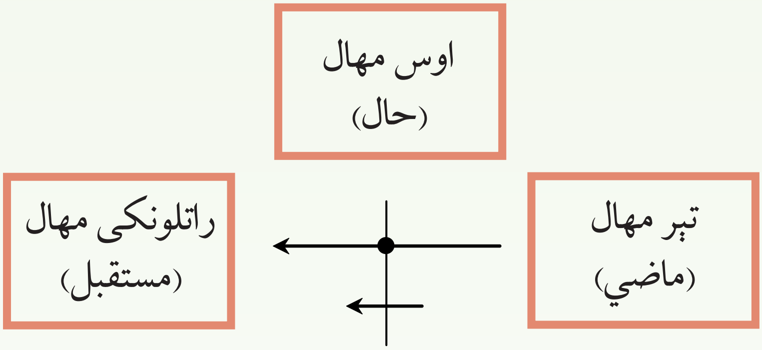
ج: هېڅوک يې نشي هوارولای.

کورنۍ دنده

که چېرې د زده کوونکو په سيمه کې کومه شخړه د جرګې په واسطه حل شوې وي د هغې په اړه دې معلومات تر لاسه کړي او د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته پرې خبرې وکړي.

پنځم لوست

فعل: د جملې مهمه برخه

ژبه انسان ته د الهي یوه پیرزوینه ده چې په ټولنه کې د وګړو ترمنځ د پوهونې او راپوهونې لپاره ډېره مهمه وسیله ګڼل کېږي.

له ژبې پرته زده کړه په اغېزناکه توګه تر سره کېدای نشي.

ژبه له بېلابېلو غړونو څخه جوړه ده چې له همدغو غړونو څخه د کلمې بېلابېل ډولونه (لکه: نومونه، صفتونه، ضمیرونه، ادات، فعلونه او نور) جوړېږي. تاسې د هغو زیاتره ډولونه په تېرو ټولګیو کې لوستي دي. د کلمو له دغو بېلابېلو ډولونو څخه جمله جوړېږي.

فعل د جملې ډېره مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نه جوړېږي، دلته یې درپېژنو:

فعل هغې کلمې ته وايي چې په يوې زمانې يا ټاکلي وخت کې د يوه کار يا يوې پېښې په کېدو يا د يوه حالت په راښکاره کېدو دلالت کوي.

يا فعل د وينا هغه مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نيمگړې بلل کېږي.

د فعل ډولونه:

په پښتو کې فعلونه ډېر ډولونه لري او له څو پلوه په بېلا بېلو ډولونو وېشل کېږي چې دلته يې ځينې ډولونه درپېژنو:

د معنا له مخې د فعل ډولونه:

فعل د معنا له مخې په دوو سترو ډولونو وېشل کېږي :

لازمي فعل او متعدي فعل

١_ لازمي فعل:

هغه دی چې يوازې په فاعل پای ته رسيږي او مفعول نه لري.

لازمي فعل په تېره او نا تېره زمانه کې د جملې د فاعل لپاره گردانيږي يا فعل له فاعل سره سمون او مطابقت لري، لکه:

پلوشه لاړه.

زيرک راغی.

زه ځم.

موږ ځو.

٢_ متعدي فعل:

هغه دی چې په جملې کې پر فاعل سربېره مفعول هم لري.

يا فعل په تېرې زمانې کې د مفعول لپاره اوړون مومي (گردانيږي).

دغه اوړون يې د شخص، عدد او جنس له پلوه ترسره کېږي، لکه په دې بېلگو کې:

بريالي خط وليکه.

احمد زه ولیدم.

احمد مورږ ولیدو.

د زمانې له پلوه د فعل ډولونه:

فعل د زمانې له پلوه په درې ډوله دی:

یا په بله وینا: د فعل پېښېدل او د یوه کار یا یوه حالت واقع کېدل په درېو زمانو پورې اړه لري:

تېر مهال چې (ماضي) هم ورته وايي، اوس مهال چې (حال) يې بولي او راتلونکی مهال چې (مستقبل) يې نوموي.

دلته دا هر ډول په لنډه توګه درپېژنو:

۱ـ تېر مهال (ماضي) فعل:

هغه دی چې د یوه کار ترسره کېدو یا د یوې پېښې له پېښېدو څخه په تېر مهال یا زمانه کې بیان کوي، دا لاندې ډولونه لري:

ـ مطلقه ماضي: ما خط ولیکه.

ما ډوډۍ وخوړه.

ـ استمراري ماضي: ما خټکی خوړ.

تا خط لیکه.

ـ نژدې ماضي: زه ورغلی یم.

دا راغلې ده.

ما لیک لیکلی دی.

ـ لېرې ماضي: ما لیدلې وه.

تا لیک لیکلی و.

دی ورغلی و.

ـ احتمالي ماضي: مابه ليکلي وي.
تا به خوړلي وي.
ښايي ما به ليکلي وي.
ګونډې ده به ليدلي وي.

۲ـ د حال فعل:

هغه فعل دی چې په اوسنۍ زمانې کې د يوه کار يا يوه حالت په ترسره کېدو دلالت کوي.

دا فعل د فعل په ريښې پورې د فاعل د روستاړو (م، ې، و، ئ، ي) په نښلولو سره جوړېږي، لکه:

زه ليکم.
زه ځم.
ته ليکې.
ته ځې.
ته راځې.
موږ ځو.
موږ راځو.
تاسې ليکئ.
تاسو ځئ.
تاسو راځئ.
دی ليکي.
دی ځي.
دی راځي.

دوی لیکي.

دوی ځي.

دوی راځي.

د حال فعلونه دا لاندې ډولونه لري:

مطلق حال:

هغه فعل دی چې په اوسنۍ زمانه کې د یوه کار سرته رسېدل په عادي او مطلق ډول بیانوي او د کار دوام ونه لري، لکه:

ډوډۍ مې وخوړه.

خط مې ولیکه.

استمراري حال فعل:

د یوه کار سرته رسېدل په اوس مهال کې د دوام په حال کې بیانوي، لکه:

باران وریږي.

لیک لیکم (یعنې د لیکلو په حال کې یم.)

التزامي (احتمالي) حال:

په اوسنۍ زمانه کې د یوه کار پېښېدل د تمنا، شرط او شک په ډول بیانېږي، لکه: ښایي لاړ شم.، کاشکې راشي.

امر فعل:

هغه دی چې د یوه کار د سرته رسولو غوښتنه کوي، لکه: لاړ شه!، لاړشئ، راشه!، راشئ،کښېنه.

کښېنئ.

وخوره.

وخورئ او نور.

نهی فعل:

د یوه کار د نه کولو هیله او غوښتنه کوي، لکه: مه ځه، مه ځئ، مه راځه، مه راځئ.

۳_ مستقبل فعل:

هغه فعل دی چې په راتلونکې زمانې کې د یوه کار د سرته رسولو یا د یوه حالت په بیانولو دلالت کوي.

په بله وینا: په راتلونکي زمانې کې د یوه کار کېدل ښرگندوي.

مستقبل فعل له اوس مهال (حال) فعل څخه د (به) ادات په زیا تولو جوړېږي، لکه:

زه به ولیکم.

ته به ولیکې.

زه به وښېم.

ته به وښېې.

دوی به وخوري.

تاسې به وخورئ.

مستقبل فعل دوه بڼې لري:

بشپړ، لکه:

و به لیکم، و به لیکې.

مجهوله بڼه، لکه:و به لیکل شي، و به کښل شي.

نابشپړ، لکه:

لیکم به ، لیکو به، .

مجهوله بڼه، لکه: خوړل کېږم به، غورځېږم به.

د متن لنډيز:

فعل هغه کلمه ده چې په يوه زمانه يا ټاکلي وخت کې د يوه کار يا يوې پېښې په کېدو دلالت کوي. له فعل پرته جمله نه جوړېږي او نيمگړې گڼل کېږي. فعل ډېر ډولونه لري. د معنا له مخې يې مهم ډولونه لازمي او متعدي دي.

د زماني له مخې په تېر مهال يا ماضي فعل، اوسمهال يا حال فعل او مستقبل يا راتلونکی فعل باندې وېشل کېږي چې دا هر يو ځانته نور بېل بېل ډولونه هم لري.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپتيا سره ولولي، بيا دې څو تنه د نورو په استازيتوب د ټولگي په وړاندې متن په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې په ځير سره غوږ ونيسي.

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې څو فعلونه په نښه کړي. بيا دې د يوې ډلې استازی په نښه کړي فعلونه پر تختې وليکي، د بلې ډلې استازی دې هغه د اشخاصو له مخې په جملو کې وکاروي.

- په لاندې جملو کې د زماني په لحاظ کوم فعلونه راغلي دي، په مقابل کې يې نوم په پنسل وليکئ.

- زه پرون ښار ته تللی وم.
- زلمی ليک ليکي.
- زلمی به ډوډۍ وخوري.
- ما ډوډۍ خوړلې ده.
- ته به ښوونځي ته لاړ شې.

لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

۳_ که چېرې په ویناکې فعل ونه کارول شي، څه ستونزه به پېښه شي؟
- د فعل له لوست څخه مو څه ګټه تر لاسه کړه؟
- لازمي او متعدي فعلونه څه توپیر لري؟
٤_ د دې لوست کومه برخه مو خوښه شوه؟ خبرې پرې وکړئ.
٥_ په لاندې جملو کې لا زمي او متعدي فعلونه په پنسل په نښه کړئ:
- محمود احمد ته وویل:
زه کور ته نه شم تللی، پلار ته مې ووایه چې مور ته مې درمل راوړي.
- زه چې کور ته تلم په لاره کې یوې ماشومې په چېغو چېغو ژړل. ما پوښتنه ترې وکړه چې ولې؟ هغې را ته وویل: پر لاره وغورځېدم.
٦_ دا لاندې جملې د فعلونو په مخکې او وروسته کولو سره سمې کړئ او سمه بڼه یې په خپلو کتابچو کې ولیکئ:
- زه تللی وم ښوونځي ته.
- ما لیکلی و لیک په ښوونځي کې.
- ما خوړلې وه په کور کې ډوډی.
۷_ دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایئ:
- فعل د زماني په لحاظ په څو ډوله دی؟ نومونه یې واخلئ.
- که چېرې په یوې جمله کې زمانه بدلون ومومي، په فعل کې څه بدلون راځي؟
- له متن څخه پنځه فعلونه وټاکئ او د هغو لپاره نوې جملې جوړې کړئ.

کورنۍ دنده

څو داسې جملې دې ولیکي چې د اشخاصو او زماني له مخې پکې فعل کارول شوی وي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې د ټولګیوالو په وړاندې ووایي.

کار او زیار

دا نړۍ په کار ودانه ده او د انسان د کار، زیار او عمل یو پراخ ډګر دی. هغه څوک پکې په نېکمرغۍ او بریالیتوب ژوند کولای شي چې د کار د پیاوړې ځواک لري او په اغېزناکه توګه ترې ګټه اخلي.

- که د یوې ټولنې وګړي کار ونه کړي او زیار ونه باسي، په خپله او ټولنه به له کومو ستونزو سره مخامخ شي؟

د انساني ژوند ارزښت په کار او زيار کې نغښتی دی . په دې خاورينه نړۍ کې چې وګړي د ژوندانه د وسيلو د تر لاسه کولو او بريالیتوب لپاره هلې ځلې کوي، هغه څوک ښه پرمختيا کولای او درنښت موندلای شي چې دکار اوزيار په ځواک خپل شته والی وساتي او په دې وسيله ځان دزمانې له زيانونو څخه وژغوري . که څوک دخپل کار د سرته رسولو لپاره متې راونه نغاړي، کار او هڅه ونه کړي، ډېر ژر به يې بدن بې ځواکه او کمزوری شي.

کار دبدن توان او ځواک زياتوي، روح پاک او پياوړی کوي.

په ژوندانه کې هغه څوک بريالی دی چې ځواکمن بدن ولري. بې کاري تر ټولو ستره بلا ده. که يو څوک هر څومره بډای هم وي، بايد له کار او زيار څخه لاس وانخلي، ځکه چې کار دژوندانه د هلو ځلو کار نده وسيله ده او بېکاري بدن بې ځواکه کوي . وګورئ که اوسپنيز ماشين هم دڅه مودې لپاره بېکاره پاتې شي، اوسپنې يې زنګ خوري اوکه هغه هرڅومره کلکې هم وي، د وخت په تېرېدو سره ماتيږي. که انسان هم خپل ژوند بېکاره تېروي، د وجود ماشين يې سست او ورو ورو له کاره لوېږي. دغسې وګړي هېڅکله هم له ژوندانه څخه خوند نه شي اخيستلای.

دا مو بايد په ياد وي چې يوازې په يوه کار پسې مخه کول او هغه ترلاسه کول کافي نه دی، بلکې هر څوک چې کوم کار تر لاسه کوي، په دې هڅه کې دې وي چې په هغه کې ورځ په ورځ ځواکمن او ښه پرمخ لاړشي او نوې تجربې پکې تر لاسه کړي .

هغه څوک چې د پانګې اوپيسو دنشتوالي په پلمه په کار پسې نه ګرځي، ډېره لويه غلطي کوي. ځکه چې د هر چا رښتينې پانګه د هغه دبدن جوړښت، يعنې لاسونه، پښې، غوږونه، سترګې، عقلي، فکري او بدني ځواک دی چې د دغې خدای ﷻ ورکړې پانګې په سمې کار اچونې سره انسان هر څه کولای شي.

وايي چې يوه غريب ديوه هوښيار سړي په وړاندې له خپلې غريبۍ او بي وزلۍ څخه شکايت وکړ. هوښيار ورته وويل: غواړې چې سترګې ونه لرې اودلس لکو افغانيو خاوند اوسې؟

غریب وویل: نه!

هوښیار سړي ورته وویل: ښه چې داسې ده، نو ته په خپله ډېره لویه پانګه لرې، دې ته نه يې چمتو چې له هغو ښخه یوه د لس لکو افغانیو په بدل کې وپلورې، نوله غریبۍ او بېوزلۍ څخه ولې ګیله اوفریاد کوې؟ خپله همدغه پانګه دې په کار واچوه، باور لرو چې له دې بې وزلۍ او غریبۍ څخه به ډېر ژر خلاص شې.

کله چې له کاره ستړي شئ، دمه وکړئ، خو بیکاره مه ګرځئ. له کار نه مخ مه اړوئ، په زړه کې به مو خامخا د کاراو ژوند مینه راپورته شي.

کوم هوښیار سړي څه ښه ویلي دي: ((سهار دوخته چې چرګان نارې وهي، خلکو ته وایي چې: له خوبه پاڅېږئ، د کار پر لور وخوځېږئ.))

خو کوم کارونه چې کوو، باید یوازې خپله ګټه په پام کې ونه نیسو، بلکې باید داسې کار وکړو چې هم موږ او هم نورو خلکو ته ګټه ولري.

د متن لنډیز:

کار او زیار ستر ټولنیز ارزښت او اهمیت لري. که کار او زیار نه وای، د نړۍ دا دومره ودانۍ او پر مختګونه به هېڅکله نه وای تر سره شوي . هغو ټولنو او هېوادونو چې اغېزناک کار و نه کړي، پرمخ تللي دي او هغوی چې کار نه دی کړی، وروسته پاتې شوي دي . ویلای شو چې نېکمرغي او بریالیتوب په کار او زیار کې دي.

فعالیتونه

۱ــ له څو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د خپلې خوښې یو پاراګراف د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې له متن څخه څو فعلونه په خپلو کتابچو کې ولیکي او هغه دې په

بېلا بېلو زمانو کې په جملو کې وکاروي.

۳ـ داسې سيالي دې رامنځته شي چې يو زده کوونکی يو فعل پرتخته وليکي او له بل څخه دې وغوښتل شي چې هغه په يوه مناسبه جمله کې وکاروي.

٤ـ د لاندې جملو تش ځايونه دې په پنسل په مناسبو کلمو سره بشپړ کړي :

- زه هره .... ښوونځي ته ځم.
- زما ورور په لسم .... کې دی.

۵ـ لاندې جملې له مخامخ ليکل شوو کلمو او عبارتونو څخه په پنسل بشپړې کړئ:

- زموږ هېواد ډېرې .... کې يم
- زه په نهم ټولگي .... کوي
- کار او زيار انسان نيکمرغه .... تاريخي ودانۍ لري

٦ـ په دغه لوست کې مو د کار د اهميت او ارزښت په هکله څه ولوستل؟ لنډې خبرې پرې وکړئ.

- ستاسې کوم کار او کسب خوښيږي او ولې؟
- د کار او کسب خاوندان ولې په ټولنه کې د درناوي وړ وي؟

۷ـ د مفهوم له مخې د سم ځواب له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ :

الف: څوک چې ډېر کار کوي، اقتصاد يې کمزوری وي.

ب: څوک چې کار نه کوي، د ټولنې پر اوږو بار نه وي.

ج: څوک چې کار کوي، ژوند يې ښه او سوکاله وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مشهورو کارونو او کسبونو يو لېست په خپلو کتابچو کې وليکي او د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې ټولگيوالو ته ووايي.

اووم لوست

د اوښکو ارزاني

قیام الدین خادم د ملا حسام الدین زوی، په ۱۳۲۵ هـ . ق. کال د ننګرهار ولایت په کامه کې زېږېدلی و. پیاوړی عالم، کره کتونکی، لیکوال او شاعر و. تر پنځوسو زیات ځانګړي چاپ او ناچاپ آثار لري او په سلګونو مقالې يې د هېواد په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. د ۱۳۵۸ هـ .ش. د سنبلې پر شپږمه نېټه مړ دی.

- اوښکې له سترګو ولې او په کوم حالت کې بهېږي؟

اوښکې د انسان عاطفي حالت څرګندوي. په عمومي ډول د یو سخت درد او ژور خپګان په نتیجه کې تر سترګو رابهېږي چې د مقابل لوري له خوا یې باید په همدردۍ او خواخوږۍ سره ځواب وویل شي. په دې لوست کې د اوښکو د ارزښت او اهمیت په اړه د قیام الدین خادم لیکلی ادبي نثر لولئ.

که غله او ارتزاقیات قیمته شي، نو د فصل په راوتلو رفع کېږي. که کالي او لباس قیمته شي، نو بیا هم څه نا څه گوزاره کېږي.

خلك وایي: ((بربنډ له لارې اوړي، وږی نه اوړي.))

که فېشني شیان قیمته شي، نو قیمته دې شي کنه ((تجمل بېل شی دی او زنده گي بېل شی دی)) که اسعار قیمته شي، نو د یو دولت په تصمیم یې علاج ممکن دی چې غیر ضروري او دویمه او دریمه درجه شیونه له استعماله وغورځوي.

که دا ټول شیونه په یوه سویه ارزانه شي، د یو مملکت لپاره د رفاه او اسایش وسایل لاس ته راځي، اما اجتماعي سعادت او خوشبختي دغه وخت هم نه حاصلېږي. د ژوند سعادت او خوښي د ماد یاتو په زیا توالي او ډېروالي دومره اړه نه لري، لکه د ضمیر په آزادۍ او د روح په خوشحالی پورې. په ژوند کې خطرناک او مدهش حال دادی چې اوښکې ارزانه شي، وېره، دهشت او درد موجود وي او دوا نه وي.

په طب کې د هر درد، خوږ، پرهار او ټپ علاج شته، مگر نه د زړه د درد او زخم . د زړه د درد علاج په خپله د زړه درد دی او بس. د اوښکو د ارزانۍ علاج د پیسو د ارزانۍ غونډې نه دی چې د اقتصادکوم ماهر یې علاج وکولای شي او نه د کر نې متخصصان په دې کار پوهیږي.

بې دردي په یو قوم او جامعه کې داسې یو مرض دی چې په علاج یې فقط پیغمبران عليهم السلام پوه شوي دي.

ای خدایه! موږ نه هغه زړونه واخله چې د مظلوم او بې وزلي له سترگو څخه په عبث توییدونکو مرغلرو نه خوږیږي او هغه لاس، پښې او ژبه مه راکوه چې بې لاسو او بې پښو ته صدمه رسوي او خلك ژړوي.

((خیالي دنیا))

د متن لنډیز:

په لوست کې په دې خبرې شوي چې اوښکې ځانګړې معنوي ارزښت او اهمیت لري، هسې نه چې هغه بې قدره او بې ارزښته وګڼل شي او پاملرنه ورته ونشي. ټولنه باید دومره بې رحمه او بې عاطفې نه وي چې د خلکو اوښکې چې د درد او خواشینی استازیتوب کوي، بې قدره وګڼي. خلك خواخوږۍ او همدردۍ ته ډېره اړتیا لري. موږ باید بې درده او بې تفاوته نه یو، باید یو د بل په درد دردمند شو او د غمجنو او ویرجنو د اوښکو د وچولو په فکر کې شو.

فعالیتونه

۱ـ د ښوونکي له خوا د متن تر لوستلو او لازمو څرګندونو وروسته دې څو زده کوونکي متن په لوړ مناسب غږ د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

- ځوتنه زده کوونکي دې د خپلې خوښې یو یو پراګراف له متن څخه ولولي.
- زده کوونکي په دوو ډلو ووېشئ یوه ډله دې په متن کې مفردې کلمې او بله ډله دې په متن کې جمع کلمې پیدا کړې، بیا دې له هرې ډلې څخه یو یو استازی لیکل شوې کلمې د خپلې ډلې په استازیتوب د ټولګي په مخ کې ټولګیوالو ته ووایي.

۲ـ په متن کې څو صفتونه پیدا او په مناسبو جملو کې یې وکاروئ.

- د متن دویم پراګراف په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

۳ـ ددې پوښتنو ځواب ووایئ:

- ولې له سترګو څخه اوښکې بهېږي؟
- اوښکې د څه شي استازیتوب کوي؟
- له بې وزلو او دردېدلو سره څه ډول مرسته کولای شو؟
- زده کوونکي په دوو ډلو ووېشئ له هرې ډلې څخه دې یو استازی له مظلومو خلکو سره د مرستې په هکله خپلو ټولګیوالو ته خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې دوه دوه سره جوړه شي، يو دې د کتاب يو پراگراف ووايي، بل دې هغه د املاء په توگه وليکي. بيا دې هغه دواړه نوموړی پراگراف د کتاب له مخې سم کړي. بيا دې بل زده کوونکی هماغه شان يو بل پراگراف د املاء په توگه ووايي او د هغه جوړه ملگری دې وليکي او په پای کې دې دواړه هماغه ليکل شوی پراگراف د کتاب له مخې سم کړي.

٥ـ يو يا دوه زده کوونکي دې په خپله خوښه د يتيم يا بل درد يدلي انسان حالت تمثيل کړي. بل زده کوونکی دې له هغه سره دخواخوږۍ او د مرستې دلارو چارو په برخه کې خبرې وکړي. يا دې د خواخوږۍ نقش ترسره کړي.

٦ـ زده کوونکي دې يو يو پورته شي او د درس په مفهوم دې خبرې وکړي .

ـ ځو زده کوونکي دې د ټولگيوالو په مخکې د هغې مرستې په هکله خبرې وکړي چې کله يې له چا سره کړې وي.

٧ـ لاندې جملې په خپله خوښه په پنسل بشپړې کړئ :

ـ ما پرون د يوه يتيم ماشوم .... پاکې ....

ـ له بېوزلو او ځوريدلو وگړو سره .... پکار ده .

٨ـ زده کوونکي په دوو ډلو ووېشئ، د "الف" ډله دې لاندې جملې ته انکشاف ورکړي: موږ بايد د يو دردېدلي انسان اوښکې وچې کړو.........

د ب ډله دې لاندې جملې ته انکشاف ورکړي:

شتمنو ته لازمه ده چې له بې وزلو سره مادي او معنوي مرستې وکړي.......

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له دردمنو او ځوريدلو وگړو سره د مرستې او خواخوږۍ په اړه يوه کيسه ډوله ليکنه وکړي. بله ورځ دې هغه په درسي ساعت کې د ټولگيوالو په مخکې ولولي.

اتم لوست

ملي آرشيف

- تاسې د دې پورته ودانۍ په هکله څه معلومات لرئ؟
- لرغوني ليکلي او چاپي آثار ولې، چېرې او د څه لپاره ساتل کېږي؟

د لرغونو په لاس کښلو او چاپي کتابونو، د واکمنانو د فرمانونو، ليکونو او تاريخي سندونو د ساتنې لپاره بايد داسې يو ځانګړی ځای وي چې هغه پکې د يو ارزښتمن فرهنګي ميراث په توګه خوندي وساتل شي. دغه د خوندي ساتنې ځای ته آرشيف وايي. موږ هم په خپل هېواد کې دغسې يوه ځانګړې اداره لرو چې ((ملي آرشيف)) نوميږي، دلته يې درپېژنو.

د نړۍ په هر هېواد کې داسې ودانۍ ځانګړې شوې وي چې په هغو کې د واکمنانو فرمانونه، لاس کښلي (خطي) او چاپي کتابونه، تاریخي رسمي او ځانګړې سندونه، لیکونه، د انځورګرۍ پاڼې او نور خوندي ساتل کېږي. دغې ودانۍ یا ادارې ته آرشیف ویل کېږي.

زموږ په هېواد کې له څو لسیزو راهیسې دغه ډول یوه ودانۍ شته چې ملي آرشیف یې بولي.

د ملي آرشیف اوسنۍ ودانۍ چې د کابل ښار په سالنګ واټ کې واقع ده، د امیرعبدالرحمٰن خان د واکمنۍ د زمانې ده. نوموړې امیر هغه د خپل زوی شهزاده حبیب‌الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه. دا ودانۍ چې دوه پوړه ده، لومړی پوړ یې تر ځمکې لاندې دوه سالونونه او لس خونې لري، د محمد داؤد خان د جمهوریت په لومړیو (۱۳۵۲ هـ.ش.) کې د ملي آرشیف لپاره ځانګړې شوه او د عامه کتابتون تر ادارې لاندې یې فعالیت پیل کړ، خو ملي آرشیف په رسمي توګه د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت د یوې ځانګړې فرهنګي ادارې په توګه په ۱۳۵۹ هـ . ش. کال پرانیستل شو.

د دغې ادارې د فعالیت له لومړیو وختونو څخه د تاریخي سندونو، لیکونو، د کتابونو د خطي او چاپي نسخو او نورو هنري انځوریزو آثارو پېرودل او راټولول پیل شول. په لومړي ګام کې هغه لیکلي او چاپي تاریخي او هنري اثار چې د کابل په عامه کتابتون او نورو دولتي ادارو کې موجود وو، په ملي آرشیف کې ځای پر ځای شول او بیا د هغې لپاره د هېواد له ګوټ ګوټ څخه ارزښتمند آثار راوړل شول چې دا لړۍ تر ننه هم روانه ده او له یوې ورځې څخه یې بلې ته د اثارو شمېره زیاتېږي.

اوس زموږ په ملي آرشیف کې ډېر ارزښتناک اثار خوندي دي . ټول هغه آثار چې اوس زموږ په ملي آرشیف کې خوندي دي، د اسلامي دورې له پیلامې څخه په راوروسته پېړیو پورې اړه لري. تر ټولو لرغونې لاس کښلې (خطي) نسخه چې په ملي آرشیف کې خوندي ده، هغه د قرآن کریم پنځه پاڼې دي چې د هوسۍ پر پوستکي لیکل شوي او لیک یې د حضرت عثمان رضي‌الله‌عنه وخت ته منسوب ګڼل شوی دی. بل لرغونی سند د تیموري دورې د نومیالي واکمن سلطان حسین بایقرا فرمان دی چې په (۹۰۱ هـ . ق .) کال په نستعلیق

لیک لیکل شوی، اوس په ملي آرشیف کې خوندي دی.

زموږ په ملي آرشیف کې اوس د کتابونو په زرګونو خطي او چاپي نسخې، تاریخي سندونه او انځوریز لاس کښلي کتابونه او پاڼې خوندي دي. په دغو لاس کښلو نسخو کې یوه هم د پښتو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب ((پټه خزانه)) نومېږي چې د هغې په تر لاسه کېدو سره پښتو لیکلی ادب د دویمې هجري پېړۍ نیمایي ته رسېږي.

دافغانستان ملي آرشیف له ډېرو زیاتو لرغونو او تاریخي چاپي او لاس کښلو سندونو او آثارو سره له ستر ملي او نړیوال ارزښت څخه برخمن دی او د ((سواربیکا))(*) یا د آرشیفونو د نړیوالې مؤسسې د غړیتوب ویاړ یې هم تر لاسه کړی دی.

د تاریخي، علمي، ادبي او نورو آثارو د خوندي ساتنې ادارې (ملي آرشیف) دبداې کولو لپاره باید هر اړخیزې هلې ځلې وکړو او یوه ملي دنده یې وبولو.

د متن لنډیز:

ملي آرشیف زموږ په هېواد کې د لرغونو لاس کښلو او چاپي آثارو، تاریخي سندونو او لیکونو د خوندي ساتنې ځانګړې اداره ده چې له تاسیس کېدو یې څو لسیزې تېرېږي او اوس د زرګونو خطي او چاپي کتابونو، سندونو او نورو آثارو په لرلو سره له ملي او نړیوال اعتبار څخه برخمنه ده.

څرګندونه

* سواربیکا: د آرشیفونو د نړیوال تنظیم یا مؤسسه ده چې د ډېرو هېوادونو ملي آرشیفونه یې غړیتوب لري.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې دا لاندې معلوما تي جملې د خپل ټولګي تر مخې په لوړ غږ ولولي:

- په ملي آرشیف کې تاریخي لیکلي آثار له خرابېدو او ورکېدو څخه خوندي ساتل کېږي.
- د ملي آرشیف اوسنۍ ودانۍ د امیر عبدالرحمٰن خان د واکمنۍ په کلونو کې نوموړي امیر د خپل زوی حبیب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه.
- ملي آرشیف د داود خان د جمهوریت په لومړیو (۱۳۵۲ هـ . ش .) کال کې د عامه کتابتون تر ادارې لاندې رامنځته شو.

۲ـ زده کوونکي دې په کتارونو ووېشل شي. یو کتار دې په متن کې د پښتو (ی) ګانې په نښه کړي، دویم کتار دې ضمیرونه او دریم کتار دې فعلونه په نښه کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي. له هر کتار څخه دې یو تن هغه د نورو په استازیتوب پر تختې ولیکي.

۳ـ دې لاندېنیو پوښتنو ته ځوابونه ووایاست:

- ملي آرشیف څه ارزښت او اهمیت لري؟
- په متن کې د کومو شخصیتونو نومونه یاد شوي دي؟
- د ملي آرشیف د لا بډاینې لپاره څه کولای شو؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کور او کلي کې د پخوانیو قلمي (لاس کښلو) کتابونو او نورو پخوانیو سندونو د شته والي او د هغو د ساتنې د څرنګوالي په اړه معلومات راغونډ او هغه دې په بل درسي ساعت کې د خپلو ټولګیوالو تر مخې ووایي.

عادل واکمن

ـ تاسو د عدالت په باب کومه کيسه اورېدلې ده؟

عدل او انصاف له ډېرو سترو او غوره اسلامي، ټولنيزو او بشري ځانګړنو څخه ګڼل کېږي، موږ ته پکار دي چې په هېڅ حالت کې د عدالت تله له لاسه ونه غورځوو.

دلته مو په دې لوست کې د نوشيروان عادل د عدالت يوه بېلګه د کيسې په بڼه تاسې ته خوښه کړې ده. دا کيسه مولوي احمد ليکلې او په (ګنج پښتو) کتاب کې خوندي ده.

زورور ته نه ښايي چې په کمزوري باندې خپل زور وازمايي، که څه هم کار يې خرابيږي.

وايي چې د روم پاچا، نوشېروان پاچا ته استازی لېږلی و، کله چې هغه دربار ته ورسېد، گوري چې يوه لويه ماڼۍ ده، پاچا پکې پر تخت ناست دی او نور اميران او وزيران په څوکېو ناست دي. استازي چې شاو خوا وکتل، په دغې ماڼۍ کې يو ځای ورته کوږ ښکاره شو. له يوه سړي څخه يې پوښتنه وکړه چې دا ځای ولې کوږ دی؟ هغه ورته وويل چې دا د يوې بوډۍ کور و. په هغه وخت کې چې پاچا دا ماڼۍ جوړوله، نو هغې بوډۍ ته يې وويل چې دا کور په ما خرڅ کړه، خو د هغې رضا اوخوښه نه وه، پاچا په زور سره دا کار و نه کړ، نو ځکه دا ځای په دې ماڼۍ کې کوږ پاتې شوی دی. استازي وويل چې رښتيا خبره دا ده چې دا کوږوالی ډېر ښه دی، له هغه سموالي نه چې په ظلم تر سره شوی وي، حق او انصاف دا دی چې دا کار نه په پخوا زمانه کې چا کړی او نه مې گومان کېږي چې وروسته به يې کوم پاچا دا کار وکړي.

پاچا چې د قاصد دا خبرې واورېدلې، ډېر خوشحاله شو، انعام او ډالۍ يې ورته ورکړه او په ډېر عزت سره يې رخصت کړ.

د متن لنډيز:

په کيسه کې د نوميالي عادل واکمن نوشيروان د عدالت يوه پېښه بيان شوې چې نوموړي څنگه د خپلې ماڼۍ د جوړولو پر مهال د زور زياتي پر ځای له عدالت او انصاف څخه کار اخيستی دی. د خپلې ماڼۍ يوه برخه يې کږه پرې ايښې، خو ديوې خوارې او بېوزلې ښځې حق يې په زور نه دی لاندې کړی.

مولوي احمد د پښتونخوا د هشنغر د تنګي اوسېدونکی، د پښتو د معاصر، ساده او روان نثر له بنسټ ایښودونکو څخه ګڼل کېږي . ځینې لیکلي کتابونه ترې راپاتې دي . په هغو کې یو ډېر مشهور اثر یې ((ګنج پښتو)) دی چې لومړی ځل په ۱۸۷۲ م. کال کې چاپ شوی دی.مولوي احمد په ۱۳۰۰ هـ . ق . کال مړ دی.

فعالیتونه

۱ــ څو تنه زده کوونکي دې دغه کیسه د ټولګي تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ــ د زده کوونکو له ډلې څخه د که د چاکومه بله کیسه د عدالت په اړه زده وي، په خپله خوښه دې هغه د ټولګي په وړاندې ووايي.

۳ــ دا لاندې لغتونه د خپلمنځي نژدېوالي له مخې په بېل بېل کتارکې په پنسل ولیکئ :

احمد، توتکی، کتاب، زلمی، کوتره، قلم، نوشیروان، کتابچه، طوطي.

احمد ....

....

....

- لاندې جملې په پنسل په مناسبو کلمو بشپړې کړئ:
- نوشیروان یو ډېر .... و.
- د روم د پاچا استازي له .... څخه د ماڼۍ د کوږوالي په اړه پوښتنه وکړه.
- پاچا چې د قاصد دا خبرې واورېدې ....شو او .... یې ورته ورکړه او .... .

٤_ لاندېنی پوښتنې ځواب کړئ :

- د نوشيروان د ودانۍ يوه برخه ولې کږه جوړه شوې وه؟
- د روم د پاچا استازی چې د ماڼۍ د کوږوالي په علت پوه شو، څه يې وويل ؟

٥- لاندې مفردې کلمې په خپلو کتابچو کې په جمع او جمع په مفرد واړوئ او په مناسبو جملو کې يې استعمال کړئ :

مفرد	جمع
سړی	هلکان
گل	قلمونه
لوست	ميزونه
کور	نجونې

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کيسو ځينې کتابونه مطالعه کړي او له هغو څخه دې د عدالت او انصاف په باب يوه يوه کيسه په خپلو الفاظو په لنډون سره وليکي. که يې پخوا هم داسې کومه کيسه مطالعه کړې يا اورېدلې وي هغه دې په ځو جملو کې وليکي. په بل درسي ساعت کې دې يې ټولگيوالو ته ووايي.

په خلکو کې ډېر عادل هغه څوك دی چې هغه څه چې ځانته خوښوي، بل ته يې هم خوښوي.

(حديث شريف)

عبدالرؤف بېنوا

- تاسې د هېواد له اوسنيو نوميالیو ليکوالو او شاعرانو څخه د چا نومونه اورېدلي او د هغو کتابونه مو لوستي دي؟

د پښتو ادب په معاصرې دورې کې څو ډېرې نوميالۍ او مخکښې ادبي څېرې لرو چې هغوی د پښتو ژبې او ادب د ودې او پرمختيا په لاره کې د ستاينې وړ خدمتونه او نه هېريدونکې هلې ځلې کړې دي. له دغو نوميالیو ادبي څېرو څخه يو يې عبدالرؤف بېنوا دی چې په دې لوست کې يې درپېژنو.

عبدالرؤف بېنوا د مفتي عبدالله زوی، په ۱۲۹۳ هـ . ش . کال په کندهار کې زېږېدلی و. لومړنۍ زده کړې یې د کورنۍ او سیمې له دینې عالمانو څخه وکړې او بیا یې د خپل ځانګړي ذوق او علاقې له مخې د دیني او ادبي علومو او فنونو مطالعې ته دوام ورکړ. د ځوانۍ په لومړ یو کې یې په شعر ویلو او لیکوالۍ پیل وکړ، ډ ېر ژر یې د خپل پیاوړي استعداد له مخې په دغه ډګر کې د پرمختګ پړاوونه ووهل او د شاعر او لیکوال په توګه وپېژندل شو.

په ۱۳۱۷ هـ . ش . کال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راغی او د وخت د ډېرې مشهورې علمي او فرهنګي ادارې ((پښتو ټولنې)) غړی شو. بیا وروسته د کابل مجلې مدیر شو. څو کاله یې دغه دنده په ډېر بریالیتوب سره تر سره کړه، بیا د پښتو ټولنې مرستیال او څه موده وروسته د پښتو ټولنې لوی مدیر شو. په همدغو وختونو کې څه وخت د هېواد ورځپاڼې مسؤول چلوونکی هم و. په ۱۳۳۵ هـ . ش . کال د کابل راډ یو د ریاست چارې وروسپارل شوې. څو کاله وروسته په مصر کې د افغانستان د سفارت مطبوعاتي استازی او بیا د دویم ځل لپاره د کابل راډیو رئیس شو. وریسې د ولسي جرګې وکیل او په ۱۳۴۶ هـ . ش . د اطلاعاتو او کلتور وزیر شو.

وروستی رسمي دنده یې په لیبیا کې د افغانستان د سفیر په توګه وه چې له هغه ځایه امریکا ته جلا وطن شو. د سرطان د وریښنې ناروغۍ له امله په ۱۳۶۳ هـ . ش . کال په نیویارک کې مړ او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د قبر پر شناخته یې د ده دا شعر د وصیت په توګه لیکل شوی دی:

زما هډونه به در وړئ وخپل وطن ته
مړ بلبل به رسوئ و خپل ګلشن ته
ښخوئ به ما په پاک افغانستان کې
د پردیسو ننګیالیو په جهان کې
زما پر شناخته به لیکئ زلمیو دا:
((دلته ښخ دی پردیس شوی بینوا))

عبدالرؤف بېنوا پیاوړی لیکوال، شاعر، مؤرخ او هېوادپال سیاستوال و. د شعر او ادب، سیاست او تاریخ په بېلا بېلو برخو کې یې لیکل کړي دي. په سلګونو مقالې او شعرونه یې د هېواد په مطبوعاتو کې خپاره شوي او په لس ګونو علمي، ادبي، تاریخي او سیاسي آثار یې د ځانګړو کتابونو په بڼه چاپ شوي دي. په خپلې مورنۍ ژبې پښتو سربېره په عربي، اردو او انګلیسي ژبو ښه پوهیده او په دغو ژبو کې یې لیکنې او ژباړې هم کړي دي.

د چاپ او ناچاپ کتابونو شمېر یې له ۵۰ څخه زیات دی. دلته یې د ځینو آثارو نومونه اخلو : اوسنی لیکوال (۱ـ ۲ـ ۳ ټوکه)، د افغانستان نومیالي (۱ـ ۲ـ ۳ـ ٤ـ ټوکه) میرویس نیکه، پرېشانه افکار (د شعرونو ټولګه)، د شعرونو کلیات، زوړ ګناهکار (د ډرامو ټولګه) د افغانستان تاریخي پېښې، د زړه خواله (ادبي لیکونه) او نور.

یو شعر یې د بېلګې په توګه راوړو:

د غریب پالنه

چې وړوکي سره مور که
یاله وروره سره رور که
داسې کړه له غریبانو
هر غریب پر اوږه سورکه
هوښیاري شرافت نه دی
چې له وړکو سره زور که
له انصاف له عدله لیرې
چې د کونډو سر سر تور که
د هغو زړګی به خور شي
د یتیم زړګی چې خور که
د خپل قام رنځور په شاکه
تاته کوم هوښیار پیغور که

چې دانه کوي بې نومه
پرې ګومان دغله او چور که

د عبدالرؤف بينوا لنډه ادبي ټوټه:

ګرانه ملګريه!

يو ګل چې څومره ډېر رنګونه ولري ښکلا يې هم هومره زياته وي او چې څومره مخونه ولري هغومره د ستاينې وړ وي، خو يو انسان که دوه رنګه شو يا يې ځان دوه مخی وښوده نو نور يې مخ د کتو نه وي.

پوهان وايي: ((څنګه چې يې، هغسې ځان ښيه او څنګه چې ځان ښيې هغسې اوسه.))

خو ځينې انسانان شته چې نه يوازې څو رنګه، څو بڼې او څو مخه لري، بلکې ورسره څو ژبې يې هم په خوله کې وي. او د ماهرو ايکټرانو په څېر د خپل هر رنګ او هر مخ د ښودلو لپاره مخصوصې صحنې لټوي او د خپلې هرې ژبې لپاره ځانته موقع ګوري.

داسې انسانان د نورو په رنګ رنګېدل نه غواړي، خو د ځان د رنګ په بدلولو کې دومره ماهر وي چې نور په خپل رنګ ژر غولولای شي. د مخونو په پېژندلو کې لاس لري، خو د دوی د مخ ښه پېژندل د مصنوعي سپوږمۍ په اصلي ماهيت پوهېدلو غوندې وي. دوی په خپله ژبه پسې نه ګرځي، خو خپله ژبه د هر چا او هر ځای د اقتضا سره سمه ګرځوي. دوی د هر مجلس د رنګ سره خپل رنګ بدلولای شي او د هر چا د خوب رګ يې ځانته معلوم کړی وي. دوی په همدغه يوه ژبه غله ته وايي غلا کوه او د کور خاوند ته وايي: کور ساته.

ظالم ته د ظلم لاره ښيي او مظلوم ته د انتقام اخيستلو سترګکونه وهي.

حاکم ته محکومين وي او محکومينو ته د حاکمانو په رنګ کې وړاندې کېږي. او که ورته ځير شو همدا دوه مخي، دوه رنګي کسان دي چې د ټولنې د طبقاتو ترمنځ د دې پر عوض چې وحدت، يووالی او ښه نيت پيدا کړي، د هغوی په منځ کې د بدبينۍ، بدګمانۍ او بدنيتۍ تورې پردې اچوي، که د حاکمې او محکومې طبقې ترمنځ واقع شي، دواړو خواوو

ته داسې ښکاره شوې چې همدا دوی دي چې ددې دوو طبقو ترمنځ یې آرامي ساتلې ده، که دوی نه وي د هغوی آرامي به هم وبجاړه شي. حال دا چې که دا دوه مخي او دوه رنګي له منځه لرې شي، د طبقاتو ترمنځ مستقیمه رابطه او مفاهمه ډېر ژر د دوی منځ ته صمیمیت او یو رنګي راوستلای شي.

نوګرانه ملګریه!

که غواړو چې د ښه او نېکمرغه ژوند سره مخامخ شو، لازمه ده چې د دې دوه رنګی، دوه مخی او دوو ژبو ښخه لومړی ځانونه وژغورو او بیا یې په ټینګه د مخنیوي لپاره زیار وباسو.

هر چا ته او په هر مجلس کې چې ښکاره یو، هغسې ځانونه وښیو او چې ښکاره ځانونه ښیو هغسې واوسو او دا مو ډاډ وي چې یوه ورځ نه یوه ورځ به ضرور د دوه مخو مخونه تور او د دوه رنګو رنګونه ورک او د دوه ژبو ژبې وچې شي، ځکه چې ((کوږ بار تر منزله نه رسېږي.)) او ((دوې هندوانې په یوه لاس کې اخیستلای نه شي.))

د متن لنډیز:

عبدالرؤف بېنوا د پښتو ژبې پیاوړی لیکوال ، شاعر ، مؤرخ او هېواد پال سیاستوال و. د خپل ژوند ښو لسیزې یې د هېواد په علمي او فرهنګي ادارو کې خدمت کړی ، په لس ګونو ځانګړې کتابونه او په سلګونو مقالې یې چاپ او خپرې شوي دي.

عبدالرؤف بېنوا د پښتو په معاصرو شاعرانو او لیکوالو کې د لوړ ادبي مقام او دریځ ښتن دی.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې په خپله خوښه د متن یو یو پارګراف په وار سره ولولي.

۲ـ د متن په پای کې مو د بینوا له شعر څخه څه مفهوم واخیست؟ په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ او هغه د ټولګي په وړاندې ولولئ.

۳ـ زده کوونکي دې متن په غور ولولي او په هغو کې دې صفتونه پیدا او په مناسبو جملو کې وکاروي.

٤ـ په متن کې مو ولوستل چې عبدالرؤف بینوا نومیالی لیکوال، شاعر، مؤرخ او هېواد پال سیاستوال و. ستاسې د نوموړي د شخصیت کوم اړخ ډېر خوښیږي خبرې پرې وکړئ؟

- لیکوال په ټولنه کې څه ارزښت لري؟

۵ـ دا لاندې نیمګړې جملې په پنسل په مناسبو کلمو سره بشپړې کړئ :

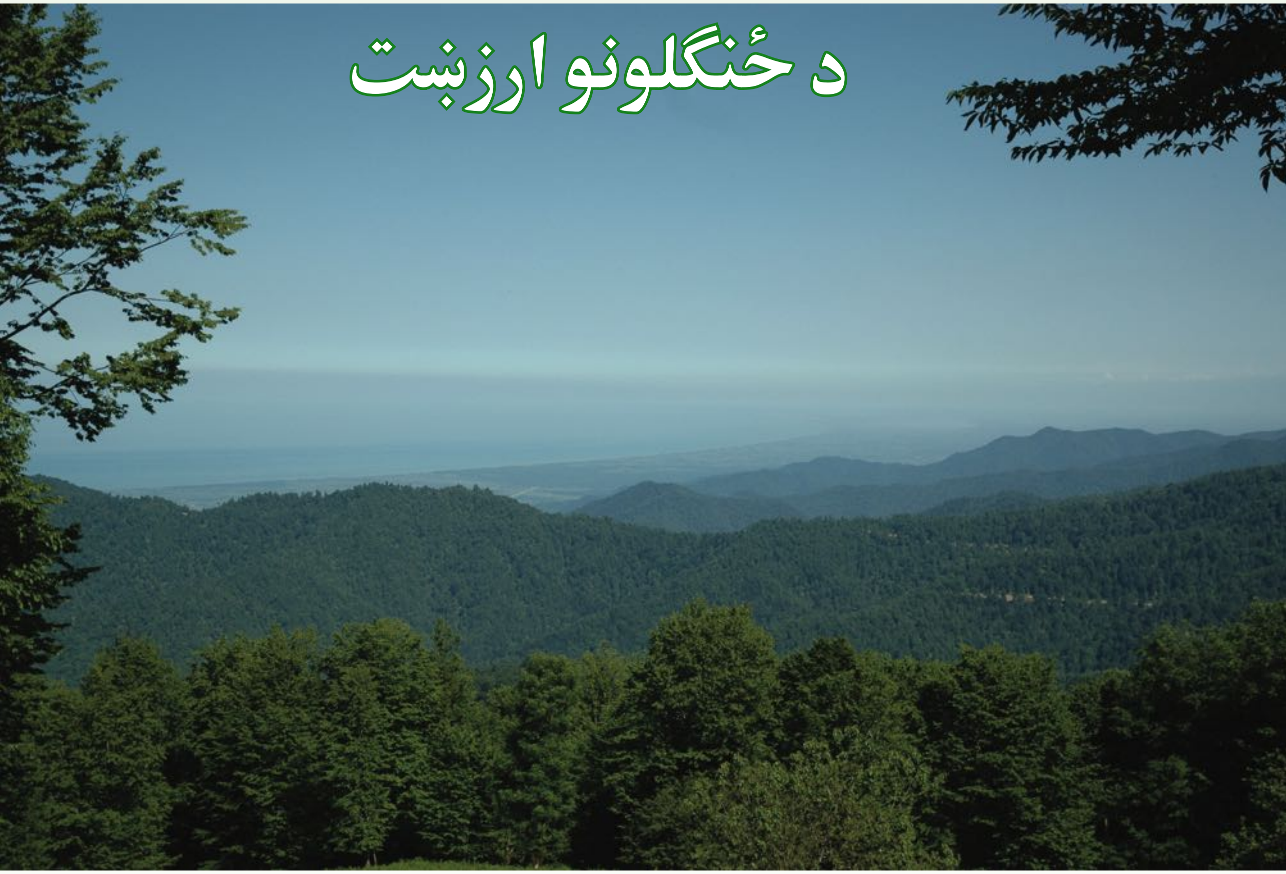
- عبدالرؤف بینوا د پښتو ژبې یو نومیالی .... و.
- عبدالرؤف بینوا په .... کې مړ.
- عبدالرؤف بینوا له .... زیات چاپ او ناچاپ کتابونه لري.

۶ـ ځینې زده کوکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د بینوا د نثر (ګرانه ملګریه!) مفهوم په خپلو الفاظو کې ټولګیوالو ته بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کور و کلي یا سیمې او ښار د کوم شاعر لنډ ژوند لیک او د شعر یوه بېلګه ولیکي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولګیوالو ته ولولي.

د ځنګلونو ارزښت

- تاسې له ځنګلونو سره اشنا یاست ؟
- ځنګلونه څه ګټې لري؟

ځنګلونه سربېره پر دې چې د سون، د کورونو د پوښلو او د کړکیو او دروازو د جوړولو لپاره د اړتیا وړ لرګي برابروي او همداراز د هوا په پاکوالي، د ښکلي چاپېریال او طبیعي منظرو په رامنځ ته کولو کې هم ستر ارزښت او اهمیت لري. دلته په دې لوست کې د ځنګلونو په ګټو او ارزښتونو خبرې کوو.

افغانستان یو غرنی هېواد دی چې زیاته برخه یې غرونو نیولې ده. له دغو غرونو څخه ځینې یې په ګڼو ونو او بوټو پوښلي دي چې هغو ته طبیعي ځنګلونه وایي.

له دغو ځنګلونو څخه که له یوې خوا د ودانیو د پوښلو، کړکیو، دروازو او نورو ضروري شیانو د جوړولو لرګي برابروي، له بلې خوا یې له لرګیو څخه د سون د توکو په توګه هم کار اخلي.

د ډول ډول مېوو او کورنیو څاروېو د روزنې لپاره ځنګلونه وړ چاپېریال جوړوي. د وحشي حیواناتو او ډول، ډول الوتونکو د استوګنې لپاره یو ډېر مناسب ځای ګڼل کېږي. ځنګلونو ډېرې ښکلې او په زړه پورې طبیعي منظرې هم جوړې کړې دي. باید ووایو چې د ډېرو لوړو او ټیټو غرونو د شته والي په اندول زموږ د هېواد د ځنګلونو شمېر او سیمې ډېرې نه دي. د هېواد په مرکزي او شمالي برخو کې د هندوکش د لوړو غرونو لړۍ دي چې تل په واورو پټې وي او د ځنګلونو د رامنځ ته کېدو لپاره وړتیا نه لري. بیا هم کوم ځنګلونه چې همدا اوس زموږ په هېواد کې شته، که یې په سمه توګه ساتنه، څارنه او پالنه وشي او د یوې ملي شتمنۍ په توګه ورڅخه مناسبه ګټه واخیستل شي، تر ډېره زموږ د خلکو اړتیاوې پوره کولای شي او د ملي اقتصاد په پیاوړتیا کې ډېره ارزښتنا که ونډه ترسره کولای شي.

زموږ د هېواد د ځمکې ټوله دوه میلیونه هکټاره شاوخوا ساحه ځنګلونو پوښلې ده. دغه ځنګلونه په ټول هېواد کې یو شان نه دي. د بېلګې په توګه: د پکتیا، کونړ او بادغیس په ولایتونو کې دغه کچه لوړه ده، خو په مرکزي او جنوب لوېدیځو سیمو کې بیا هېڅ ځنګل نشته.

د کونړ او پکتیا په ځنګلونو کې د نښتر، څېړۍ او ښوون ډېرې ونې شته چې ډېر اقتصادي ارزښت لري. د بادغیس په ځنګلونو کې د پستې ځنګلونه شته دي چې د پستې خوندوره مېوه ترې لاس ته راځي. په ننګرهار، لغمان، نورستان او نورو سیمو کې هم ځنګلونه شته دي.

که ځنګلونه له یوې خوا ستر اقتصادي ارزښت لري، نو له بلې خوا د چاپېریال او هوا په

پاک ساتلو او د سېلابونو په وسیله د پېښېدونکو زیانونو د مخنیوي لپاره هم ډېر مهم دي.
موږ ته لا زمه ده چې د یوې ارزښتناکې ملي شتمنۍ په توګه یې د ساتنې او څارنې لپاره هلې ځلې وکړو. پر طبیعي ځنګلونو سربېره د هېواد په زیاترو سیمو کې مصنوعي ځنګلونه وکرو او ویې روزو چې د استوګنې چاپېریال مو ښکلی، هوا یې تازه او په زړه پورې شي .

د متن لنډیز:

زموږ هېواد غرنی دی، له همدې امله په ځینو سیمو کې ډېر ګڼ او پراخ ځنګلونه لري. دغه ځنګلونه په اقتصادي او سوداګریز ارزښت سربېره د هوا په پاکوالي او د ښکلو طبیعي منظرو په رامنځ ته کولو کې د ستاینې وړ ونډه لري. ځنګلونه د سېلابونو مخنیوی کوي او موږ له طبیعي مصیبتونو څخه هم تر یوه حده سا تي. د ملي شتمنۍ په توګه یې باید ساتنه او څارنه وشي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپتیا سره ولولي، بیا دې نور زده کوونکي د متن یو یو پاراګراف په لوړ غږ د نورو ټولګیوالو تر مخې ولولي .

۲ـ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د کتاب له متن څخه د ځنګلونو ګټې ولیکي او بیا دې په وار سره د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

۳ـ یو یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته را وغوښتل شي چې په لنډه توګه د هېواد د بېلا بېلو ځنګلونو سیمې وښیي او د ځنګلونو د اهمیت په هکله خبرې وکړي.

- پورته عکسونو ته وګورئ او د ځانګړنو په هکله یې څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

٤ـ دې لاندېنیو پوښتنو ته ځوابونه ووایئ :

- ځنګلونه څه ته وایي؟
- ځنګلونه د چا مال بلل کېږي؟
- تاسې د هېواد د ځوانانو په توګه د ځنګلو د ساتنې او څارنې لپاره څه ورانديزونه لرئ.

٥ـ دا لاندېنۍ جملې ولولئ چې په کومې زمانې (اوس مهال ـ تېر مهال او راتلونکي مهال) پورې اړه لري، په چوکاټ کې یې په پنسل ولیکئ :

١ـ زه پروسږکال د کونړ ځنګلونو ته تللی وم .

٢ـ زه ځنګله ته ځم .

٣ـ زه به له خپل ورور سره د پکتیا د ځنګلونو لیدو ته لاړ شم.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ځنګلي ونو او د دوی په سیمو کې د موجودو ونو نومونه لیست کړي او د پښتو ژبې په بل درسي ساعت کې دې هغه ټولګیوالو ته ووایي.

دولسم لوست

لوبې او روغتیا

- تاسې له کوم ډول لوبو سره مینه لرئ ؟
- لوبې څه ګټې لري؟

موږ په ټولنې او هېواد کې په سیمه ییزه، ملي او نړیواله کچه یو شمېر لوبې او ورزشونه لرو چې ډېر مینه وال لري. دغه لوبې نه یوازې دا چې غوره بوختیاوې دي، ډېرې روغتیایي ګټې هم لري. دلته په دې لوست کې پر هغو خبرې کوو.

لوبې يوازې بوختيا او وخت تېرول نه دي، بلکې د ځوانانو لپاره ډېرې نورې ګټې هم لري. د ځوانانو پټ استعدادونه راڅرګندوي او هغوی ځيرک، کوښښي، کارکوونکي، وخت پېژندونکي، زغموونکي او ژمن روزي.

لوبې سربېره پر يوې غوره بوختيا او پورته يادو شوو ښيګڼو، د بدن د روغتيا او سلامتيا لپاره هم ډېرې ګټې لري. د هغو په ارزښت او اهميت بايد موږ پوه شو. پخوا به زيا تره چارې او کسبونه، لکه : ترکاڼي، اهنګري، يوې کول، لو کول او د کرنې نورې چارې د انسان د بدن او متو په زور او ځواک سرته رسيدلې.

تر ډېرو لېرې لېرې وا ټنونو به خلک پلي تلل، که څه هم دغه کارونه به د اړتيا له مخې تر سره کېدل، خو هغه په حقيقت کې يو ډول سپورت هم و.

اوس د عصري پرمختګونو له امله د ژوندپه ټولو چارو کې ډېرې آسانتياوې رامنځ ته شوي دي. د کارونو لپاره لوی او واړه ماشينونه او د تګ را تګ لپاره ډول ډول وسيلې جوړې شوي دي، څکه د انسان د بدني کار ډګر لږ او ډېر تنګ شوی دی. داچې د انسان د بدن غړي داسې ځانګړتيا لري چې که کار ترې وانه خيستل شي، سستيږي او که کار ترې واخيستل شي، ډېره ښه وده کوي او پياوړي کېږي.

هغه بېلا بېلې سيمه ييزې، ملي او نړيوالې لوبې، لکه: واليبال، فوټبال، ټينيس، باسکټبال، کرکټ، هاکي، ځغاسته يا منډې وهل، لامبو وهل، وزن پورته کول، غېږه نيول (پهلواني) وزلوبه، جمناستيک او همدارنګه د ماشومانو ځينې سيمه ييزې لوبې، لکه: پټ پټونی، رسۍ لوبه، پنډوس، چندرۍ، د واورو جنګ او داسې نور چې په ځانګړې يا ډله ييزه بڼه ترسره کېږي، لوبې ورته وايي.

لوبې ډېرې جسمي او روحي روغتيايي ګټې لري . د لوبو کولو پر وخت د بدن غړي په حرکت راځي. بدن خوله کېږي او له هغو سره ډېر زهرجن مواد بهر ته ووځي. د لوبو په بهير کې ساه ايستل ګړندۍ کېږي، بدن نوې او تازه هوا اخلي. روحي ستړيا له منځه ځي، زړه او بدن غښتلی کېږي. لوبې او ورزشونه د ځوانانو ترمنځ صميميت زياتوي او آن تردې چې د ملتونو ترمنځ سيالۍ په لوبو کې د دوستۍ او سولې فضا رامنځ ته کوي.

د لوبو او ورزش يوه بله ډېره مهمه ګټه دا ده چې د انسان بدني استعدادونه او مهارتونه وده کوي، ذهني، اخلاقي او ټولنيزې ځانګړنې يې پالنه او روزنه مومي.

د ډله ييزو لوبو له امله د لوبغاړو په خپلو کې د همکارۍ او يو پر بل د باور او ملګرتيا روحيه پياوړې کېږي.

تاسې بايد د زده کړې د چارو ترڅنګ لوبو او ورزش ته هم مناسب وخت ورکړئ، په ځانګړو ډله ييزو لوبو او ورزشونو کې برخه واخلئ چې بدن مو روغ رمټ او د هر ډول جسمي او روحي کارونو سرته رسولو ته چمتو شي.

د متن لنډيز:

لوبې بوختيا او وخت تېرول نه دي، بلکې ډېرې نورې روغتيايي او ټولنيزې ګټې هم لري. اوس د فزيکي کار او فعاليت ډګر لږ او ډېر تنګ شوی او ډېر کارونه د ماشين په وسيله تر سره کېږي. د انسان بدن داسې ځانګړنه لري چې که کار ترې وانه خيستل شي، سستېږي. که کار ترې واخيستل شي، نو ډېره پياوړتيا مومي. ددې لپاره د بېلا بېلو لوبو تر سره کول ډېر ضروري دي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لومړی متن په چوپتيا سر ولولي، بيا دې ځينې زده کوونکي متن په لوړ غږ د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې په دريو برابرو ډلو وويشل شي: يوه ډله دې د لويانو سيمه ييزې لوبې، دويمه ډله دې په ملي کچه منل شوې نړيوالې لوبې او دريمه ډله دې د ماشومانو بېلا بېلې لوبې ليست کړي او بيا دې د هرې ډلې استازی هغه د ټولګي تر مخې ووايي،

نور زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

۳ـ لاندېنیو پوښتنو ته دې مناسب ځوابونه ووایي.

- لوبې او ورزش څه شی دي؟
- لوبې او ورزش روغتیا ته څه ګټه لري؟
- لوبې او ورزش په ټولنیز لحاظ څه ګټې لري؟
- که زموږ د هېواد لوبغاړي په نړیواله کچه په سیالیو کې بریالیتوب تر لاسه کړي، تاسې ته څه احساس پیدا کېږي؟ څو تنه دې د ټولګي په مخ کې پرې خبرې وکړي.

٤ـ په متن کې فعلونه په نښه او هغه په مناسبو جملو کې وکاروئ.

۵ـ زده کوونکي دې د عکس له مخې د لوبو په اړه خبرې وکړي:

٦ـ د لاندې جملو تش ځايونه خپلو کتابچوکې په مناسبو کلمو ډک کړئ :

- لوبې او ورزش ډېرې .... گټې لري.
- د واليبال لوبه د .... ترمنځ کېږي.
- وز لوبه زموږ د هېواد يوه .... ده.
- د لوبو او ورزش په ترسره کولو د انسان د بدن غړي .... کېږي.
- لوبې د لوبغاړو ترمنځ د .... او .... د رامنځته کيدو سبب گرځي.

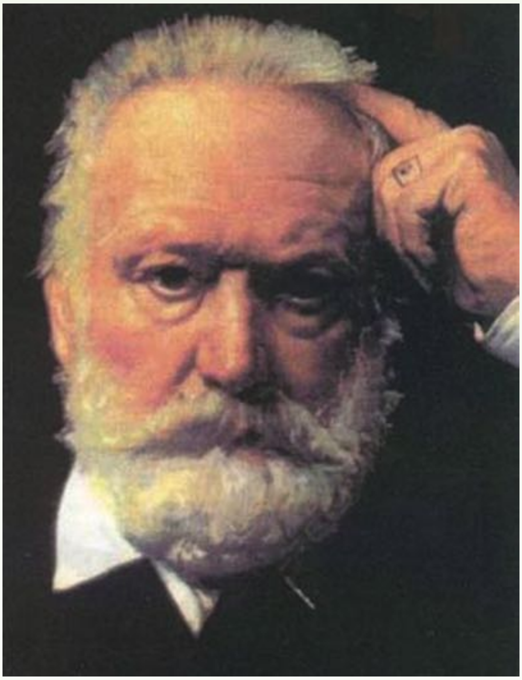
کورنۍ دنده

هرزده کوونکی دې د خپلې خوښې يوې لوبې په اړه معلومات وليکي او هغه دې په بل درسي ساعت کې ټولگيوالو ته ووايي.

هغه څوک چې بدني تمرينونه کوي، هيڅ ډول درملو ته اړتيا نه لري، د هغه درمل او دوا په بدني حرکتونو کې ده.

(ابو علي سينا بلخي)

ویکتور هوگو

- تاسو په نړیوالو ادبي شخصیتونو کې د څه نوم نومونه پېژنئ؟
- موږ ته د نړۍ د ادبي نامتو څېرو پېژندل څه ګټه لري؟

د نړۍ د ادبیاتو په تاریخ کې ډېرې سترې ادبي څېرې شته چې د خپلو ارزښتناکو ادبي آثارو له امله یې نړیوال نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. له دغو ادبي څېرو څخه د فرانسې نامتو لیکوال، ویکتور هوګو هم و چې د لوړو ادبي ارزښتمنو آثارو د لیکلو له امله یې زیات نړیوال شهرت په برخه شوی دی. دلته یې په دې لوست کې درپېژنو.

پیاوړی لیکوال او شاعر ویکتور هوګو په ۱۸۰۲ م. کال د فرانسې په بیزانسون ښار کې زېږېدلی دی. پلار یې د پوځ لوړ پوړی دولتي چارواکی او جنرال و.

د هوګو کورنۍ د ده تر زېږېدلو څه موده وروسته د بیزان سون له ښار څخه د پاریس ښار ته ولېږدول شوه. هوګو د ځوانۍ پر مهال په شعر ویلو پیل وکړ. له ادبیاتو او مطبوعاتو سره د زیاتې مینې له کبله یې یوه مجله هم خپره کړه چې تر ۱۸۲۱ م. پورې یې خپرونو دوام وکړ.

د شعرونو لومړنۍ ټولګه یې تر خپرېدو وروسته د لوستونکو له ډېر تاوده هر کلي سره مخامخ شوه اوستره ادبي جایزه یې هم تر لاسه کړه. په ۱۸۴۳ م. کال د هوګو په ژوند کې هغه مهال بدلون رامنځ ته شو چې ځوانه لور یې مړه شوه. تر دې وروسته هوګو له ادبیاتو څخه سیاست ته مخه کړه.

کله چې ناپلیون واکمن شو، ویکتور هوګو له هغه سره مخالفت پیل کړ. په پایله کې هغه اړ شو چې فرانسه پرېږدي. هغه لومړی بلژیک او بیا انګلستان ته لاړ.

ویکتور هوګو د انګلستان د جرسي په جزیره کې د استوګنې پر مهال د ((مجازات)) په نامه اثر ولیکه او په همدغه کال یې د خپلو شعرونو ټولګه د ((ننداره چیان)) تر سرلیک لاندې هم خپره کړه. نوموړی تر ۱۸۷۰ م. کال پورې هلته پاتې شو او خپل نور مشهور آثار د ((پېړیو حکایتونه)) او ((بینوایان)) یې ولیکل.

په ۱۸۷۰ م. کال هغه مهال چې په فرانسه کې جمهوري حکومت رامنځ ته شو، هوګو بېرته پاریس ته ستون شو. د فرانسې خلک تر ننه هغه ته د یو ستر ملي او ولسي لیکوال په سترګه ګوري. مشهورو آثارو یې نوم د نړۍ د ادبیاتو په تاریخ کې د تل لپاره خوندي کړی دی. د هوګو آثار د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي.

ویکتور هوګو په ۱۸۸۵ م. کال د ۸۳ کالو په عمر له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي.

د متن لنډیز:

ویکتور هوګو د فرانسې نامتو لیکوال و چې د خپل ادبي شهکار «بینوایان» په لیکلو یې ستر نړیوال نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. په نړیوالو ادبیا توکې به ډېر لږ لیکوال په خپل وخت کې د ویکتور هوګو په څېر هر اړخیز نړیوال شهرت ته رسیدلي وي. د هوګو اثار په نړیوالو ژبو ژباړل شوي دي.

فعالیتونه

۱ــ ځو زده کوونکي دې دنورو ټولګیوالو په استازیتوب متن په لوړ غږ ولولي.

ـ ځیني زده کوونکي دې د متن یو یو پاراګراف ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې هغه لغتونه چې ښوونکي پر تختې لیکلي او معنا کړي دي، پ خپلو کتابچو کې ولیکي.

ـ ځو زده کوونکي دې پر تختې لیکل شوي لغتونه په مناسبو جملو کې وکاروي.

۳ــ زده کوونکي دې د خپل هېواد د ځو مشهورو ادبي شخصیتونو نومونه ولیکي، او هغه د ټولګیوالو تر مخې ووایي.

٤ــ لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ:

ـ ویکتور هوګو څنګه نړیوال ادبي شهرت ترلاسه کړ؟

ـ ویکتور هوګو ولې او څه ډول له ستونزو سره مخامخ شو؟

ـ کومې پیښې د ویکتور هوګو په ژوند کې بدلون راوست؟

۵ــ د لاندېنیو جمعو نومونو مفرده بڼه په خپلو کتابچو کې ولیکئ، په مناسبو جملو کې یې وکاروئ:

نومونه　　زده کوونکي　　شخصیتونه　　شاعران　　ادبپوهان

ـ د لاندې جملو سمه معنوي اواملایي بڼه د هغو تر څنګ په پنسل سره ولیکئ:

هوګو د انګلستان اوسیدونکی و. (   )

هوګو یو مشهور سوداګر و. (   )

هوګو زوی و د یوه جنرال. (   )

۶_ هرزده کوونکی دې د خپل څنګ ټولګیوالو ته له متن څخه یوه برخه د املا په توګه ووایي او بیا دې هغه د کتاب له مخې سمه کړي.

۷_ په لاندې کلمو کې نومونه، صفتونه او فعلونه جلا کړئ:

ښکلی	هوګو	لاړ	پیاوړی	محمود
خوړل	نومیالی	ابن سینا	لیکل	ژړل

کورنۍ دنده

داسې یو متن په کور کې ولیکئ چې د پښتو پنځه واړه ((ی ګانې)) پکې مراعات شوې وي، په بل درسي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته د تختې پرمخ ولیکئ او راغلې ((ی ګانې)) پکې په نښه کړئ.

آزادي

د آسمانونو، د چمنونو او د سیندونو بې آزاره لارویانو ته زیان مه رسوئ او آزادۍ ته یې په احترام وګورئ. د دغو بېوزلو او بې ګناهو آزادي مه ایساروئ چې د تقدیر او سرنوشت قاضي او حاکم ستاسو آزادي سلب نه کړي.

(ویکتور هوګو)

د بشر حقونه

- تاسې بشري حقونه پېژنئ؟
- د نورو حق ته باید څرنګه درناوی ولرو؟

انسانان په ټولنه کې یو لړ حقونه لري چې دا د دوی ځانګړي حقونه دي. دغه راز په ټولنه کې د نورو حقونو په وړاندې مکلفیتونه هم لري چې هغو ته باید درناوی وکړي.

په دې لوست کې په ټولنه کې د بشري حقونو په هکله خبرې کوو او لولو چې انسانان په ټولنه کې د کومو حقونو لرونکي دي؟

الله ﷻ چې په دې نړۍ کې انسان پیداکړی، له هماغه پیله یې پرې د زیات شمېر بشري حقونو لور ینه هم کړې ده. بشر ته د خدایﷻ د ورکړو حقونو شمېره ډېره زیا ته ده، لکه د ژوند کولو حق، د ملکیت لرلو حق، د زده کړې حق، د روغتیا حق، د تابعیت حق، د فکر او بیان د ښکاره کولو حق، د انساني کرامت او شخصیت د خوندیتوب حق او نور. د ټولنیز ژوند په بهیر کې وخت په وخت د زورواکو له خوا د کمزورو حقونه په زورزیاتي تر پښو لاندې او له هغو څخه بې برخې کېږي. که وګورو، له خپلو حقونو څخه دفاع او د ترلاسه کولو لپاره یې هلې ځلې ډېر اوږد تاریخ لري چې ډېرې بېلګې یې په بشري تاریخ کې خوندي دي.

د اسلام د سپېڅلي دین په راتګ سره د بشر حقونو ته پوره درناوی وشو او په بېلابېلو بڼو موجود ټول توپیرونه یې له منځه یوړل. په الهي احکامو او نبوي ارشادا تو کې د دغو بشري حقونو د تثبیت په هکله ډېرې زیاتې لارښوونې شته. د بېلګې په توګه کله چې حضرت ابوذر غفاريؓ حضرت بلالؓ ته وویل: ای حبشي غلامه! حضرت محمدﷺ ورته وفرمایل : تور حبشي او سید قریشي دواړه برابر او د خدایﷻ بنده ګان دي.

نو ویلای شو چې ټول انسانان برابر حقونه لري او په ځانګړې او ټولنیز ژوند کې باید له هغو څخه برخمن شي.

د بشري تاریخ په اوږدو کې، که څه هم د نړۍ په ګوټ، ګوټ کې وګړو د خپلو بشري حقونو د ترلاسه کولو لپاره ځانګړې او ډله ییزې هلې ځلې کړي او غږونه یې پورته کړي دي، خو په نړیواله کچه داسې کومه اداره نه وه چې له هغوی څخه چې حقونه یې سلب شوي، ملا تړ وکړي. د دویمې نړیوالې جګړې په بهیر کې چې زیات شمېر انسانان ووژل شول او په نړیواله کچه په بشري حقونو سخت تېری وشو، د جګړې له پای ته رسېدو وروسته د دې اړتیا پیښنه شوه چې په نړیواله کچه داسې یوه لایحه او قانون رامنځ ته کړي چې د بشر له حقونو څخه دفاع وکړي. په دې لړ کې په ۱۹۴۷ م. کال د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د بشر د حقونو نړیواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه یوه سریزه او (۳۰) مادې لري. وروسته بیا په بېلا بېلو وختونو کې د بشري حقونو په اړوند بېلا بېل کنوانسیونونه تصویب

شوي دي چې هر يو په خپل ځای ځانګړی ارزښت او اهميت لري.

د بشر د حقونو د نړيوالې اعلاميې له مخې انسان تر هر څه لومړی د ژوند کولو، آزادۍ او د شخصي امنيت لرلو حق لري . همدارنګه هېڅوک بايد شکنجه يا ونه ربړول شي او نه دې هغه له زور زياتي، ناوړه سلوک او سپکاوي سره مخامخ کړای شي.

هر څوک حق لري چې حقوقي شخصيت يې په رسميت وپېژندل شي. ټول د قانون له مخې برابر حقونه لري. هيڅوک دې په خپل سر بندي، يا له خپل ټاټوبي تبعيد نه کړای شي. د چا په شرافت او آبرو دې تيری نه کېږي. هر څوک حق لري چې آزاد فکر وکړي، خپل فکر او نظر په آزادانه ډول څرګند کړي.

د بيان آزادي چې د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې په نولسمه ماده کې راغلې، د بشر له ډېرو مهمو او بنسټيزو حقونو څخه ګڼل شوې ده. په دې برخه کې يادونه شوې ده چې هر څوک د بيان د آزادۍ حق لري او د خپل نظر په څرګندولو کې بايد ويره او ډار ونه لري.

د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې دغه ماده خلکو ته دا حق ورکوي چې له هرې وسيلې څخه چې کېدای شي اطلاعات او معلومات ترلاسه کړي او يا يې نورو ته ورسوي، خو د يادونې وړ ده چې د بيان آزادي هم خپلې پولې او حدونه لري تر هغه چې په کې بشري کرامت ته سپکاوی نه وي رامنځ ته شوی او د هغه په وسيله د چا بشري حقوق تر پښو لاندې نه شي، د چا له ديني او مذهبي عقيدو، قومي، نژادي او توکميز حيثيت او له خپلو ملي هېوادنيو ګټو سره په ټکر کې نه وي. د بيان آزادي جايز ده.

ـ زده کړه يا ښوونه او روزنه چې هم د انسان له ډېرو مهمو او لومړنيو حقونو څخه ده، د بشر د نړيوالې اعلامې په شپږويشتمه ماده کې د هغې په اړه داسې راغلي دي:

ـ هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. زده کړه به لږ تر لږه په لومړنيو دورو کې وړيا وي. لومړنۍ زده کړه به اجباري وي، فني او حرفوي زده کړې به د ټولو په واک کې وي.

ـ د زده کړو موخه به د انساني شخصيت وده، د بشر حقونو ته درناوی او بنسټيزه آزادي وي.

ـ مور او پلار به د خپل ماشوم په اړه د زده کړې د ډول په ټاکنه کې لومړیتوب ولري.

ـ دولت مکلف دی چې د وګړو لپاره بې له کوم توپیره د زده کړې لارې چارې برابرې کړي چې په دې توګه د خلکو د ذهني روزنې شرایط برابر شي.

د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې د داسې نورو ډېرو حقونو یادونه هم شوې ده چې هغه ټول د انسان طبیعي او ټولنیز حقونه ګڼل کېږي.

په نړیواله کچه ټول هغه هېوادونه چې د بشر د حقونو اعلامیه یې لاسلیک کړې ده، په ملي کچه دغه دولتونه مکلف ګڼل کېږي چې د هغو رعایت وکړي. د ملګرو ملتونو د بشري حقونو اداره او د بشر د حقونو بېلا بېلې نړیوالې ټولنې په نړۍ کې د بشري حقونو حالت ته پاملرنه کوي او هغه څاري.

اوس چې زموږ په هېواد کې د سولې، سوکالۍ، ټولنیزو او اقتصادي پرمختګونو لپاره لارې چارې برابرې شوې دي، دولت د بشر ي حقونو د نړیوالې اعلامیې د لاسلیک کوونکي او ژمن غړي په توګه بشرې حقونو ته پاملرنه کوي. په هېواد کې د بشر د حقونو خپلواک کمیسیون رامنځ ته شوی چې د بشر له حقونو څخه دسر غړونې او نورو اړوندو مسایلو د څارنې چارې سمبالوي.

د متن لنډیز:

هر انسان که ښځه وي او که نر، په ټولنه کې د ژوند کولو، د فکر او بیان آزادي، دانساني کرامت او شخصیت د خوندیتوب حقونه لري. په اسلام کې هم د بشر د حقونو پوره درناوی شوی دی او په نړیواله کچه هم د بشر د حقونو د ورکولو او درناوي په هکله ځانګړي قوانین رامنځ ته شوي او هېوادونه یې په رعایت کولو اړ او مکلف ګڼل کېږي. اوس داسې ادارې او سازمانونه شته چې په ټوله نړۍ کې د بشر د حقونو حالت له نژدې څخه څاري .

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې په اسلام کې د بشر حقونه د متن له مخې ولولي او څو تنه دې د بشر د حقونو په نړیوالې اعلامیې کې راغلي حقونه د متن له مخې ولولي.

ـ څو زده کوونکي دې په خپله خوښه د متن بېلا بېل پراگرافونه ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي : یوه ډله دې په متن کې ((مفردې کلمې)) ولیکي او بله دې ((مرکبې کلمې)) او بیا دې د هرې ډلې استازي هغه د ټولگي په مخ کې ووایي.

۳ـ لاندېنیو پوښتنو ته ځوابونه ووایئ:

- د اسلام دین انسان ته کوم حقونه ورکړي دي؟
- د بشر د حقونو په نړیوالې اعلامیې کې د کومو بشري حقونو یادونه شوې ده؟
- دولتونه د بشري حقونو په هکله په څه مکلف شوي دي؟
- تاسو له دې لوست څخه څه مفهوم ترلاسه کړ؟
- د بشر د حقونو د ورکړې په برخه کې ستاسو نظر څه دی؟
- که په ټولنه کې بشري حقونه ورنه کړل شي، ستاسو په نظر به څه زیانونه رامنځ ته شي؟

٤ـ په لاندېني جدول کې تش ځایونه په مناسبو جملو په پنسل ډک کړئ:

ماضي (تېره زمانه)	حال (اوس مهال)	مستقبل (راتلونکې زمانه)
ما لیک ولیکه.		
		احمد به راشي.
	زه لوست وایم.	
		څوك به درس ووايي.

۵ـ لاندې جملې ولولئ او د سمې جملې په مخامخ چوکاټ کې په پنسل نښه وکړئ :

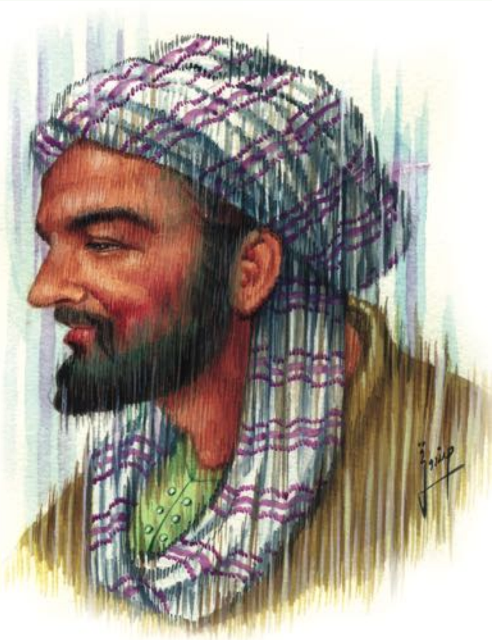
- بشر ته په ټولنه کې حقونه ورکړل شوي دي.
- بشر ته ځینې حقونه ورکړل شوي دي.
- د بشر د حقونو فکر له دویمې نړیوالې جګړې وروسته رامنځ ته شوی دی.
- له لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته رامنځته شو.

کورنۍ دنده

ستاسو په شاوخوا کې د بشر د حقونو حالت څنګه دی؟ په دې اړه له خپل مور او پلار او نورو مشرانو څخه هم وپوښتئ، که مو په زړه پورې څه پیدا کړل، له ځانه سره یې یادداشت کړئ، د بلې ورځې درسي ساعت کې پرې خبرې وکړئ.

بلخي ابن سینا

- زموږ د هېواد د لرغونو نومیالیو پوهانو په ډله کې چې په ملي او نړیواله کچه له لوړ نامه او شهرت څخه برخمن دي، د چا له نامه سره آشنا یاست؟ کومې داسې نامتو څېرې پېژنئ؟

موږ دخپل هېواد په تاریخ کې ډېر نومیالي علمي او فرهنګي شخصیتونه لرو چې ویاړلي علمي او فرهنګي کارنامې لري . هغوی نه یوازې زموږ د هېوادوالو، بلکې په نړیواله کچه د ټول بشریت لپاره د ویاړ سبب دي . له دغو نومیالیو علمي او فرهنګي شخصیتونو څخه یو هم ابن سینا بلخي دی چې په دې لوست کې یې درپېژنو.

ابن سینا بلخي زموږ د هېواد او په نړیواله کچه له سترو عالمانو، پوهانو او طبیبانو څخه ګڼل کېږي . اصلي نوم یې حسین دی، په شیخ الرئیس او ابن سینا مشهور دی . په یوه روایت په ۳۶۳ هـ . ق . او د یوه بل روایت له مخې په ۳۷۰ هـ . ق. کال د بخارا په ((افشنه)) نومي کلي کې زیږېدلی و.

پلار یې عبدالله، د بلخ له نومیالیو څخه و او په سکندریه نومي سیمه کې یې استوګنه لرله.

د منصور بن عبدالمالك ساماني د واکمنۍ په وخت کې بخارا ته چې د سامانیانو پایتخت و، ولاړ. څرنګه چې عبدالله ډېر با تد بیره شخصیت و، دربار ته یې لاره پیدا کړه او ډېر ژر د دربار په مخورو کې وګڼل شو، هلته یې د افشنه په کلي کې ((ستاره)) نومې ښځه په نکاح کړه، خدایﷻ زوی ورکړ، نوم یې پرې ((حسین)) کېښود چې وروسته یې د ابن سینا په نوم نړیوال شهرت پیدا کړ. اوس نه یوازې زموږ هېواد پرې ویاړي، بلکې ټوله نړۍ او انسانیت پر هغه ویاړ او فخر کوي.

ابن سینا دومره لوړ استعداد او پیاوړی ذهن درلود چې په لس کلنۍ کې یې قرآن عظیم الشان او نور مروجه دیني علوم، د دین اصول، د ادب د علم اصول، صرف، نحو، لغت، معاني، بیان او نور زده کړل او بیا یې له محمود مساح څخه چې په هغه وخت کې د ریاضي او نورو طبیعي علومو لوی عالم و، ریاضي او نور علوم هم زده کړل.

نوموړی وروسته د طبابت په زده کړه بوخت شو. شپاړس کلن و چې د خپلې سیمې په نومیالیو دیني عالمانو او طبیبانو کې وشمېرل شو، د نوم او شهرت آوازې یې هر لورته خپرې شوې. وایي چې یو ځل نوح بن منصور ساماني پاچا ډېر ناروغه شو، نو ابن سینا د هغه دارو درمل وکړل . هغه ژر جوړ شو، کله چې منصور د ابن سینا دا بې سارې پوهه او استعداد ولید، سمدستي یې هغه ته اجازه ورکړه چې د پاچا له ځانګړي شاهي کتابتون څخه ګټه واخلي .

ابن سینا چې د ډېر تیز ذهن او قوي حافظې خاوند و، په ډېره لږه موده کې یې د هغه

کتابتون ډېر مهم کتابونه ولوستل او د هغو زیا تې برخې یې خپلې حافظې ته وسپارلې.

په ۲۱ کلنۍ کې یې د کتابونو په تألیف پیل وکړ او د ژوند ډېره برخه یې په لیکلو او لوستلو تېره کړه. هغه هېڅکله په لیکلو او لوستلو نه ستړی کېده. که د ورځې به یې حکومتي او دفتري کارونه کول، نو د شپې به یې تر ډېره وخته مطالعه کوله او یا به یې کتابونه لیکل. هغه په لیکلو کې دومره چټک و چې د خپل مشهور اثر (شفاء) اتلس ټوکه یې په شلو میاشتو کې لیکلي دي.

ابن سینا د پلار تر مړینې وروسته هم په بخارا کې و او د نوح بن منصور ساماني په دربار کې یې ښه درناوی کیده. خو کله چې د سامانیانو واکمني ګډه وډه شوه او د غزنویانو تر سلطې لاندې راغلل، نو ابن سینا ګرګانج ته لاړ.

کله چې سلطان محمود غزنوي ټوله بخارا ونیوله، څرنګه چې هغه د ابن سینا له علمي مقام، نوم او شهرت څخه خبر و، غوښتل یې چې له ځان سره یې غزني ته راولي، په هغه پسې یې خپل استازی ورولېږه، خو را نغی او له هغه ځایه نیشاپور ته او بیا جرجان ته ولاړ. هلته د قابوس واکمني وه چې ډېر علم پالونکی واکمن و. د ابن سینا یې ډېر درناوی وکړ. ابن سینا هلته په طبابت لاس پورې کړ او ډېر ژر د لوړ نوم او شهرت خاوند شو. کله چې هلته اړ و دوړ پیښ شو، ابن سینا (ری) او بیا همدان ته لاړ. هلته شمس الدوله امیر و. کله چې ابن سینا د هغه د ناروغۍ درملنه وکړه، د وزارت چارې یې وروسپارلې. ابن سینا په همدغه وخت کې د خپل شاګرد ابو عبیدالله په غوښتنه د (الشفاء) او (القانون) مشهور کتابونه ولیکل چې نړیوال شهرت لري او په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي. ابن سینا د خپل وخت ډېر لوی دیني عالم و. د دیني علومو په بېلا بېلو برخو، لکه تفسیر، حدیث، فقه، صرف، نحو او نورو په هکله یې زیات شمېر آثار لیکلي دي.

نوموړی یو لوی فیلسوف و. د منطق، فلسفې، روحیاتو او اخلاقو په هکله هم ډېر تألیفات لري. لوی طبیب او حکیم و. د طبابت په هکله یې داسې کتابونه لیکلي دي چې اوس هم د اروپا او نورې نړۍ په پوهنتونونو او طبي تعلیمي مرکزونو کې لوستل کېږي.

ابن سینا په دري، عربي، او ترکي ژبو ښه پوهېده او لیکنې یې پرې کولی شوې او شعرونه یې هم پرې ویلی شول. لنډه دا چې ابن سینا د ژوند او پوهې په هره برخه کې خپل فکر او قلم ازمویلی دی او ډېر ارزښتناک آثار یې رامنځ ته کړي دي، ((د افغانستان نومیالي)) د کتاب مؤلف د ابن سینا د کتابونو یو اوږد لست راخیستی چې د هغه له مخې یې د ټولو تألیف کړو او ژباړلو کتابونو شمېره ٤٥٤ ته رسیدلې ده.

دغه نومیالی عالم لومړی د قولنج او بیا د میرگیو (صرع) په ناروغۍ اخته او د ٤٢٨هـ.ق. کال د روژې په لومړۍ نېټه د جمعې په ورځ په همدان کې وفات او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د متن لنډیز:

ابن سینا زموږ د هېواد د نومیالیو علمي فرهنگي شخصیتونو له ډلې څخه دی چې نه یوازې د هېواد او سیمې، بلکې په نړیواله کچه له ستر نوم او شهرت څخه برخمن دی. نوموړی نه یوازې ستر عالم او فیلسوف و، بلکې د خپل وخت له پیاوړو حکیمانو او طبیبانو څخه هم گڼل شوی دی او داسې علمي آثار یې لیکلي چې اوس د اروپا په پوهنتونونو کې لوستل کېږي او په عامه کچه ترې گټه اخیستل کېږي.

فعالیتونه

١ـ هر زده کوونکی دې په خپل وار له متن څخه د خپلې خوښې یو پراگراف ولولي او نور زده کوونکي دې ورته په ځیرتیا سره غوږ ونیسي.

٢ـ هر زده کوونکی دې د خپل څنگ ملگري ته د متن یوه برخه د املا په توگه ووایي.

وروسته دې بيا دواړه خپل ليکلي متنونه د کتاب له مخې اصلاح کړي.

۳ـ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ :

- ابن سينا د عمر په کوم پړاو کې د ديني علومو زده کړه پای ته ورسوله؟
- ابن سينا ته چا اجازه ورکړه چې له شاهي کتابتون څخه ګټه واخلي؟
- د ابن سينا مشهور کتاب څه نوميږي او د څه په هکله دی؟
- د ابن سينا کتابونه چېرې او په کومو طبي ښوونيزو او روزنيزو مرکزونو کې لوستل کيږي؟

٤ـ په متن کې راغلي خاص نومونه او صفتونه په نښه او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ.

- دالاندې فعلونه د زماني له مخې معلوم او په تشو ځايونو کې يې په پنسل وليکئ :

- زه کار کوم ( )
- ته به درس ولولې ( )
- تا ليک ليکلی دی؟ ( )

۵ـ له دې لاندېنيو کلمو څخه په خپلو کتابچو کې جملې جوړې کړئ :

زه	ابن سينا	ښوونکی	لوبې	درس	پلرنی
درناوی	ګټه	ورځ	ټاټوبی	کوم	ته
وايم	اصلي	ډېر	روغتيا	هره	دی
بلخ	د خپل	لري			

٦ ـ زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي : يوه ډله دې په دې متن کې خو مشکل لغتونه را واخلي، يو تن دې د نورو په استازيتوب هغه پرتختې وليکي. د بلې ډلې څو زده کوونکي دې هغه معنا کړي. د دريمې ډلې څو تنه دې هغه په خپل وار سره په مناسبو جملو کې استعمال کړي.

د افغانستان د مشهورو او علمي څېړو په اړه له خپلو مشرانو وپوښتئ او یا که خپله معلومات لرئ په ځو کرښو کې یې ولیکئ. په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولګیوالو ته ولولئ.

شپاړسم لوست

د کابل بالاحصار

- تاسې کله په خپلو سیمو یا نورو سیمو او ولایتونو کې لرغونې کلاګانې لیدلي دي؟

هغه لوړې کلاګانې چې په لرغونو زمانو کې د پوځي او سیاسي موخو لپاره پر غونډیو او لوړو ځایونو جوړې شوې دي، بالاحصارونه یې بولي. زموږ د هېواد په ځینو ولایتونو کې هم دغه ډول کلاګانې شته چې زیاتره اوس د کنډوالو په توګه پاتې دي، یوه هم د هېواد په پلازمېنه (کابل) کې ده چې د کابل بالاحصار یې بولي. په دې لوست کې یې درپېژنو.

زموږ د هېواد په ځينو ولايتونو کې د پوځي او دفاعي موخو لپاره په لوړو ځايونو کې کلاګانې او بالاحصارونه جوړ شوي دي چې هر يو يې په خپل ځای د تاريخي لرغونتوب له کبله ارزښت لري. هغه کلاګانې چې پر لوړو ځايونو او غونډيو جوړې شوې، د بالاحصارونو په نامه يادېږي. د کندوز، غزني، زابل، پکتيا او کابل بالاحصارونه يې ډېرې ښې بېلګې دي.

د کابل د اوسني ښار په سويل ختيځه برخه کې يوه جنګي کلا ده چې د يوې غونډۍ پر لوړه او هواره سطحه له ډېرينو پلنو ديوالونو څخه جوړه شوې او د کابل د بالاحصار په نامه يادېږي.

دا کلا چې له سويل لوېديځې خوانه د ښېر دروازې د غره د سر په ديوال پورې نښتې، تر اوسه يې ډېرين برجونه پر ځای ولاړ او د لېدونکو د پاملرنې وړ دي. د بالاحصار په شمالي لمنه کې يو لرغونی کوچنی ښار ودان و. له دې څخه څرګندېږي چې د بالاحصار ارګ د سلطنتي حاکمانو او چارواکو د ناستې، د نغدي پانګو (خزانو) او ارزښتمنو څيزونو د اېښودلو او ساتلو ځای و.

داسې ښکاري چې يو وخت به همدلته د هېواد او سيمې د واکمنانو برخليک ټاکل کېده، د پاچاهانو پر سر تاجونه اېښودل کېدل او له دغه ځايه د ملي پت او د هېواد د ساتنې، د واکمنۍ د پراختيا او اداره کولو لپاره کارونه سمبالېدل. د کابل لرغوني ښار له بالاحصار پرته د پاچهی بل مقر نه درلود.

دې غونډۍ ته په کتنه ويلای شو چې بالاحصار د لوګر د درې په خوله کې پروت دی. د

ښېر دروازې جوړښت او موقعیت د بالاحصار دفاعي ارزښت نور هم زیات کړی دی چې تر اوسه پورې د کابل بالاحصار، د کابل ښار پر گرد چاپېره د یوې حاکمې نقطې حیثیت لري. دغه ودانۍ چې زموږ د لرغوني تاریخ یوه روښانه نښه گڼل کېږي، د جوړولو د وخت او نېټې په هکله یې د تاریخ پوهانو بېلا بېلې نظر یې موجودې دي.

د تاریخي څېړنو له مخې د دغې تاریخي کلا لرغونتوب د اسلام له راتگ څخه د مخه زمانې د یفتلیانو دورې ته رسیږي. دغې تاریخي کلا د وخت په اوږدو کې ډېر زیانونه هم لیدلي دي. د احمد شاه بابا او تېمور شاه د واکمنیو پر مهال بیا رغول شوې ده.

له انگلیسي چارواکي کیوناری سره د افغانانو جگړې او دهغه د وژل کېدو د غچ په موخه د کابل بالا حصار یو ځل د اور په لمبو کې سوځېدلی دی. د نادر خان د واکمنۍ پر مهال بیا ورغول شو او حربي لېسه په کې جوړه شوه. وروسته بیا دا ځای په ۱۳٤٥ هـ .ش. کال کې د حربي پوهنتون لپاره ځانگړی شو.

زموږ د هېواد تاریخي ځایونه او جنگي کلاگانې د دې ښکارندویي کوي چې زموږ نیکونو او پلرونو د خپل هېواد دساتنې لپاره د خپل توان په اندازه زیار ایستلی او زموږ گران هېواد یې د خپلې وینې په بیه د پردیو له ولکې څخه په مېړانه ساتلی او موږ ته یې په خپلواکه توگه په میراث پرې ایښی دی، پر موږ هم لازمه ده چې د خپلو پلرونو او نیکونو په څېر د خپل هېواد د ساتنې او ودانۍ لپاره هلې ځلې وکړو.

سربېره پر دې د یوه ارزښتناك فرهنگي میراث په توگه باید د دغې لرغونې ودانۍ بیا رغونې او ساتنې ته ځانگړې پاملرنه وشي.

د متن لنډيز:

د کابل بالا حصار د یوه لرغوني فرهنګي میراث په توګه له ستر ارزښت او اهمیت څخه برخمن دی. دغه تاریخي کلا چې اوس د یوې کنډوالې په بڼه پاتې ده، د تاریخ په اوږدو کې یې ډېرې لوړې ژورې لیدلي او په هره پیړۍ او پوړۍ کې د واکمنانو د ناستې ځای او پلازمېنه وه. دغه ودانۍ اوس بیا رغونې او د ساتنې لپاره ځانګړې پاملرنې ته اړتیا لري. د کابل بالاحصار د افغانستان د تاریخ یوه نه هېرېدونکې او د ارزښت وړ برخه ده.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې په خپل وار د لوست یو یو پاراګراف په لوړ آواز ولولي.

۲ــ په خپلو کتابچو کې پنځه داسې جملې ولیکئ چې له متن سره نژدې تړاو ولري.

ــ له متن څخه پنځه داسې کلمې راخوښې کړئ چې د ((پ)) په توري پیل شوې وي په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ او په مناسبو جملو کې یې وکاروئ.

۳ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو بیل کړای شي: د یوې ډلې یو تن دې د نورو په استازیتوب د متن یو پراګراف ولولي. ښوونکی دې د هغه په اړه ځینې پوښتنې پر توره تخته ولیکي او د هغې بلې ډلې له ځینو زده کوونکو څخه دې ځواب وغواړي. بیا دا بله ډله دې هم په هماغه ډول له متن څخه بل پراګراف ولولي، ښوونکی یې پوښتنې پر تخته لیکي او د بلې ډلې له څو زده کوونکو څخه یې ځوابونه غواړي. دا لړۍ د وخت په پام کې نیولو سره دوام مومي.

٤ــ دې لاندې جملې ته دې هر زده کوونکی د خپل ذوق له مخې په مناسبه توګه

پراختیا ورکړي او په پنسل دې څو پرله پسې معنا لرونکې جملې ولیکي:

موږ ښوونځي ته د زده کړې لپاره راځو او غواړو چې ....

....

....

....

۵_ دغو لاندېنیو پوښتنو ته ځواب ووایئ:

- بالاحصارونه د کومو موخو او هدفونو لپاره جوړ شوي دي؟
- بالا حصارونه اوس موږ ته څه ارزښت او اهمیت لري؟
- که د بالاحصارونو بیا رغونه او ساتنه ونشي، څه به پېښ شي؟
- که چېرې د هېواد په یوه بل ولایت کې کوم بالاحصار پېژنئ د هغه په هکله د ټولګیوالو په مخکې څه ووایئ.

٦_ دوې داسې جملې ولیکئ چې دوه صفتونه پکې راغلي وي.

_ درې داسې جملې ولیکئ چې د درې واړو زمانو (اوس مهال _ تېر مهال _ راتلونکی مهال) فعلونه پکې راغلي وي.

۷_ ځینې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د بالاحصار د ارزښت او اهمیت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

که په سیمې کې مو کومه پخوانۍ کلا یا ودانۍ وي، په اړه یې معلومات ولیکئ په بل درسي ساعت کې یې د ټولګي تر مخې ولولئ.

د سبا فکر

هر څوک د خپلې راتلونکې په فکر کې وي. زیارګالي، کړاوونه زغمي، هڅه کوي او په دې هیله وي چې سبا یې تر نن ښه شي. خواران په دې هیله وي چې بډایان شي. زده کوونکي په دې هیله وي چې زده کړه یې سرته ورسېږي. د هېواد او ټولنې خدمت ته آماده شي. مسافر په دې تکل کې وي چې خپل کور، کلي او ټاټوبي ته ورسېږي. رنځوران په دې ارمان وي چې له رنځ او ربړې څخه خلاص شي.

همدغه د سبا د ښه والي هیلې او هڅې دي چې د نړۍ په هر څه کې پرله پسې بدلون، پرمختګ او سمون راولي. له چا سره چې د خپلې سبا ورځې فکر نه وي، خپلې ښې آیندې ته امیدوار نه وي او د خپلو ښو هیلو د پوره کېدو له پاره زیار و نه باسي، هغه په ژوند کې نېکمرغه کیدلای نه شي. انسان د امید او عمل په رڼا کې پرمختګ کوي.

موږ چې نن په ښوونځي کې سبق وایو، باید خپلې سبا ته امیدواره واوسو. دا په دې کېږي چې غیر حاضري ونه کړو، خپل درسونه ښه یاد کړو، کورنۍ دندې ترسره کړو. د خپلو ښوونکو په لارښوونو عمل وکړو او له همدغې شېبې څخه د کار او زیار لپاره تکل وکړو او ورته ملا وتړو.

ادیبه او باتدبیره مېرمن

بي بي زينب

- تاسې د هېواد په پخوانیو نومیالیو مېرمنو کې د چا له نامه سره آشنایي لرئ؟

زموږ لرغوني هېواد، د تاریخ په اوږدو کې له ښځو او نارینه وو څخه ډېر نومیالي علمي، فرهنګي او سیاسي شخصیتونه په خپله غېږه کې روزلي او پاللي دي. د دوی ویاړلې کارنامې د تاریخ په پاڼو کې په زرینو کرښو لیکلې شوي دي.

یوه له دغو نومیالیو څخه مېرمن زینب ده چې د فرهنګ اوسیاست په دواړو ډګرونو کې تلپاتې کارنامې لري، په دې لوست کې یې درپېژنو.

بي بي زينب چې زموږ د هېواد د نومياليو فرهنگي او سياسي شخصيتونو له ډلې څخه ده، د ملي مشر ميرويس خان نيکه لور وه.

نوموړې د خپل وخت د دوديزو ديني او ادبي علومو زده کړې په هغه وخت کې د کندهار له نومیالي ديني عالم ملا نور محمد غلجي څخه چې د ميرويس نيکه د کورنۍ ځانگړی ښوونکی و، ترسره کړې وې.

زينب چې له غوره اخلاقو، لوړې پوهې او فضيلت څخه برخمنه مېرمن وه، سربېره پردې چې د خپلې کورنۍ د ښځو د ښوونې او روزنې او ليک لوست د زده کړې چارې يې په پوره اهتمام سرته رسولې، له خپل ورور شاه حسين هوتک سره يې هم د حکومت د چارو په سمبالښت کې مرسته کوله.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک چې د دغې نومیالۍ مېرمنې هم مهال ليکوال او د شاه حسين هوتک د دربار له علمي، ادبي شخصيتونو او مخورينو څخه و، په ((پټه خزانه)) کې يې د دې نومیالۍ مېرمنې د پېژندگلوۍ په اړه ليکلي دي:

((بي بي زينب ډېره هوښياره، عالمه او په چارو پوهه ښځه ده، د پاچا (شاه حسين هوتک) په چارو کې تدبيرونه کوي. په خپله رايه او مشوره د چارو ستونزې حل کوي. د وخت پاچا د هغې په مشورو عمل کوي او نصيحتونه يې په غور اوري.))

د پټې خزانې د مؤلف د څرگندونو له مخې بي بي زينب د ديني علومو او د حکومت په کارونو کې پر پوهې سربېره اديبه او شاعره هم وه. د پښتو او دري شاعرانو د اشعارو ژوره مطالعه يې درلوده. په خپله يې هم پښتو شعر وايه او د اديبانو او شاعرانو ډېر درناوی يې کاوه. د ژوند ډېره برخه يې په عبادت، مطالعې او د پاچا د حرم مېرمنو ته د علومو په تدريس او دليک لوست د ښودنې په چارو تېراوه.

د ((تاريخ افاغنه)) د ليکوال سيد ظهورالحسن موسوي د وينا له مخې هغه مهال چې نادر افشار پر کندهار بريد وکړ او ښار يې کلا بند کړ، بي بي زينب په دغه يوه کال او څو مياشتنۍ دفاع کې د يادونې او ستاينې وړ نقش درلود او د هغو افغاني مشرانو په ډله کې هم شامله وه چې د متارکې د شرطونو په باب يې په ۱۱٤۹ هـ . ق. کال له نادر افشار سره

خبرې کولې.

د دغې نومیالۍ مېرمنې ژوند تر همدغه پورتني کال پورې یقیني دی. کله چې نادر افشار کندهار ونیو، شاه حسین هوتک یې له خپلې کورنۍ سره د فارس مازندران ته جلا وطنی کړ، مېرمن زینب هم له خپل ورور سره په دغه سفر کې ملګرې وه. تر دې وروسته یې بیا د ژوند د پېښو په هکله تاریخي سند او معلومات په لاس کې نشته.

د مېرمن زینب د شعرونو دیوان تر اوسه نه دی ترلاسه شوی. د شعر یوه بېلګه یې چې په ۱۱۳۷ هـ . ق . کال یې د خپل ورور شاه محمود هوتک د مړینې په ویرنه کې ویلې، د پټې خزانې په وسیله خوندي شوې او تر موږ رارسېدلې ده. د دغه شعر په لوستلو سره موږ ته د نوموړې مېرمنې علمي او ادبي ځېره ښه راښکارېدلای شي. په پای کې یې د شعر څو کرښې لولو:

غږ سو چې ورور تېر له دنیا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا
زړه مې په ویر کې مبتلا سو، نا
چې شاه محمود له ما جلا سو، نا
دا روڼ جهان راته تور تم دی، نا
زړه د بیلتون په تیغ کړم دی، نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی، نا
د پاچهی تاج مو برهم دی، نا
چې شاه محمود تېر له دنیا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

ځوان و، مېړه د تورې جنګ و، نا
ولاړ د کام په نام او ننګ و، نا

شاه محمود هوتک

دښمن له ده په وینو رنګ و، نا
پر میدان شېر و یا پلنګ و، نا
افسوس چې مرګ د ده په خوا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

محموده نه یوازې خور ژاړي
پر مرګ دې ټوله کلی و کور ژاړي
خپلوان لا څه پاچا دې وروور ژاړي
پښتون دې ټول په واویلا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چې شاه محمود سو نن په ګور عالمه
د پښتون لمر سو، تیاره تور عالمه
راته دښمن به کا پیغور عالمه
چې پاچا ولاړ پښتون ګدا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اریان
په خاورو ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان
زړه یې راسوړ سو، کا خوښي دښمنان
وایي پښتون اوس بې پاچا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

اورم نارې د غم چې کړېنه فریاد
پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړونه چې تل به و، ښادمن سوه ناښاد
د ساندو بږغ دی چې راوړېنه يې باد
ماتم زده پیر و برنا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا
×××
وروره! مقر دې ستا مولاکي جنت
در دې کي تاته پس له مرگه راحت
روح دې وه ښاد په لویه ورځ د قیامت
مخ دې وه روڼ د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

د متن لنډيز:

بي بي زينب د میرویس خان نیکه لور، ډېره عالمه، ادیبه او فاضله مېرمن وه. د خپلې کورنۍ ښځو ته د لیک لوست او دیني علومو پر زده کړه سربیره يې له خپل ورور شاه حسین هوتک سره د سلطنت او واکمنۍ د چارو په سمبالښت کې هم مرسته کوله. شاعره هم وه او په ادبیاتو کې يې ژوره مطالعه درلوده. د شعر دیوان يې تر اوسه نه دی ترلاسه شوی.

فعالیتونه

۱ــ د دغه متن یو یو پراګراف دې زده کوونکي په خپل خپل نوبت په لوړ غږ ولولي.

۲ــ ځينې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د شعر مفهوم په خپلو الفاظو کې ووايي.

۳ــ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

- مېرمن زينب څوک وه؟
- مېرمن زينب د خپلې کورنۍ ښځو ته د علومو او د لیک لوست په زده کړې سربېره نورې څه چارې پر مخ بيولې؟
- د مېرمن زينب په اړه کره معلومات موږ ته له کومو کتابونو څخه ترلاسه شوي دي؟

٤ــ متن دې په غور ولوستل شي او په هغه کې دې راغلي خاص نومونه په کتابچو کې وليکل شي.

٥ــ پنځه داسې جملې وليکئ چې د پښتو بېلا بېلې ((ی)) ګانې پکې راغلي وي.

٦ــ په دې لاندېنيو جملو کې خالي ځايونه په مناسبو کلمو په پنسل سره ډک کړئ:

- مېرمن زينب زموږ د ملي مشر .... لور وه.
- زينب یوه عالمه، فاضله او .... مېرمن ....
- مېرمن زينب له خپل ورور .... سره د پاچاهی د چارو په سمبالښت کې .... کوله.

کورنۍ دنده

که مېرمن زينبې ته ورته کومه شاعره پېژنئ په اړه يې معلومات وليکئ. په دې اړه له کتاب، مور او پلار نه هم مرسته غوښتی شئ. بله ورځ يې په ټولګي کې واوروئ.

کتاب او کتابتون

ـ تاسې د ښوونځي له کتابونو پرته کله نور کتابونه مطالعه کړي دي؟
که مو مطالعه کړي وي چېرې، کوم او د چا کتابونه وو؟
د پوهې او معلوماتو د ترلاسه کولو او د ذهني ودې لپاره کتاب تر ټولو غوره او اغېزناکه وسیله ده. د کتابونو تر لاسه کولو او مطالعې لپاره بیا تر ټولو ښه ځای کتابتون دی. په دې لوست کې د کتاب، کتابتون او مطالعې په اړه معلومات درکوو.

موږ په داسې زمانه کې ژوند کوو چې کتابونه ډېر او ترلاسه کول یې آسانه دي. اوس هم ډېر وګړي د کتاب په قدر او ارزښت نه پوهیږي او له ګټو یې ناخبره دي. دوی په دې نه دي پوه چې کتاب هغه ښوونکی دی چې موږ ته وړیا او بې له کوم بدله زده کړه او معلومات را کوي. هېڅکله نه ستړی کېږي، تل موږ ته سترګې پر لار دی. هر وخت مو چې ورته مراجعه وکړه، په ورین تندي مو مني اوهر کلی راته وایي. هر څه چې ترې وپوښتو په نرمۍ او سړه سینه ځواب راکوي او په هغه څه چې نه پوهیږو، په ډېره مهربانۍ یې را زده کوي.

که په غور وګورو له کتاب څخه غوره شی او له کتابتون څخه غوره ځای په نړۍ کې نشته. که څوک غواړي چې د سوکاله او نېکمرغه ژوند خاوند شي، خپله موخه دې د کتابتون په ګوښه او د کتابونو په پاڼو کې ولټوي او پردې دې ډاډه اوسي چې «پلټونکی موندونکی دی.»

کتاب د انسان لپاره ډېر ښه دوست او ملګری دی. له کتاب سره ملتیا او ملګرتیا، موږ د عادي وګړو له چاپېریال څخه د ډېرو لوړو افکارو او تصوراتو نړۍ ته بیا یي، له لوړو او سترو انسانانو سره مو ملګري کوي او د هغو له فکر او نظر څخه مو خبروي.

کله چې موږ کتابتون ته ننوځو، هلته په ښکاره یو څو الماری وینو چې کتابونه او پاڼې پکې ځای پر ځای شوي دي، نوره چوپه چوپتیا خپره وي او هېڅ غږ پکې نه اورېدل کېږي. کله چې کتاب راواخلئ او پاڼې یې واړوئ، هماغه غلی کتاب په خبرو پیل وکړي، په حیرانوونکې چټکتیا سره مو تر لیرې لیرې واټن پورې بیایي. یو نومیالي ایټالوي پوه «پترارک» د خپلو کتابونو او کتابتون په ستاینه کې له پند او خوند نه ډکې ډېرې خبرې لري. نوموړی وایي:

«زه یوه ډله ملګري او دوستان لرم چې شپې او ورځې له هغو سره تېروم. زما ټول دوستان د نړۍ نومیالي دي چې پېړۍ او زمانې پکې خوندي دی. دغو دوستانو ډېر لېرې واټنونه وهلي او زما تر کوره رارسیدلي دي. دوی زما په زړه او سترګو کې ځای نیولی دی. هر وخت چې وغواړم د هغو لیدو ته ورځم او چې هر چېرې ځم له ځان سره یې بیایم.

دومره خوږ ژبي دي چې څوک يې په خبرو نه مړيږي. د ژوند پټ رازونه راته څرګندوي. د تېرې زمانې د پند او خوند کيسې راته کوي او د انسانانو برخليکونه رابښيي. په دې مې پوهوي چې څرنګه ژوند وکړم. کله چې خواشينی شم په خوږو او مالګينو خبرو مې د غم اور وژني او خوښ مې ساتي. د نېکمرغۍ لارې رابښيي او هغو ته د رسېدو لپاره خپلې غوره لاربښوونې له ما څخه نه سپموي.

دا چې زما دا ملګري او دوستان ما ته څومره ګټې را رسوي، زما ژبه يې د ستايلو او شمېرلو وس او توان نه لري.))

کتاب هغه خواخوږی او مهربان ملګری دی چې خيانت، دوه مخې توب، کينه نه پېژني او په زړه کې يې ربښتينوالی، وفا او لورينه په څپو ده. له خپل ملګري او مينه وال سره يې هېڅ کله هم خيانت نه دی کړی او نه يې کوي. کټ مټ د يوې هنداري په څېر، ښه او بد پکې بې له تېروتنې په خپل رنګ بريښي او خپل هر څه زموږ مخې ته ږدي. ربښتيا ربښتيا وايي، عمر يې تېر کړی، تجربې يې ترلاسه کړي، له هر بڼ نه يې رنګا رنګ ګلونه راټول او ښکلې غونچې يې ترې جوړې او زموږ مخې ته يې ايښې دي.

په يوازېتوب کې له موږ څخه نه غافله کېږي او نه پرېږدي چې زموږ يوه شيبه عمر هم بې ځايه تېر شي.

که زموږ د تېر ژوند تياره ګوټونه روښانه کوي او د تېرو خلکو کړه وړه، ټولنيزې اړيکې، تدبير او برخليک راته بيانوي، د هغوی سرښندنې، علمي او ادبي غورځنګونه، ښلا بېلې موندنې، موجودې ستونزې او هلې ځلې زموږ د سترګو په وړاندې انځوروي څو موږ يې د خپل ژوند سرمشق وګرځوو او د عبرت درس ترېنه واخلو. کله بيا زموږ غوږونو ته د خوږ ژبو ويناوالو خوږې، له ساز او سوزه ډکې ويناوې زمزمه کوي او کله بيا د يو خوږ ژبي واعظ په توګه موږ ته د ژوند، پند او خوند خبرې کوي اوپه غوره افکارو مو د زړه او ذهن روزنه او پالنه کوي. ديني، اخلاقي او ټولنيز ګټور معلومات او پوهه راته وړيا ډالی کوي.

خو په ياد ولرئ چې له ښو کتابونو سره مينه لرل د انسان لپاره د ډېرې ښې ملګرتيا زيری

دی. پام کوئ چې بې ځایه هوسونه مو د نفس د بې لارې کولو په لټه او تکل کې دي، یوازې او یوازې همدا ملګری مو له دغې تېروتنې، ښویېدنې او ناورین څخه ژغورلی شي. هره ورځ مو په بره بیایي، فکر او خیال ته مو د لوړو الوتلو واک او ځواک ورکوي، پوهه مو بشپړ وي، اخلاق مو غوره کوي او روح مو خوځنده او پیاوړی کوي.

د هر چا لپاره، خو په ځانګړې توګه د ځوانانو لپاره کتاب ډېر او تر هر څه غوره ملګری دی، نو له لوستلو یې ډډه مه کوئ. له ښه کتاب سره د ژورې مینې په پایله کې به پوه شئ چې دغه ملګری تاسو ته څومره ګټور دی.

د کتاب، مطالعې او کتابتون له دې دومره ښیګڼو او ګټو سره سره باید دې ته مو پام وي چې د کتابونو په مطالعه او ساتنه کې له ډېر غور او احتیاط څخه کار واخلو. کله چې غواړو د مطالعې په وسیله خپله معلوماتي پانګه زیاته او ذهني ځواک پیاوړی کړو، لومړی باید د لوستلو لپاره غوره، ګټور او باوري کتابونه وټاکو. په دویم ګام کې باید د مطالعې او لوستلو پر مهال خپل جسمي ځواک ته هم پوره پاملرنه وکړو. هسې نه چې په دې برخه کې په افراطي کړنې سره خپل جسم او ذهن له اندازې زیات ستړی او زیانمن کړو.

د متن لنډیز:

سره له دې چې اوس مهال کتابونه او کتابتونونه ډېر دي، او ورته لاس رسی اسانه دی، خو بیا هم ډېر داسې وګړي شته چې د کتابتون په ګټه او ارزښت نه پوهېږي. حال دا چې له کتاب څخه بل غوره او وفادار ملګری نشته.

کتاب هر وخت ستاسو د خدمت او استفادې لپاره چمتو دی. کتاب او مطالعه ډېرې ګټې لري، خو باید چې د مطالعې لپاره غوره او ګټور کتابونه انتخاب کړو او هم په مطالعه کې ډېر افراط ونه کړو چې جسم او ذهن ته مو زیان ورسېږي.

فعاليتونه

۱ـ ځيني زده کوونکي دې په ترتيب سره د لوست يو يو پاراګراف د ټولګي په وړاندې په لوړ غږ ولولي، نور دې غوږ ونيسي چې د کلمو سم تلفظ زده کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په خپله خوښه د دغه لوست پنځه، پنځه جملې په کتابچو کې وليکي، بيا دې هغه د خپلو ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

۳ـ متن دې په غور ولولي، په هغه کې دې صفتونه پيدا او په خپلو کتابچو کې دې وليکي، بيا دې هغه د ټولګي په وړاندې په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې هغه صفتونه چې د دوی په ليست کې نشته پرې ورزيات کړي.

٤ـ زده کوونکي دې د کتابتون په څېر نورې ترکيبي کلمې د ((تون)) په يو ځای کولو سره بشپړې کړي:

کتاب + تون = کتابتون

روغ + =

درمل + =

پوهنه + =

ننداره + =

زيږن + =

وړک + =

۵ـ دې لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

- څنګه کولای شو خپله پوهه او معلومات زيات کړو؟
- تاسې د کوم ډول کتابونو له لوستلو سره مينه لرئ او ولې؟
- د کتابونو د ښه او خوندي ساتلو لپاره کومې لارې چارې غوره ګڼئ؟
- د کتاب لوستل او مطالعه څه ګټه لري؟

۶_ د لاندېنيو جملو تش ځايونه په پنسل سره په مناسبو کلمو ډک کړئ:

- کتابتون د مطالعې .... تر ټولو غوره .... دی.
- د کتاب مطالعه زموږ .... او .... زياتوي.
- زه د ښوونځي له .... پرته نور .... هم مطالعه کوم.

کورنۍ دنده

که په خپل کور او يا د کوم نژدې خپلوانو او ملګرو په کور کې مو کتابونه وي، د هغو د ځينو کتابونو او د هغو د ليکوالو نومونه وليکئ. د پښتو لوست په راتلونکي ساعت کې يې د ټولګيوالو په وړاندې ولولئ.

نېکمرغه هغه څوک دی چې له دوو شيانو څخه يوېې ولري:
يا ښه او غوره کتابونه يا داسې دوستان او ملګري چې کتابونه لري.
(ويکتور هوګو)

د سولې نړۍ

- سوله او امن څه ته وايي؟
- که په کومه سیمه، ټولنه یا هېواد کې سوله او امن نه وي، وګړي به له څه ډول ستونزو سره مخامخ شي؟

سوله او امن د بشري ژوند د سوکالۍ اوټولنیزې پرمختیا لپاره ډېر ضروري دي. تر هغه چې په یوې ټولنې یا هېواد او یا په نړیواله کچه په سیمې او نړۍ کې سوله نه وي، بشري ژوند به له ستر خطر او ګواښ سره مخامخ وي. که په یوه هېواد کې نا امني رامنځ ته شي، د نړۍ نور، په ځانګړې توګه ګاونډي هېوادونه ورڅخه په کلکه اغېزمن کېږي. دلته په دې لوست کې د ګل پاچا الفت یو شعر لولو چې پکې د سولې د ارزښت او اهمیت په هکله ژورې خبرې شوې دي.

هغه ورځ به بختوره وي هر گوره
چې د سپينو زړونه تور نه وي له توره
کرکه نه وي يوله بله محبت وي
وروروليي سوله صفا وي ښه نيت وي
مرور خلک يو بل سره پخلا شي
نه چې غوښه او چاړه هغه اودا شي
بشري دوستي قايمه په جهان وي
خوښ په سوله هم کافر هم مسلمان وي
نژادي توپير هېڅ نه وي په دنيا کې
نه په شرق او نه په غرب نه امريکا کې
استقلال منلی حق د هر ملت وي
خو قايم په ملتو کې اخوت وي
دا ځورنگه ساز آواز د هېواد ونو
شي يوه آرکسترا د ولسونو
د گډ ژوند اصل و اساس اصلي منظور وي
جهاني عدل و انصاف صحيح دستور وي
هر ملت په هر نظر کې وي ښاغلی
که په هر رنگ و آيين کې وي راغلی
سرېتوب وي محترم په هر لباس کې
په زري جامو کې وي که په کر باس کې
داسې وساتي هر څوک خپل مسلکونه
چې ونه کړي يو له بل سره جنگونه
ټول جهان د دوستۍ کور وي سر تر سره
د جنگ وېره شي له زړونو نه بهره

زور تړلی وي د سولې په قانون
مهار شوي مست اوښان وي د جنون
تويول د وينو شرم او پېغور وي
شرمنده ذليل سر ټيټی ظلم زور وي
جگ شي هر چېرته د سولې بېرغونه
شي په سمه لار روان سياستونه
د انسان زړگی له جنگ او جگړې تور شي
توره ماته شي او جوړ ورنه څه نور شي
خوله نه وي علامه د خجالت
په خدمت خولې کېدل وي شرافت
يو له بله محبت مهرباني وي
د ((الفت)) هيله او فکر جهاني وي
زه له تا ځني ځاريږم ته له مانه
که جدا هم وي زما أيين له تانه

د متن لنډيز:

شاعر په شعر کې د سولې د نړۍ په زړه پورې انځور وړاندې کړی او د داسې يو چاپېرچال هيله او غوښتنه يې کړې چې په ملي او نړيواله کچه سوله ورورولي وي. وگړي په خپل هېواد او هم په نړۍ کې سره پخلاوي. د جنگ جگړې ويره د خلکو له زړونو وتلې او يو له بل سره په سوله، خواخوږۍ او همدردۍ کې ژوند وکړي. له وينې تويولو څخه ژوره کرکه او سوله ييز ژوند ته لېوالتيا موجوده وي. د شاعر هيله د ټولې نړۍ د دولتونو ترمنځ سوله، ورورولي او برابري ده.

د شاعر پیژند ګلوي:

ګل پاچا الفت د میر سید پاچا زوی په ۱۲۸۸ هـ . ش . کال د لغمان په عزیز خان کڅ کې زېږېدلی و. د پښتو ټولنې علمي غړی و او څو کاله یې د دغه فرهنګي ادارې د مشر په توګه هم دنده ترسره کړې وه. د پښتو ژبې پیاوړی لیکوال، شاعر او کره کتونکی و. په لس ګونو علمي، ادبي ځانګړي کتابونه او په سلګونو مقالې یې په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي.

د ۱۳۵٦ هـ . ش . د لیندۍ په ۲٦ نېټه مړ دی.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وار سره متن د ټولګیوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ـ یو زده کوونکی دې پر تختې له متن څخه د خپلې خوښې یو بیت ولیکي. بل زده کوونکی دې پخپله د هغه د معنا او تحلیل لپاره پورته شي.

۳ـ ځینې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي د شعر د عمومي محتوا په اړه دې خبرې وکړي.

٤ـ دې لاندېنیو پوښتنو ته ځوابونه ووایئ:

- سوله څه ته وایي؟
- امن او امنیت کومې نېکمرغۍ رامنځ ته کوي؟
- سوله څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

که د جګړې د زیانونو په اړه مو کومه کیسه یا د چا په هکله کومه پېښه لیدلې او یا اورېدلې وي، په بل درسي ساعت کې یې په ټولګي کې په وار سره خپلو ټولګیوالو ته ووایاست.

شلم لوست

قیدونه

ژبه پر انسانانو باندې دالله ﷻ یوه ستره لورینه ده. له ژبې څخه په ټولنه کې د پوهونې راپوهونې لپاره د یوې اغېزمنې وسیلې په توګه کار اخیستل کېږي. ژبه له غږونو څخه جوړه شوې ده چې له غږونو څخه کلمې جوړېږي او کلمې بېلا بېل ډولونه لري، لکه: (نومونه، صفتونه، ضمیرونه، فعلونه، قیدونه او نور.)

تاسې د مخه په یو لوست کې فعلونه وپېژندل. قیدونه هغه کلمې دي چې د فعل د پېښېدو څرنګوالی ښیي یا د هغه د پېښېدو ځای، یا یې څرګندتیا، اړوندتیا او داسې نورې ځانګړنې جوتوي. په دې لوست کې قیدونه درپېژنو.

قیدونه هغه کلمې یا ژبني توکي دي چې په یوې جملې کې د فعل معنا او څرنګوالی راښيي. یا په بله وینا: قیدونه هغه ژبني عناصر دي چې د یوه فعل د پېښېدلو څرنګوالی ښيي. همدا څرنګوالی د فعل د پېښېدو ځای یا مهال ټاکي او یا یې څرګندتیا، اړوندتیا، ټینګار او داسې نورې ځانګړنې څرګندوي.

د قید ډولونه:

په پښتو ژبه کې قیدونه پر دوو ډولونو وېشل شوي دي: اصلي او غیر اصلي یا (نه ګردانیدونکي او ګردانیدونکي.) دلته یې هر ډول در پېژنو:

الف، اصلي یا نه ګردانیدونکي قیدونه:

نه ګردانیدونکي قیدونه په پښتو ژبه کې دا لاندې ډولونه لري:

۱ـ د زمان او مهال قید:

د وخت او مهال له مخې د یوه فعل پېښېد نه ښيي، لکه:

اوس، دمخه، پخوا، وړاندې، سملاسي، وړمه ورځ، پرون ورځ، نن، سبا، دوخته، ناوخته، کله کله، کله ناکله، تل، هېڅکله، هره ورځ، سهار، غرمه، سږکال، پروسږکال، وړم کال، کال ته، بل کال ته، لمر خاته، لمر پرېواته او نور.

۲ـ د ځای یا مکان قید:

د یو فعل پېښید نه د ځای او چاپیریال له مخې څرګندوي، لکه: دلته، هلته، مخکې، وروسته، شاته، مخ ته، ښکته پورته، لاندې، باندې، آخوا، دېخوا، له لېرې، له نژدې، مخ ښکته، مخ پورته، له پاسه، له لاندې او نور.

۳ـ د څرګندونې او ټینګارې قیدونه:

د یوه فعل د پېښېدنې د څرګندتیا حالت یا ټینګار ښيي، لکه: په ښکاره، په پټه، په ځغرده، په ډاګه، په مېړانه، په نره، په خړو سترګو، په جګو سترګو، زړه نازړه، په ناسته، په ولاړه، په منډه، هرو مرو، خوشې په خوشې، څه ناڅه، لږو ډېر، په کلکه، په ټینګه، غاړه په غاړه او نور.

ب ـ غیر اصلي یا ګردانېدونکي قیدونه:

په پښتو کې ځینې داسې قیدونه شته چې کله له لازمي فعل سره راشي، هلته بیا د جملې د فاعل لپاره ګردانېږي، خو که له متعدي فعل سره راشي، په دغسې حالت کې بیا د جملې د مفعول لپاره ګردانېږي.

د یادونې وړ ده چې دغه ګردان د جنس عدد او شخص له مخې تر سره کېږي.

۱ـ له لازمي فعل سره:

ناتېره زمانه

(مفرد) زه (نارینه) دروند دروند ګرځم.

(جمع) زه (ښځینه، مؤنث) درنده درنده ګرځم.

موږ (نارینه) درانده درانده ګرځو.

موږ (ښځینه) درندې درندې ګرځو.

تېره زمانه

زه (نارینه) دروند ګرځیدم.

زه (ښځینه، مؤنث) درنده درنده ګرځېدم.

موږ (نارینه) درانده ګرځېدو.

موږ (ښځینه) درندې درندې ګرځېدو.

همداسې تر پایه (ته، تاسې، دغه ....) کې هم ګردانېږي.

یادونه: په پورتنیو بېلګو کې فعل لازمي دی او قید (دروند ـ دروند) د جملې د فاعل لپاره ګردان شوی دی.

۲_ له متعدي فعل سره:

ناتېره زمانه

(مفرد) حبیب ما (نارينه) پوخ پېژني.

حبیب ما (ښځينه) پخه پېژني.

(جمع) حبیب موږ (نارينه) پاخه پېژني.

حبیب موږ (ښځه) پخې پېژني.

تېره زمانه

حبیب زه (نارينه) ښه پېژندلم.

حبیب زه (ښځينه) ښه پېژندلم.

حبیب موږ (نارينه) ښه پېژندلو.

حبیب موږ (ښځينه) ښې پېژندلو.

همداسې تر پایه (تاسې، دغه ...) هم گردانېږي.

د یادونې وړ ده چې په پورتنیو بېلگو کې فعل متعدي دی او قید (پوخ) یا (ښه) د جملې د مفعول لپاره گردان شوی دی.

د پورتنیو دواړو بېلگو څخه څرگندېږي چې ځینې قیدونه هم گردانېږي. په دې مفهوم کله چې فعل لازمي وي، قید د جملې د فاعل لپاره د جنس او عدد له پلوه گردانېږي، یعنې بڼه یې بدلون مومي او کله چې د جملې فعل متعدي وي، نو هلته بیا قید د جملې د مفعول لپاره د جنس او عدد له مخې گردانیږي.

د متن لنډیز:

قیدونه هغه کلمې دي چې په جملو کې د فعل د معنا څرنگوالی جوتوي.

قیدونه په دوو ډولو دي: یوه ته یې اصلي یا نه گردانېدونکي قیدونه او بل ته یې غیر اصلي یا گردانېدونکي قیدونه وایي. اصلي قیدونه هم ځانگړي ډولونه لري چې په هغو کې د زمان او مهال قید، د ځای قید او د تاکید یا ټینگار قیدونه شامل دي.

گردانېدونکي يا غير اصلي قيدونه له لازمي او متعدي فعلونو سره په تېره او نا تېره زمانه کې راځي. په لازمي فعل کې د جملې د فاعل او په متعدي فعل کې د مفعول لپاره گردانيږي.

فعاليتونه

۱ـ يو زده کوونکی دې د تختې پر مخ داسې يوه جمله وليکي چې قيد پکې راغلي وي. له بل زده کوونکي څخه دې وغوښتل شي چې په هغې کې قيد پيدا کـــړي او بل زده کوونکي دې هغه قيد په مناسبه جمله کې وکاروي.

۲ـ دې لاندينيو پوښتنو ته ځواب ووايې:

- قيدونه څه ډول کلمې دي؟
- اصلي يا نه گردانېدونکي قيدونه کوم دي؟
- هغه کوم قيدونه دي چې له لازمي فعل سره راشي د فاعل لپاره او که له متعدي فعل سره راشي د مفعول لپاره گردانېږي؟
- ولې په جملو کې له فعل سره قيدونه راوړل کيږي؟

۳ـ هر زده کوونکی دې د خپل څنگ زده کوونکي ته د متن يوه برخه د املاء په توگه ووايي، بيا دې هغه متن دواړه د کتاب له مخې وگوري که څه غلطۍ ولري هغه دې سمې کړي.

٤ـ دا لاندېني قيدونه په خپلو کتابچو کې وليکئ او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ:

ژر ژر   ورو ورو   په وخت   ناوخته   شاته   مخ ته

۵ـ له ځينو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د ټولگيوالو تر مخې د قيدونو د

پېژندنې اواهمیت په هکله خبرې وکړې.

٦_ دا لاندې نیمګړې جملې په پنسل سره د قیدونو په لیکلو بشپړې کړئ:

- احمد پرون ښوونځي ته .... روان و چې وغورځید.
- زه کوښښ کوم چې په .... درشم.
- کله چې بازار ته ولاړې .... دې څه ولیدل؟

کورنۍ دنده

له لومړۍ څخه تر لسمې نومرې پورې زده کوونکي دې داسې متن ولیکي چې د وخت (زمان) قیدونه او له یوولسمې نومرې څخه تر شلمې پورې دې په متن کې د ځای (مکان) قیدونه او پاتې نور زده کوونکي دې داسې متن ولیکي چې د ځرګندونې او ټینګار قیدونه پکې راغلي وي.

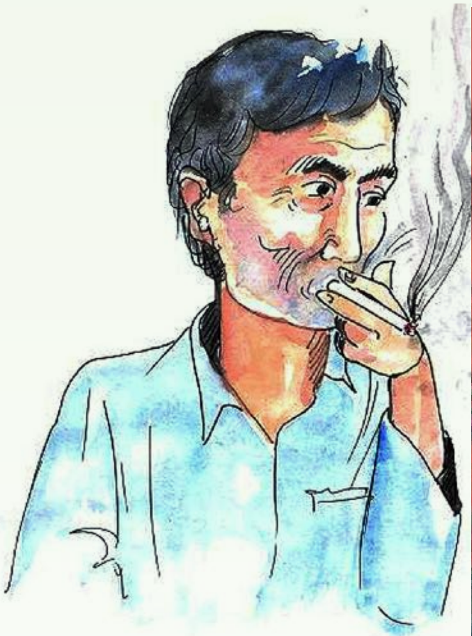

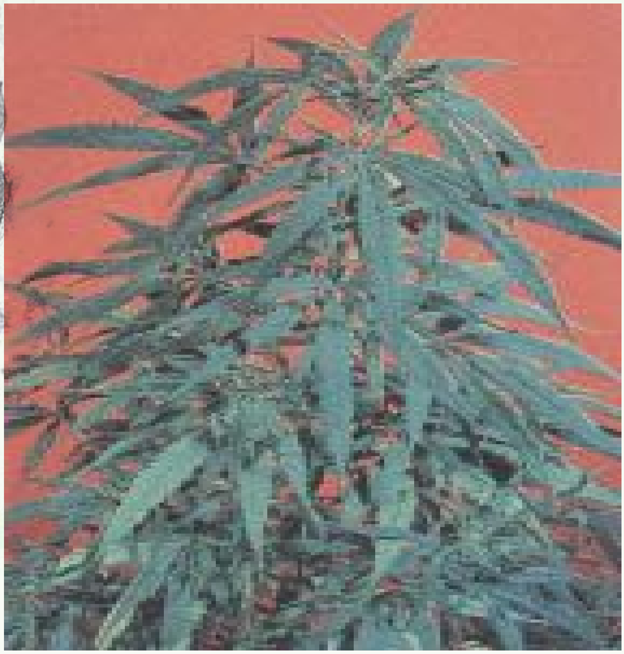
ژبه د یوه ملت ارزښتناک میراث بلل کېږي او د یوه هنري اثر په څېر ښکلې او پیچلې ده. ډېر ژر ورته زیان رسېږي، نو له دې امله همېشنۍ څارنې ته اړتیا لري.

(شوپنهاور)

يوويشتم لوست

نشه _ستره بدمرغي!

- ايا تاسو كوم داسې نشه يي ليدلي دي چې دښه او ښكمرغه ژوند خښتن وي؟
- كه چيرته مو په كلي او گاونډ كې كوم نشه يي وي له هغه سره د نورو خلكو چلند څه ډول دی؟

ټول نشه يي توكي حرام دي او هغه څوك چې ورباندې اخته وي، نه يوازې داچې د هوسا ژوند خښتن نه وي، بلكې د كورنۍ او ټولنې د اوږو بار وي او خلك ورته په سپكه سترگه گوري. نشه يي توكي ډول، ډول وي چې يو له هغو څخه چرس دي. په دې لوست كې د چرسو د زيانونو په هكله ځينې څرگندونې لرو چې لولو يې.

ټول هغه شیان چې نشه راوړونکي دي، د اسلام سپیڅلي دین د هغو کارول حرام ګڼلي دي او دا حکم یې کړی دی چې باید ځانونه ورڅخه په کلکه وژغورو.

د نشو په روږدي کېدو سره د بدن د کار او فعالیت ځواک کمزوری کېږي. روږدي کسان نه د دنیا چارې په سمه توګه سمبالولی شي او نه د آخرت، نه خپل حقونه پېژندلی شي او نه هم د نورو. دغه وګړي په ټولنه کې د خپلوۍ او دوستۍ اړیکې هم په مناسبه توګه پاللی او ساتلی نشي.

نشه یي توکي ډېر ډولونه لري چې له هغو څخه یو یې چرس دي، دلته یې پر ځرنګوالي او زیانونو خبرې کوو:

چرس چې زیان رسوونکي نشه یي توکي دي، یوه تور بخونه شین رنګې ماده ده چې د بنګو بوټي د غوزې له نازکو پاڼو څخه لاس ته راځي.

له څېړنو څخه جوتیږي چې انسانان له ډېرې لرغونې زمانې څخه له دغه نشه راوړونکي بوټي سره آشنا وو او له هغه څخه یې د نشې او نورو موخو لپاره کار اخیستی دی. د دغې زیان رسوونکې مادې د پیدا کیدو اصلي ځایونه چین او آشور بلل شوي دي.

د چرسو د مادې ټول توکي نشه ییزې ځانګړنې لري. په ځانګړي توګه د تترا هایدرو کانا بینول کیمیاوي ماده ده چې د بنګو د بوټي یو مهم ترکیب دی او د نشې ډېر ځواک لري.

له روغتیایي څېړنو څخه جوتیږي چې دغه ماده د انسان حافظه کمزورې کوي، د بدن موازنه ګډوډوي، پر زړه او دماغ هم ډېرې ناوړې اغیزې لري او د اعصابو حجرې په کلکه وېجاړوي. دغه ماده د روږدي کېدو داسې پیاوړې ځانګړنې لري چې پر نورو ډېر زیان رسوونکو نشه یي توکو، لکه هیرویین او کوکاکین باندې روږدي کېدو ته هم لارې برابروي.

موږ باید له هغو ټولو نشه ییزو توکو څخه چې د اسلام سپیڅلي دین یې کارول په غوڅه ناروا او حرام بللي دي، په کلکه ډډه وکړو. د دغو توکو په زیانونو خلک وپوهوو چې له

کښت، استعمالولو او کار وبار څخه یې ځان وژغوري.

هغوی چې پرې روږدي دي، د نشې له عادت څخه د هغوی د خلاصون لپاره دې هراړخیزې او ممکنې هلې ځلې وشي. د خیر په دغه کار به مو دنیوي او اخروي نېکمرغی په برخې شي او موږ به د نشې له آفت او زیان څخه د ژغورلې ټولنې خاوندان شو.

د متن لنډیز:

چرس چې د بنګو له بوټي څخه لاس ته راځي، یوه توربخونه شین رنګې ماده ده، یو ډېر زیان رسوونکی نشه یيز توکی دی. په دې نشې روږدي کسان له ذهني پلوه کمزوري، سست او تنبل وي. په ټولنې کې ورڅخه وګړي ژوره کرکه لري، په سپکه سترګه ورته ګوري. په دوستی، خپلوی او ملګرتیا یې هم شرمیږي.

موږ باید له ټولو نشو څخه په کلکه ځان وژغورو.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې په خپله د متن یو یو پراګراف ولولي او نور زده کوونکي دې د کلمو سم تلفظ او د جملو ترکیب ته په غور پام وکړي.

۲ـ پر تختې باندې لیکل شوې او معنا شوې لغتونه دې په کتابچو کې ولیکي.

ـ لاندېني لغتونه ولولئ او د اړوندو جملو په خالي ځایونو کې یې په پنسل ولیکئ:

ـ چرس ـ چرسي ـ حافظه ـ ټولنه ـ توکی

.... ورو ورو خپله .... له لاسه ورکوي. نشه یان په .... کې ګرانښت نه لري. .... یو زیان رسوونکی .... دی.

۳ـ د متن له لوستلو څخه مو څه مفهوم واخیست، د ټولګیوالو په مخکې خبرې پرې وکړئ.

- د نشه يانو د ژوند په اړه څه فکر درسره پيدا شو؟

د ټولګيوالو تر مخې پرې خبرې وکړئ.

٤ـ نشه يان ولې د بدن څواک له لاسه ورکوي او د ټولنې د اوږو بار وي؟

- د اسلام سپيڅلي دين د څه لپاره نشه يي توکي منع کړي دي؟

- که ستاسو په کلي کې څوک نشه يي وي، له هغه سره به څنګه چلند وکړئ؟ خبرې پرې وکړئ.

٥ـ ټولګی دې په دريو ډلو وويشل شي: يوه ډله دې د متن څو مفرد نومونه په حال زمانه کې وکاروي، بله ډله دې د جمعې نومونه په راتلونکې زمانه کې او دريمه ډله دې د اوس (حال) زماني فعلونه په جملو کې وکاروي.

- يو څو زده کوونکي دې د تختې مخې ته د ګرامر د ارزښت په هکله خبرې وکړي.

٦ـ څو زده کوونکي دې په خپله خوښه پورته شي، د خپل کور کلي يا نورو سيمو د نشه يانو د خراب ژوند په هکله دې خبرې وکړي.

٧ـ يو څو زده کوونکي دې په وار سره تختې ته لاړ شي، د نشه يي توکو يو يو زيان دې پر تخته وليکي.

٨ـ څو زده کوونکي دې په وارسره د تختې مخې ته راشي، د نشه يانو په واسطه د جرمونو د رامنځ ته کولو د علتونو په هکله دې خبرې وکړي.

◆ څو زده کوونکي دې په نشو باندې د ځوانانو د اخته کېدو په علتونو خبرې وکړي او د اړتيا په وخت کې دې ښوونکی ورسره مرسته وکړي.

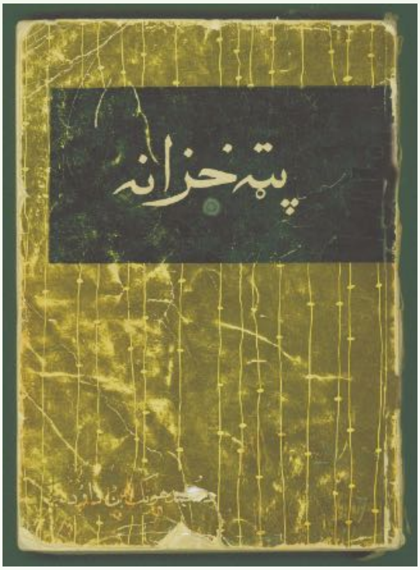
کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په کور کې له مشرانو څخه د نشه يي توکو د زيانونو په هکله پوښتنې وکړي او بيا دې را ټول کړي معلومات د بلې ورځې په درسي ساعت کې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

دوه ویشتم لوست

پټه خزانه

آیا تاسې د مخه د ((پټې خزانې)) نوم اورېدلی یا مو دا کتاب لیدلی دی؟

لکه څنګه چې پښتو ژبه ډېره لرغونتیا لري، دغسې یې ادب هم لرغونی دی، خو له بده مرغه چې زموږ د ژبې او ادب ډېر لرغوني لیکلي آثار د زماني طوفانونو له ځان سره وړي دي او ډېرې بېلګې یې اوس په لاس کې نه لرو. هغه څو بېلګې چې تر موږ رارسیدلي دي، هغه په ډېر ارزښتناک ادبي کتاب کې چې ((پټه خزانه)) نومیږي، خوندي شوي دي.

تاسې د ملي ارشیف په لوست کې د پټې خزانې د لاس کښنلې یا قلمي نسخې په اړه ولوستل چې دغه مهم کتاب په ملي ارشیف کې خوندي دی، په دې لوست کې دغه کتاب درپېژنو.

پټه خزانه د پښتو ادبیاتو یو لرغونی کتاب دی چې محمد هوتک لیکلی دی. دغه لیکوال د هوتکي واکمنانو په دربار کې د منشي دنده درلوده او نوموړی کتاب یې په ۱۱٤۱_۱۱٤۲ هـ . ق . کال په کندهار کې لیکلی دی.

محمد هوتک د داود خان هوتک زوی په ۱۰۸٤ هـ . ق . کال د کندهار په کوکران کې زېږېدلی و. د خپل وخت پیاوړی عالم، لیکوال او شاعر و. د شاه حسین هوتک په دربار کې یې منشي و او د دربار په مخورو او باوري کسانو کې شمېرل کېده. له پټې خزانې پرته یې د ((خلاصة الطب)) او ((خلاصة الفصاحت)) په نومونو نور کتابونه هم لیکلي دي. د محمد هوتک ژوند تر ۱۱۵۰ هـ . ق . پورې باوري دی.

محمد هوتک پټه خزانه د خپل وخت د فرهنګ پالونکي واکمن شاه حسین هوتک په حکم او غوښتنه تألیف او ترتیب کړې ده.

شاه حسین هوتک په دې هکله داسې لیکي:

((زه چې محمد هوتک یم او په اصل پښتون په کندهار کې اوسم، له ډېره ده چې په ویلو د داسې ویناوو بوخت یم او د شپې او ورځې مې هم دغه کار دی او دا ډېر وختونه تېر سول چې ما غوښته چې زه دې پښتنو شاعرانو ته تذکره وکاږم او د دوی احوال سره راټول کاندم، مګر زمانې ماته فراغ رانه کا او دا هیله مې په زړه کې وچه سوه، ځکه چې تر کندهار د ظلم او جفا تور تم پروت و، او هیچا آرام نه درلود او فراغ.

ګاهې به مغلو چپاوونه کړل او ګاهې به د ګرګین د ستم سوران و.

اوس چې حق تعالی موږ خلاص کړو له هغو ظلمو څخه او فارغ سوه زړونه زموږ او

زموږ ملک حاجي میرخان علیه الرحمه، دوی له کندهاره وایسته او پښتانه یې د دوی له جوره آزاد کړل نو زما زړه فارغ سو له اندوهه، او قلم مې راواخیست، هغه وخت چې زما له ارادې خبر سو زموږ د پښتونخوا د سترګو تور، امام المسلمین، و ابن قال الرفضة والکافرین، شاه حسین، ادام الله دولته الی یوم الدین.

بیت

د پښتو پادشاه حسین هوتک
په ملکانو کې دی دی لوی ملک
د حاجي میر خان غښتلی زوی ګړندی
خالقه تل دې وي ځلان دا غمی

نو زه یې وغوښتلم دربار ته، او ماته یې تشویق وکا، او الطاف یې ښکاره کا چې دا خپله اراده پوره کاندم، او د پښتنو شاعرانو حال سره راټول کاندم".

د پټې خزانې د کتاب قلمي نسخه په ۱۳۲۲ هـ . ش . کال تر لاسه او د هغې له مخې لومړی ځل په ۱۳۲۳ هـ . ش . کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپره شوه او بیا وروسته د بېلا بېلو ادارو له خوا څو ځلې له دري ژباړې سره او هم په ځانګړې توګه چاپ شوې ده.

په دې ارزښتناک ادبي کتاب کې د (۵۰) تنو شاعرانو او لیکوالو د ژوند حالات او د شعر بېلګې خوندي دي.

د کتاب لیکوال دا کتاب په درېو برخو وېشلی او هرې برخې ته یې د ((خزانې)) نوم ورکړی دی.

په لومړۍ خزانه کې یې د پښتو ژبې دا لاندې (۲۲) تنه شاعران راپېژندلي چې د لیکوال له زماني څخه د مخه، ان په دویمې هجري پېړۍ پورې اړه لري.

بابا هوتک، شیخ ملکیار، اسماعیل، خرشبون، شیخ متي، امیر کروړ، شیخ اسعد سوري، ښکارندوی، ابو محمد هاشم سرواني، شیخ تیمن، شیخ بستان بړیڅ، شیخ رضي لودي، نصر لودي، شیخ عیسٰی مشوانی، سلطان بهلول لودي، خلیل خان نیازی، خوشحال

خان خټک، زرغون خان، دوست محمد کاکړ، عبدالرحمان بابا، شیخ محمد صالح او علي سرور لودي.

د کتاب په دویمه خزانه یا برخه کې د دې لاندې (۲۱) تنو شاعرانو او لیکوالو پېژندنه راغلې چې ټول د کتاب د لیکوال د زمانې دي:

ملاباز محمد توخی، شاه حسین هوتک، ملا زعفران، محمد یونس خان (خیبری)، محمد گل مسعود، عبدالقادر خان (ختک)، بهادر خان، ملا محمد صدیق، ملا پیر محمد میاجي، الله یار افریدی، بابوجان بابي، ریدي خان مومند، ملا محمد عـــــادل برېڅ، محمد طاهر، محمد عمر، محمد ایاز نیازی، ملا محمد حافظ بارکزی، نصرالدین خان اندړ، ملا نور محمد غلجی، حافظ عبدالطیف اڅکزی او سیدال ناصر.

د پټې خزانې په درېمه خزانه کې د (٦) تنو ښځینه شاعرانو پېژندنه راغلې ده:

نازو توخي، حلیمه حافظه، نیکبخته، بي بي زینب، زرغونه او رابعه.

د کتاب په پای کې لیکوال محمد هوتک د خپل پلار ((داود خان هوتک)) او خپله پېژندگلوي د شعر له یوې بېلگې سره راوړې ده.

((پټه خزانه)) د پښتو ادب یو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب دی چې د هغه په تر لاسه کېدو د پښتو لیکلی منظوم ادب د دویمې هجري پېړۍ لومړۍ نیمايي ته رسېدلی دی، باید چې هغه تر لاسه او په ډېر غور یې ولولو چې د پښتو ژبې د پخوانیو شاعرانو له ژوند پېښو او شعرونو سره آشنا شو.

د متن لنډیز:

پټه خـــــزانه د پښتو ژبې او ادبیاتو یو ډېر ارزښتناک کتاب دی چـــې محمد هوتک په ۱۱٤۱ _ ۱۱٤۲ هـ . ق . کال د فرهنگ پالـــونکي واکـمن شاه حسین هوتک په حکم او غوښتنه تألیف کړی دی، لومړی ځل په ۱۳۲۳ هـ .

ش . کال چاپ شوی دی. په دې کتاب کې لیکوال (۵۱) تنه نارینه او ښځینه شاعران او لیکوال راپېژني چې هغوی څه د لرغونو زمانو او څه د کتاب د لیکوال معاصرین دي. په پخوانیو شاعرانو کې امیر کروړ هم شامل دی چې ددویمې هجري پېړۍ په لومړیو کې یې ژوند کاوه. نومیالی واکمن او پیاوړی شاعر و.

فعالیتونه

۱ــ ځینې زده کوونکي دې د متن له پیل څخه تر پای یو یو پراگراف د ټولگیوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې هغه ستونزمن لغتونه او د هغو معنا په خپلو کتابچو کې ولیکي چې ښوونکي د درس د تشریح او توضیح په مهال پر تختې لیکلي دي.

- په کتابچو کې لیکلي لغتونه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

۳ــ زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د پټې خزانې د کتاب په اړه خبرې وکړي.

٤ــ دا لاندېنۍ پوښتنې ځواب کړئ:

- پټه خزانه ولې د پښتو ادبیاتو ډېر ارزښتناک کتاب گڼل کېږي؟
- پټه خزانه چا، د کوم واکمن په غوښتنه او سپارښتنه لیکلې ده؟
- په پټه خزانه کې څو تنه نارینه او څو تنه ښځینه شاعرانې پېژندل شوي دي؟
- پټه خزانه په څو برخو وېشل شوې او هرې برخې ته کوم نوم ورکړل شوی دی؟

۵ــ زده کوونکي دې په متن کې راغلي خاص نومونه او صفتونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

- په دې لاندېنیو جملو کې راغلي فعلونه په کومو زمانو پورې اړه لري:
- محمد هوتک پټه خزانه په ۱۱٤۱_۱۱٤۲ هـ . ق . کال لیکلې وه.

- پټه خزانه د پښتو ادبياتو ارزښتناک اثر دی.
- موږ به د پټې خزانې کتاب پيدا او هغه به ولولو.

٦_ د لاندېنيو جملو تش ځايونه په مناسبو کلمويه پنسل ډک کړئ:

- په پټه خزانه کې .... تنه شاعران معرفي شوي دي.
- محمد هوتک له پټې خزانې پرته د .... او .... په نومونو دوه نور کتابونه هم ليکلي دي.
- پټه خزانه په .... برخو يا .... وېشل شوې ده.

٧_ څو زده کوونکي دې د پټه خزانې د ارزښت په هکله خبرې وکړي.

- څو زده کوونکي دې د پښتو ژبې د لرغونو آثارو د کمښت اصلي لاملونه خپلو ټولګيوالو ته ووايي او که اړتيا وه ښوونکی دې مرسته وکړي.
- څو زده کوونکي دې د شاه حسين هوتک د ادبي خدمتونو په هکله رڼا واچوي، د اړتيا په وخت کې دې ښوونکی مرسته وکړي.

کورنۍ دنده

له لومړۍ څخه تر لسمې نومرې پورې زده کوونکي دې په کور کې د لوست له متن څخه د لومړۍ خزانې د پخوانيو شاعرانو نومونه، له يوولسمې نومرې څخه تر شلمې پورې د دويمې خزانې د شاعرانو نومونه او پاتې زده کوونکي دې د دريمې خزانې د ښځينه شاعرانو نومونه په خپلو کتابچو کې وليکي. بله ورځ دې د پښتو لوست په ساعت کې هغه د ټولګيوالو تر مخې ووايي.

مېرمن مستوره شال

- د اوسنیو ښځینه شاعرانو او لیکوالو له ډلې څخه څوك پېژنئ؟
- د کومو ښځینه شاعرانو او لیکوالو د نظم او نثر کوم کتاب مو لوستلی دی؟

موږ د پښتو ادب په اوسنۍ دوره کې ډېرې ښځینه نومیالۍ شاعرانې او لیکوالې لرو چې په خپلو آثارو یې د پښتو ادبي پانګه درنه او بډای کړې ده.

له دغو نومیالیو ادبي څېرو څخه یوه هم مېرمن مستوره شال ده چې دلته یې درپېژنو.

د پښتو ادبیاتو د اوسنۍ دورې په ښځینه شاعرانو او لیکوالو کې مېرمن مستوره شال د خپل پیاوړي ادبي ذوق او استعداد له امله له لوړ نامه او شهرت څخه برخمنه ده.

نوموړې د کونړ ولایت د اسمار ولسوالۍ په شال نومي کلي کې په ۱۳۰۹ هـ . ش. کال سترګې نړۍ ته وغړولې. پلار یې سید عبدالرزاق نومېده چې په شال پاچا مشهور او د کونړ د ساداتو له روحاني کورنۍ څخه و.

مستوره شال شپږ کلنه وه چې دلیک لوست زده کړه یې په خپله کورنۍ کې پیل کړه. د مروجو دیني او ادبي علومو ډېر کتابونه یې له خپل پلار څخه ولوستل. د همدغو زده کړو په بهیر کې یې د ځانګړي ادبي ذوق له امله د پښتو او دري ژبو د نظم او نثر ډېر نامتو آثار مطالعه کړل. همدغې مطالعې په هغې کې لومړی د شعر ویلو احساس او جذبه راوپاروله او په شعر ویلو یې پیل وکړ. وروسته یې بیا د لنډو ادبي ټوټو او مقالو په لیکلو خپل قلمي ځواک و آزمویه.

کله چې مستوره شال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راغله، فرهنګي چاپېریال او د ښځو نوي رامنځ ته شوي غورځنګ یې پر ذهن او فکر ژوره اغېزه وکړه. د دې شعر او ادب ته یې نوی رنګ او بڼه ورکړه. شعرونه او نثرونه یې په مطبوعاتو کې خپرېدل او ورو ورو د یوې روښانفکرې شاعرې او لیکوالې په توګه را څرګندېدله او پېژندل کېدله. په شعرونو کې یې ډېر لوړ خیالونه او ژورې معناګانې رانغښتي دي، دا بیتونه یې لولو:

ستا د ښکلا مخ ته چې سپوږمۍ ورمخامخ شوله
ژر یې ښایست څکه د ذوال لمنه ونیوه
ستا د تبسم غوټۍ ته ګل سبا کې وویل:
ستا په غوړېدو ما د جمال لمنه ونیوه

مېرمن مستورې پر شاعرۍ او لیکوالۍ سربېره د هېواد په معارف کې د ښوونکې سپیڅلې دنده درلوده. له دې لارې یې څو کاله د هېواد د اولادونو، په ځانګړې توګه د نجونو، په ښوونه او روزنه کې د ستاینې وړ دنده ترسره کړې ده.

نوموړې د ښوونکې د دندې ترڅنګ په کابل راډیو کې د ویاندې په توګه هم کار کاوه.

سربېره پر دې يې په علمي، ادبي غونډو او سيمنارونو کې هم ونډه اخيستله. شعرونه او مقالې يې پکې لوستلې. دا هغه مهال و چې مونږ د هېواد په کچه د فرهنګي فعاليتونو په ډګر کې څو د ګوتو په شمېر ښځينه ليکوالې او شاعرانې درلودې چې مېرمن مستورې ته هم دغه وياړ ور په برخه دی. هغه لومړنۍ شاعره ده چې د ((پړونی)) په نوم يې د شعر ټولګه چاپ او د ادب مينه والو ته وړاندې کړه.

مېرمن مستوره شال له ۱۳۶۰ هـ . ش . راوروسته کلونو کې د کابل راډيو د هنر او ادبياتو په څانګه کې په دنده وګومارل شوه. د ۱۳۷۱ هـ . ش .کال تر لومړيو يې دا دنده د زړه په مينه ترسره کړه. په هېواد کې د کورني اړو دوړ او جګړو له پيل کيدو سره سم پېښور ته په کډه شوه.

هلته يې په جلاوطنۍ کې د زړېدوډۍ په حالت کې د څو کاله ستونزمن او له کړاو ډک ژوند په بهير کې هم خپلو ادبي او فرهنګي فعاليتونو ته په ډېره مينه دوام ورکړ، په علمي او ادبي غونډو کې به يې ګډون کاوه. ليکنې او شعرونه به يې په مطبوعاتو کې خپرول او له فرهنګي ادارو سره يې ښې اړيکې درلودې.

نوموړې ډېره موده په پيښور کې د افغانانو لپاره د لومړنيو زده کړو په اداري ((بيفير)) کې په دنده بوخته وه. د دغې ادارې د روغتيايي زده کړو په څانګه کې يې د مور او ماشوم د ساتنې، د ښوونيز او روزنيز پروګرام اساسي روغتيايي پيغامونه په پښتو ژبه منظومول. په دې لړ کې يې ډېر زيات پيغامونه د شعر په خوږې او رنګينې، خو ډېره ساده ژبه واړول. په خپل غږ يې د کلمه او ثبت کړل. له همدغو منظومو پيغامونو څخه د دغه روزنيز پروګرام په پرمخبيولو کې ډېره اغېزناکه استفاده کېدله.

مستوره شال يوه حساسه او دردمنه شاعره وه. په شعرونو کې يې که له يوې خوا ملي احساسات او جذبات په څپو دي، نو له بلې خوا پکې زمونږ د هېوادوالو د ټولنيز ژوند دردونه او ناخوالې، د ناوړه دودونو غندنه او د ملي وياړونو د ستاينې ډېرې په زړه پورې بېلګې په سترګو کېږي. زمونږ دغې نوميالۍ شاعرې په خپل هېواد او ټولنه کې د ښځو په محروميتونو او د هغو په وړاندې د ټولنيزې نابرابرۍ په شته والي ډېرې اوښکې توې کړې دي. کله کله بيا

د شعر په خوږې او رنګينې ژبې وګړي د غفلت له درانه خوبه راويښوي او ځوانان په ډېرې مينې د وطن د ننګ ډګر او سنګر ته ورولي:

دا خو زه یم چې راویښ کړم له درانه خوبه قومونه
په سپیره دښته کې جوړ کړم د جذباتو محشرونه
آیینه د واړه قام یم ورته ښیمه عیبونه
لکه څاڅکي د باران هومره ډېر ډېر پیغورونه
ته مې ویېژنه څوك یم سرګردان د بحرو بر یم
بل څه نه یمه انسان یم سوز او ساز لرم شاعر یم

دغه نوميالۍ شاعره او ليکواله د ۱۳۷۷ هـ. ش کال د سنبلې په نهمه د ورېښې ناروغۍ له امله په پېښور کې وفات شوه. جنازه يې هېواد ته راوړل شوه او د کونړ ولايت د شينکوړک په کلي کې په خپله پلارنۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شوه.

د مستورې شال په چاپ شوي شعري ټولګې ((پرونی)) سربيره ډېر زيات شعرونه او نثري ليکنې په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. که راټول شي څو ټولګې ترې جوړېدای شي. دلته يې د شعر يوه بشپړه بېلګه را اخلو.

د وینو څاڅکي

څـه ژړا فـريـاد دی هــرې خــوا تــه پــه جــهـان کــې نن
پــاتــې طـــراوت نــه دی یــو ګــل تــه ګـلـسـتـان کــې نن
ورک اثــر د اوښــکــو د يــتـيـم دی ويــنــې ژاړي تل
اخـلـي ظـالـمـان خـونـد د مـظـلـوم آه و فـغـان کــې نن
وریــځ د اوسـېـلـو ویـنـم خــوره د شـنـه آسـمـان پـه مخ
ويــنــې د شــهـيـد دي راتــويــېــږي پــه بـــاران کــې نن
ســوز او عــاطـفـه سينو کــې نشته زړونــه ســخـت شولو
څـکـه اثــر ورك شــو د خــوږو نـغـمـو بـوسـتـان کــې نن
اوښــکــې د بـېـوزلـو دي الـمــاس د ځـيـنـو غـــاړو کې

وینې د مظلومو دي زیور گوهر گرېوان کې نن
اور د تجاوز لمبې وهي د خوار غریب په سر
وینم دوزخونه د سره اور ډک په جهان کې نن
زه یم همنوا د بلبلانو د چمن څکه
ښکاري مې د زړه وینې د شعر گلستان کې نن

د متن لنډیز:

مېرمن مستوره شال یوه نومیالۍ پښتنه شاعره او لیکواله وه چې په کونړ کې زېږېدلې، لویه شوې او په خپلې کورنۍ کې یې د دیني او ادبي علومو زده کړې کړې دي. بیا یې د ادبي ذوق له امله شاعرۍ او لیکوالۍ پیل کړې. په معارف کې د ښوونکې او کابل راډیو کې یې د ویاندې او ادبي پروگرامونو د چلوونکې په توگه هم دنده ترسره کړې وه. په ۱۳۷۷ هـ . ش. کال یې له ژوند سترگې پټې کړې دي. د ((پرونې)) په نامه یې د شعرونو ټولگه چاپ او ډېرې لیکنې او شعرونه یې په مطبوعاتو کې خپاره شوي دي.

فعالیتونه

۱ــ ځینې زده کوونکي دې په متن کې د خپلې خوښې یو یو پراگراف ولولي.

۲ــ ځینې زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د مېرمن مستورې د وروستي شعري بېلگې مفهوم پخپلو الفاظو کې نورو ټولگیوالو ته ووایي.

۳ــ دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایئ:

- مستورې شال خپلې زده کړې چیرې او له چانه کړې وې؟
- مېرمن مستورې کله شاعرۍ او لیکوالۍ پیل کړې وه؟

- د هغې په لیکوالۍ او شاعرۍ څه شي ډېره ژوره اغېزه وکړه؟

٤ـ زده کوونکي دې متن په غور ولولي په هغه کې دې خاص نومونه ، صفتونه پیدا او پخپلو کتابچو کې ولیکي.

٥ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړي:

- مستوره شال .... وه چې د لیک لوست زده کړه یې په خپله .... کې پیل کړه.

- مستورې په .... کې د ویاندې په توګه هم .... کاوه.

- مستوره په .... په پېښور کې .... شوې ده.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د هغې اوسنۍ شاعرې او لیکوالې په اړه چې دوی یې پېژني، معلومات ولیکي، د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې یې د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

ادیب (شاعر او لیکوال) د ټولنې عادي وګړی نه دی، هغه څه چې په ورځني ژوند کې پېښېږي، یا هغه ناخوالې، ستونزې او ربړې چې ټولنه ورسره مخامخ ده، د شاعر او لیکوال پر احساس او عاطفه ژور اغېز کوي. کله چې د خپلې پوهې او استعداد په قوت له هغې څخه کومه منطقي نتیجه اخلي او بیا یې د خپل تخیلي ځواک په ملتیا په مناسبو الفاظو د شعر یا ادبي نثر په کوم قالب کې نورو ته وړاندې کوي، همدغه ادب دی.

((ادب پوهنه))

ځلرویشتم لوست

د ماینونو شکمني سیمې

- داسې شیان پېژنئ چې په چاودلو یې مرګ او ژوبله رامنځ ته کېږي؟

زموږ په هېواد کې څه د پاسه درې لسېزې جنګ جګړې د بې شمېره زیانونو او بدمرغیو سبب وګرځېدې. په بېلا بېلو وسلو او وسیلو د مرګ ژوبلې ډېرې ناوړې او زړه بوږنوونکې صحنې رامنځ ته شوې چې یوه له دغو وسلو او وسیلو څخه ماینونه او ناچاودېدونکي توکي دي. په دې لوست کې د هغو د پېژندنې په ترڅ کې د شته والي په احتمالي سیمو او ځایونو هم بحث کوو.

زموږ په هېواد کې د درې لسیزو جنګونو په بهیر کې د جګړې ښکیلو خواوو یا د خپل ځان د ساتنې او یا هم مقابل لوري ته د ځاني او مالي زیان رسونې په موخه له ماینونو څخه د یوې ډېرې اغیزناکې او کاري وسیلې په توګه کار اخیستی دی.

ماینونه په دوه ډوله دي:

د پرسونل ضد ماینونه او د وسایطو ضد ماینونه.

۱- **د پرسونل ضد ماینونه**: هغه ځانګړي چاودېدونکي توکي دي چې له اوسپنې، پلاستیک او یا لرګي څخه په بېلا بېلو بڼو، لکه: د لوبو شیان، قلمونه، راډیوګانې اونورو جوړ دي اوپه منځ کې یې نا چاودي مواد شته چې هغه د فشار په وسیله چوي او مرګ ژوبله رامنځته کوي.

۲- **د وسایطو ضد ماینونه**: دا ماینونه هم په بېلو بېلو بڼو جوړ دي چې د وسایطو، لکه موټرو، لاریو، ټانکونو او نورو د فشار په نتیجه کې چوي، د ځاني اومالي زیان رسولو سبب ګرځي.

د ماینونو پېژندل ډېر ستونزمن کار دی، ځکه چې زیاتره په ځمکه کې ښخ او ځینې بیا د عادي استعمالوونکو شیانو په څېر دي، نو ځکه په دې اړه ډېر غور او احتیاط پکار دی.

دلته د دغه پټ خطرناک دښمن د شته والي احتمالي سیمې درپېژنو او د ناچاودو توکو په اړه هم معلومات درکوو.

ماینونه په عام ډول د ځانګړو سیمو د ساتنې، لکه پوځي پوستو او مرکزونو ته د دښمن د تللو د مخنیوي لپاره او یا د مقابل لوري د ډارولو او ویرولو لپاره کارول کېږي، خو د ناچاودو توکو پېژندنه بیا هغومره ډېره ستونزمنه نه ده، ځکه زیاتره د ځمکې پر سر پراته دي. دا هغه مهمات دي چې د جګړو په مهال چاودلي نه دي. په دې کې توغندي، د بمونو پارچې، لاسي بمونه، د ټانګ، ټوپکو او ماشیندارو ګولۍ او نور شامل دي.

ماینونه او ناچاودي توکي زیاتره په دې لاندې ځایونو کې پیدا کېږي:

ـ په هغو لارو او سړکونو کې چې تګ پرې ډېر نه کېږي.

ـ د عمومي لارو او سړکونو پر څنډو.

ـ د موټر د ګرځېدو، راګرځېدو په سیمو کې.

ـ د پلونو او پلچکونو دننه او شاوخوا ځایونو کې.

ـ ړنګو او ویجاړو شوو ودانیو دننه او شاوخوا ځایونو کې.

ـ ړنګو شوو ودانیو ته د ورتللو او د ننوتو په لارو او د خونو په درشلونو او کونجونو کې.

ـ د څاګانو او د اوبو د نورو سرچینو دننه او شاوخوا برخو کې.

ـ د پوځي پوستو او ویجاړو شوو وسایطو په شاوخوا کې.

ـ په هغو سمڅو او کندو کې چې د جګړې پر مهال د پټېدو د ځای په توګه کارول شوي دي.

نو موږ ته لازمه ده چې هیڅکله ناپېژندل شوو شیانو ته لاس ور نه وړو، ناپېژندل شوي سیمونه او مزې کش نه کړو او د ناپېژندل شوو شیانو په خوا کې ډبرې او نور شیان وانه چوو.

که چیرې مو په یادو شوو سیمو کې د ماینونو نښې نښانې ولیدې او یا په کومه سیمه کې په انسان یا څاروي وچاودېد، په نژدې سیمې کې د ماین پاکولو د موسسې چارواکو ته خبر ورکړئ، د هغوی ګمارلي کسان د ماینونو سیمې ته راځي او په هغه ساحه کې تیږې په سره رنګ رنګوي او که تیږې نه وي نورې داسې نښه نښانې ږدي چې په سره رنګ، رنګ شوې وي.

د ماین پېژندونکو او ایستونکو له خوا په سره رنګ د تیږو او نښو رنګول دا معنا لري چې په دې سیمې کې د مرګ او وینو د تویېدو خطر موجود دی او تګ راتګ په کې بند شوی دی، نو باید داسې سیمو ته ورنشو.

کله چې د ماین ایستونکو له خوا سیمه پاکه شي هماغه په سره رنګ، رنګ شوې تیږې او نښانې په سپین رنګ رنګوي، سپین رنګ دا معنا لري چې په دې سیمه کې د ماین د شته والي خطر له منځه تللی دی او هر څوک په کې ګرځېدای شي او کار کولای شي.

ماین د ژوندانه دښمن دی، له دغه دښمن څخه نه یوازې دا چې ځان وساتو، بلکې د هغه د له منځه وړلو لپاره باید فني کسانو ته خبر ورکړو.

د متن لنډیز:

زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې د درې لسیزو جګړو په بهیر کې د جګړې ښکیلو خواوو له مقابل لورې څخه د ځان ژغورنې او یا هغو ته د ځاني او مالي زیان رسونې په موخه ماینونه د یوې اغېزناکې وسیلې په توګه کارولي او ښخ کړي دي. بېلا بېل ډولونه لري. ځینې د پرسونل ضد ماینونه او ځینې د وسایطو ضد ماینونه نومیږي. همدارنګه ناچاودي توکی هم شته، نو موږ باید دا پټ دښمن وپېژنو او له هغو ساحو څخه چې پورته په متن کې ښودل شوي، له ورتګ څخه په کلکه ډډه وکړو او هم ناچاودو توکو ته له لاس وروړلو څخه ځان وژغورو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن لومړی په چوپتیا سره ولولي. بیا دې ځینې زده کوونکي د دې متن یو یو پراګراف په لوړ غږ ولولي.

۲ ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي: یوه ډله دې په متن کې د ماینونو او ناچاودو توکو د بېلا بېلو ډولونو نومونه لست کړي او بله ډله دې د ماینونو او ناچاودو توکو ساحې لست کړي. د یوې ډلې استازی دې د ماین یا ناچاودو توکو نومونه پر تختې ولیکي او د بلې ډلې څو تنه دې د هغو په هکله څرګندونې وکړي. بیا دې د بلې ډلې یو استازی د ماینونو ساحې یوه یوه پر تختې ولیکي. د بلې ډلې څو زده کوونکي دې د هغو په باب معلومات وړاندې کړي.

۳ـ لاندېنی پوښتنې ځواب کړئ:

- د ماینونو او ناچاودو توکو له لوست څخه مو څه مفهوم واخیست؟
- له ماینونو او ناچاودو توکو څخه څرنګه ځان ژغورلای شو؟
- ماینونه کوم کوم ډولونه لري؟
- ماینونه په کومو ځایونو کې پیدا کېږي؟

٤ـ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې لاندې جملې ته پراختیا ورکړي او بیا دې هغه په خپل وار سره د ټولګي په وړاندې ولولي:

- ماینونه ډېر خطرناک دي، ځکه چې په چاودلو سره یې . . .

٥ـ زده کوونکي دې متن ولولي، په هغه کې راغلي صفتونه دې په نښه او په مناسبو جملو کې دې وکاروي. بیا دې هغه په خپل وار د ټولګیوالو په وړاندې ووایي.

- زده کوونکي دې متن ولولي، په هغه کې دې صفتونه پیدا او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او بیا دې څو تنه هغه د خپلو ټولګیوالو په وړاندې ووایي.

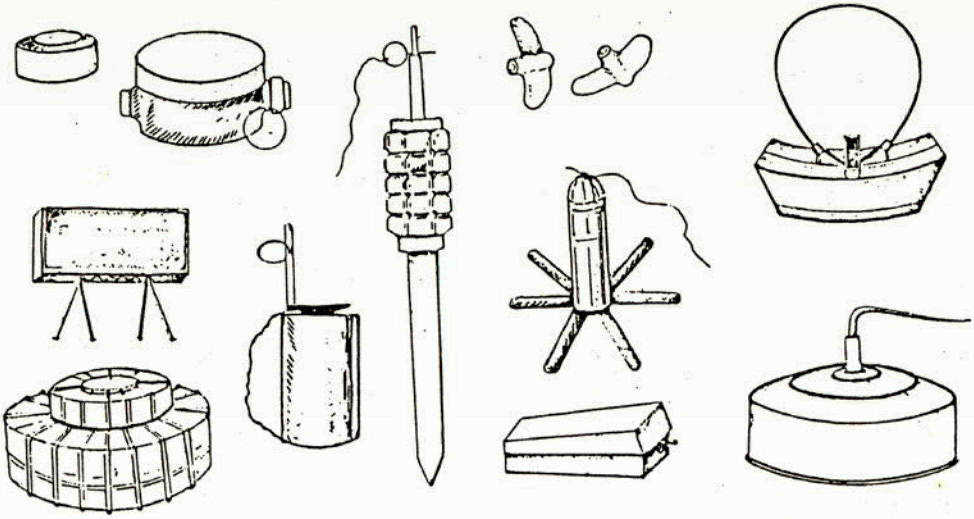
٦ـ په کومو سیمو کې چې د ماین ایستونکو له خوا په سره او سپین رنګ تیږې رنګ

شوې وي، دا نښې د څه معنا لري؟

◆ که چېرې په کومې سیمې کې د ماینونو د شته والي نښې تر سترګو شي، څه باید وکړو؟

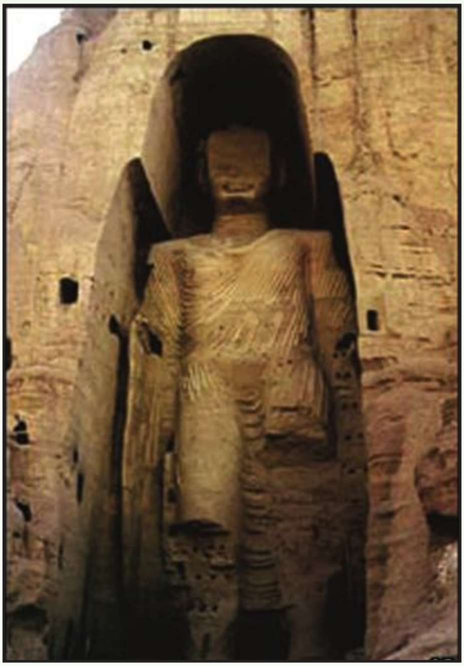
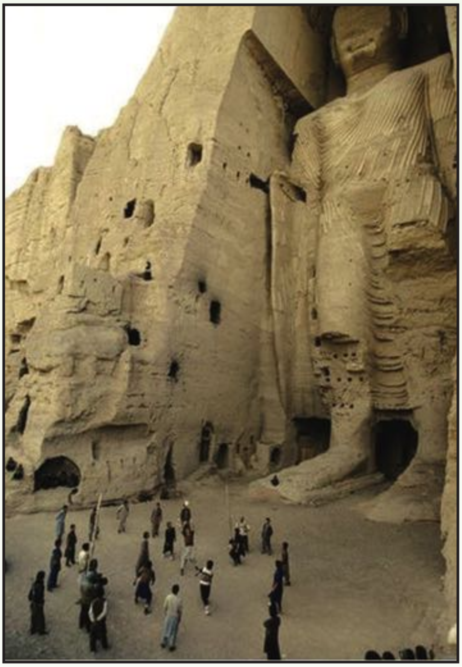
کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کور کلي، کوڅې او یا سیمې له مشرانو څخه د ماین چاودنې د کومې پېښې په اړه معلومات ترلاسه کړي او هغه دې د بلې ورځې په درسي ساعت کې د نورو ټولګیوالو تر مخې ولولي.

پنځه ویشتم لوست

باميان يوه لرغوني تاريخي سيمه

- تاسي د هېواد کومو ولايتونو ته تللي ياست؟
- په کوم ولايت کې موزيات لرغوني تاريخي اثار او ځايونه ليدلي دي؟

زموږ هېواد ګران افغانستان اوس ۳٤ ولايتونه لري چې هر يو يې د هېواد د يوې مهمې برخې په توګه له ځانګړي اقتصادي، ټولنيز، لرغوني تاريخي او فرهنګي ارزښت څخه برخمن دی. يو له دغو ولايتونو څخه د باميان ولايت دی چې په دې لوست کې يې درپېژنو.

باميان د هېواد په مرکزي برخه کې پروت او يو مشهور ولايت دی. د دې ولايت تاريخي لرغونتيا ډېرې وړاندې زمانې ته رسيږي. تاريخي آثار يې د لرغوني آريايي مدنيت استازيتوب کوي. مشهور چينايي ګرځندوی هيوان تسنګ په پنځمه ميلادي پېړۍ کې دغی سيمې ته ورغلی او په ((چينايي يونليکونه)) نومي کتاب کې يې د هغه د لرغونو آثارو او جغرافيوي ځرنګوالي په باب په زړه پورې ځرګندونې کړې دي. باميان د غوربند له لارې له کابل او د حاجي ګګ او بند امير په وسيله د شمالي ولايتونو او همدارنګه د لعل د سيند په واسطه له هرات او ارزګان سره ګډه لاره لري.

په دغه ولايت کې اوس علمي او فرهنګي بهير د چټکې ودې او پرمختيا په حال کې دی. د ولايت په مرکز، بېلا بېلو ولسواليو او ليرې کليوالو سيمو کې د نجونو او هلکانو له لومړنيو او ثانوي ښوونځيو سربيره په مرکز کې يو پوهنتون هم لري چې پکې په زرګونو زده کوونکي او محصلين په زده کړو بوخت دي. چاپي خپرونې (مجلې او اخبارونه) او نورې ډله ييزې رسنۍ راډيويي او تلويزيوني خپرونې هم لري.

په دې ولايت کې ډېر تاريخي آثار او د ليدلو وړ ځايونه شته. تر ټولو مهمې يې د بودا مجسمې دي چې اوس ړنګې شوې دي، د ضحاک او غلغلې ښار نښې نښانې، بند امير او د بوديزم د دورې ډول ډول سيمې او داسې نور لرغونې آثار دي چې د ډېر لرغوني بډاى فرهنګي او تاريخي اهميت ځرګندويي کوي.

باميان يوه غرنۍ سيمه ده چې د کرنې وړ ځمکې يې لږې، خو ډېرې ښکلې درې او طبيعي منظرې لري او د سيلانيانو او ګرځندويانو پاملرنه يې ځانته راګرځولې ده.

غرنۍ اقليم لري چې واورين او ډېر سوړ دی. اوړی يې لنډ او ژمی يې ډېر اوږد دی. د غنمو کښت پکې لږ او کچالو يې تر ټولو مهم کرنيز پيداوار ګڼل کيږي. دچنار د ونو ځنګلونه هم پکې ډېر دي. د باميانو سيند او د غرنيو سيمو چينې يې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو مهمې زيرمې جوړوي. ډېر وګړي يې په مالدارۍ او د لاسي صنايعو په جوړولو بوخت دي. د بابا غره لمنو او د اژدر په دره کې د کاني او بو زيرمې لري چې د روغتيا لپاره ډېرې ګټورې دي. واړه او لوی کانونه هم لري او د حاجي ګګ د اوسپنې کان يې ډېر مشهور دی.

دغه ولایت د خپل غرني موقعیت لرلو له امله پخوا د تګ راتګ په برخه کې ډېرې مواصلاتي ستونزې درلودې، خو اوس دا ستونزې تر ډېره بریده حل شوې او یا د له منځه تللو په حال کې دي.

مرکز یې د بامیان ښار دی او څو مشهورې ولسوالۍ یې دا دي:

شیبر، کهمرد، یکاولنګ، پنجاب، ورس او نورې.

بامیان ډېرې ښې اوبه، هوا، ښکلې او په زړه پورې طبیعي منظرې، د لیدلو وړ ځایونه او ډېر زیات لرغوني تاریخي اثار لري. دا ټول زموږ د هېواد ویاړلي فرهنګي میراثونه ګڼل کېږي، باید ساتنې ته یې هر اړخیزه پاملرنه وشي.

د متن لنډیز:

بامیان زموږ د هېواد په مرکزي برخه کې پروت ولایت دی. ډېره تاریخي لرغونتیا، او بډای فرهنګي تاریخي آثار لري. دا یو غرنی ولایت دی. د کرنیزې ځمکې یې کمې، خو ډېرې ښکلې او سمسورې درې او په زړه پورې طبیعي منظرې لري. د دې ولایت زیاتره وګړي په مالدارۍ او د لاسي صنایعو په جوړولو بوخت دي. په فرهنګي لحاظ اوس د چټک پرمختګ په حال کې دی.

فعالیتونه

۱ـ ځینې زده کوونکي دې متن د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

۲ـ هغه لغتونه چې ښوونکي د متن د مفهوم او محتوا د توضیح او تشریح په مهال پرتختې لیکلي، په خپلو کتابچو کې ولیکي.

- زده کوونکي دې د هغو نورو ولایتونو نومونه چې دوی یې پېژني، په خپلو کتابچو کې ولیکي او په وارسره دې هغه د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

۳ـ ځینې زده کوونکي دې د ټولګیوالو تر مخې د متن د هغې برخې د مفهوم په هکله چې د دوی خوښېږي، خبرې وکړي.

٤ـ دا لاندېنۍ پوښتنې ځواب کړئ:

- لرغوني تاریخي آثار کوم دي او څه ارزښت لري؟
- په بامیانو کې کوم تاریخي آثار او ځایونه شته؟
- داسې کوم بل ولایت پیژنئ چې لرغوني تاریخي آثار او ځایونه پکې شته؟

۵ـ د جملو دا لاندېني تش ځایونه په پنسل سره په مناسبو کلمو ډک کړئ.

- بامیان د هېواد په .... برخه کې پروت دی.
- په بامیانو کې د هوارې ځمکې په پرتله .... زیات دي.
- بامیان ښکلې درې او په زړه پورې .... لري.

کورنۍ دنده

د خپلې کورنۍ یا نورو مشرانو څخه وپوښتئ چې د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر زیات لرغوني تاریخي آثار شته. راټول کړي معلومات د بلې ورځې په درسي ساعت کې د ټولګیوالو تر مخې ولولئ.

سره میاشت

- تاسو داسې خیریه ټولنې یا ادارې پېژنئ چې د ناورو طبیعي پېښو یا جګړو له امله له زیانمن شوو وګړو سره مرستې کوي؟

په ملي او نړیواله کچه ځینې داسې ادارې شته چې له مصیبت ځپلو سره په ځانګړې توګه له هغو کسانو سره چې د طبیعي آفتونو (زلزلو، سیلابونو او نورو) او جګړو له امله زیانمن شوي، مرستې کوي. په دې ډول خیریه ادارو کې یوه هم ((سره میاشت)) ده چې دلته یې په دې لوست کې درپېژنو.

بېوزلو او محتاجو وګړو ته د خوراک، څښاک، استوګنې، روغتیا، ښوونې، روزنې، کار کسب او داسې نورو شیانو برابرول د مرستندویه او خېریه ټولنو دندې دي.

دا خیریه او مرستندویه ټولنې هم په نړیواله او هم په ملي کچه د نړۍ په هېوادونو کې موجودې دي.له دغو مرستندویه ټولنو څخه یوه هم ((سره میاشت)) ده چې د نړۍ په ټولو هېوادونو کې شته او په بېلا بېلو نومونو یادېږي.

د مثال په ډول: په عربي هېوادونو کې یې د ((هلال احمر)) او په لویدیځه نړۍ کې یې Red Cross ((سور صلیب)) بولي.

د دې مرستندوېې ټولنې لومړنی بنسټ په ١٨٦٤ م. کال د نولسمې پېړۍ د جګړو په بهیر کې کېښودل شو چې په بشري ټولنه کې ډېره مرګ ژوبله شوې وه. موخه یې د جګړو پر مهال د ټپیانو، د جګړې له بندیانو سره مرسته کول وو. لومړی سړی چې ددغسې یوې ټولنې د جوړولو فکر ورسره پیدا شو، د سویس د هېواد استوګن هانري دونانت نومیده چې له همدې امله د دغې مرستندوېې ټولنې د بنسټګر ویاړ ورپه برخه شوی دی.

زموږ په هېواد کې هم دغه مرستندویه ټولنه له ډېرو کلونو را هیسې شته او په بېلابېلو نومونو یاده شوې ده.

لومړی ځل چې په ۱۳۰۸ هـ . ش. کال تأسیس شوه، د ((مجلس امداد یه)) په نوم ونومول شوه. په ۱۳۱۱ هـ . ش. کال یې ورته د ((محراب احمر)) نوم ورکړ. په ۱۳۱۳ هـ

. ش. کال یې نوم ((هلال احمر)) شو او په ۱۳۳۰ هـ . ش. کال د ((افغاني سرې میاشتې ټولنه)) ونومول شوه.

د افغانستان د ((سرې میاشتې ټولنه)) په ۱۳۳٤ هـ . ش. کال د سره صلیب د نړیوالې کمیټې له خوا په رسمیت وپېژندل شوه او د دغې نړیوالې ټولنې غړیتوب یې تر لاسه کړ.

په نړیواله کچه په اسلامي هېوادونو کې د دغې مرستندویې ټولنې د پېژندنې لویه نښه هلال یا میاشت ده چې سور رنګ لري او په غیر اسلامي هېوادونو کې د دې ټولنې نښه په سپینه ځمکه باندې د صلیب علامه ده چې هغه هم سور رنګ لري او ((سورصلیب)) یې بولي.

سور صلیب یوه نړیواله مرستندویه ټولنه او اداره ده. هر چېرې د جګړې له قربانیانو، غم ځپلو او بېوزلو سره ډول ډول مرستې کوي. دا ټولنه د چا عقیدې، رنګ، ژبې او توکم ته نه ګوري. هر څوک چې هر چېرې مرستې ته اړوي، د هغوی د مرستې لپاره ځان رسوي او خپلې مرستې د هغوی په واک کې ورکوي. همدارنګه د بېلا بېلو آفتونو، زلزلو، او سېلابونو په وخت کې هم له زیانمنو کسانو سره مرستې کوي.

د جګړې پر مهال د دې ټولنې روغتیایي ډله د ټپیانو درملنه کوي. او د علاج لپاره یې روغتونونو ته لېږدوي. د جګړې د بندیانو او ورکو شوو کسانو احوال معلوموي، د هغوی

ليکونه او پيغامونه يې کورنېو او خپلو خپلوانو ته رسوي، يا د هغوی د تبادلې په برخه کې هم مرسته کوي.

د سره صليب يا هلال احمر له نړيوالې ټولنې يا کميټې سره د ټولې نړۍ هېوادونه له خپل وس او توان سره سم مرسته کوي. هغوی بيا مرستې د نړۍ بېلا بېلو هېوادونو او ولسونو ته د اړتيا په وخت کې رسوي او په دې ډول خپله بشري ټولنيزه دنده ترسره کوي. په ټوله نړۍ کې د بېلا بېلو هېوادونو دولتونه، عام خلك او په تېره پانګوال له خپلو داسې ټولنو سره مالي مرستې کوي.

زموږ د هېواد د سرې مياشتې ټولنې د جوړېدو له پيل څخه د هېواد په بېلابېلو سيمو کې د طبيعي آفتونو او جګړو د رامنځ ته کېدو له امله له مصيبت ځپلو او کډوالو سره تر خپله توانه لازمې مرستې کړې دي او دا لړۍ روانه ده. زموږ دغې ټولنې د هېواد په دننه کې له مرستو سربيره له هېواد څخه بهر هم مرستې کړې دي او خپله نړيواله دنده يې سرته رسولې ده، خو تر ټولو مهمه دا ده چې د سرې مياشتې ټولنه له مالي پلوه په پښو ودرېږي.

زموږ پانګوال هېوادوال هم بايد له دغې مرستندويې خيريه ادارې سره مالي مرسته وکړي او له دې لارې دې د سرې مياشتې مالي بنسټ پياوړی کړي چې مصيبت ځپلو او زيانمن شوو هېوادوالو او آن دا چې د نړۍ نورو خلکو ته پخپل وخت د مرستې رسولو جوګه شي.

په هېواد کې له مصيبت ځپلو او اړو خلکو سره مرسته کول يوازې د سرې مياشتې د ټولنې دنده نه، بلکې دا د هر بااحساسه انسان دنده ده چې له اړو خلکو سره په خپل توان له مرستې کولو څخه ډډه ونه کړي، ځينې به مالي مرستې ته اړه لري، ځينې به د يوه ښه او هوسا ژوند لپاره لازمې لارښوونې ته اړه لري. په هر حالت کې هغوی مرستې ته اړ دي او بايد له هغوی سره په انفرادي توګه او هم د سرې مياشتې او نورو خيريه ټولنيزو ټولنو له خوا مرستې وشي.

د متن لنډيز:

سره مياشت يوه خيريه مرستندويه ټولنه ده چې له مصيبت ځپلو سره مرستې کوي. دا ټولنه زموږ په هېواد کې خولسيزې د مخه تاسيس شوې. لومړی د ((مجلس امداديه)) بيا د ((محراب احمر)) وروسته د ((هلال احمر)) او په پای کې په ۱۳۳۰ هـ . ش. کال د سرې مياشتې په نوم ونومول شوه. دا ټولنه د سره صليب د نړيوالې ټولنې غړيتوب لري. د نړيوالو مرستو او کورنيو مرستو او د خپلو ملکيتونو د عايداتو له مخې له اړو خلکو سره مرسته کوي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وارسره د متن يو يو پراګراف ولولي.

۲ ـ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د لاندېنۍ جملې په امتداد د متن د عمومي محتوا په رڼا کې څو جملې وليکي:

سره مياشت يوه خيريه مؤسسه ده چې له مصيبت ځپلو وګړو سره مرسته کوي. دا مرستې ... .

- خپلې ليکلې جملې دې د ټولګيوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۳ـ دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايئ:

- د سرې مياشتې مرستندويې ټولنې بنسټ کله او ولې کېښودل شو؟
- سره مياشت زموږ په هېواد کې کله رامنځ ته شوې او په کومو کومو نومونو ياده شوې ده؟
- سره مياشت په کومو حالاتو کې له خلکو سره مرسته کوي؟
- که ستاسې په کلي يا سيمې کې کومه طبيعي پېښه رامنځته شي، له خپل توان سره سم به څه مرسته وکړئ؟

٤ـ ځينې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د درس د عمومي محتوا

او مفهوم په اړه خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي: يوه ډله دې له متن څخه داسې کلمې را واخلي چې په ((س)) توري پيل شوې وي، بله دې په ((ت)) توري او بله دې په ((هـ)) توري پيل شوې کلمې له متن څخه پ خپلو کتابچو کې وليکي او هغه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

٦ـ يو زده کوونکی دې د گل پاچا الفت د شعر دا لاندې څو بيتونه په تختې وليکي او ځينې زده کوونکي دې پورته شي د هغو مفهوم دې په خپلو الفاظو ووايي:

ژاړي په غمونو کې خوا خوږي له هر چا سره
سل پتنگان سوزي د يوې شمعې ژړا سره
ډک زړگی له اوښکو گرځي وريځې په آسمان کې بيا
څه ژړا ملگرې ده د ژوند يوې بربښنا سره
ټول باغ ژړېدلی څکه اوښکې دي د گل په مخ
ډېر لکه لاله داغلي زړونه شته صحرا سره
نه ښايي انسان ته چې د بل په غم غمجن نشي
لويه بدبختي ده چې څوک نه ژاړي له چا سره

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کور، کوڅې او يا کلي له مشرانو څخه وپوښتي چې که د دوی په يادداشت د طبيعي پيښو له مصيبت ځپلو سره سرې مياشتې او يا کوم شتمن شخص کله مرسته کړې وي، هغه دې د يوې خاطرې په توگه وليکي او په بل درسي ساعت کې دې د ټولگيوالو تر مخې ولولي.

صدر خان خټک

ـ تاسي پښتوژبې ته د خوشحال خان خټک د کورنۍ د ادبي خدمتونو په اړه څه اورېدلي دي؟

په یوولسمې او دولسمې هجري پېړیو کې په خپله خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي. دوی د منظومو او منثورو آثارو په لیکلو سره پښتو ادب ته ډېره بډاینه وربښلې ده. د خوشحال خان په زامنو کې څو تنه ډېر نومیالي شاعران تېر شوي دي. له هغو څخه یو یې صدرخان خټک دی چې په دې لوست کې یې در پېژنو.

صدرخان ختټک د پښتو د نومیالي شاعر او فرهنګپال شخصیت خوشحال خان ختټک زوی و. د زوکړې کال یې په ځینو ادبي ځیړنو کې ۱۰۶۵ هـ . ق. اټکل شوی دی.

د صدرخان زده کړه او د ښوونې او روزنې بهیر د خپلې علمي فرهنګي کورنۍ په چاپیریال کې، په ځانګړې توګه پخپله د خوشحال خان ختټک په لاس تر سره شوی دی. صدرخان پخپله هم دې ټکي ته اشاره کوي:

زما پلار ځای یې جنت شه	په اولاد یې برکت شه
تربیت یې ډېر زما کړ	هر تعلیم یې وما را کړ
په تعلیم یې سخندان کړم	په ویل یې سخن ران کړم
چې یې درست په دافنون کړم	په ویل یې نور ما ذون کړم

صدرخان ختټک د ختټکو د کورنۍ یو عالم او فرهنګیالی شخصیت و. پیاوړې علمي او ادبي ځېره یې موږ ته د هغه له خپلو راپاتې منظومو آثارو څخه ډېره ښه راجوتېدلای شي.

نوموړي په خپلو شعرونو کې له خپل نامه سره ((خوشحال)) د تخلص په توګه راوړی او له همدې امله د ((صدرخوشحال)) په نوم له ادبي شهرت څخه برخمن شوی دی.

له صدرخوشحال څخه ځینې منظوم لیکلي کتابونه راپاتې دي. په هغو کې یو ((دلی او شهی)) نومیږي. دا یوه ملي ولسي کیسه ده چې په ۱۱۱۰ هـ . ق. کال په نظم شوې ده. بل کتاب یې د ((ادم خان درخانۍ)) مشهوره ولسي کیسه ده. دایې په ۱۱۲٤ هـ.ق. کال په نظم لیکلې ده. دا دواړه آثار یې د پېښور پښتو اکاډمي له خوا چاپ شوي دي. نوموړي د ((معجزات رسولﷺ)) او ((د حضرت علي جنګنامه)) په نومونو دوه نور منظوم کتابونه هم لري چې قلمي نسخې یې شته، خو تراوسه چاپ شوي نه دي.

صدرخان د اشعارو دیوان هم درلود، خو تر اوسه تر لاسه شوی نه دی، ځینې خواره واره شعرونه (غزلې، قصیدې او مخمسونه)(*) یې شته دي چې موږ ته د نوموړي د شعر او ادب د قوت ښه ځرګندویي کولای شي.

صدرخان خټک په ځوانۍ کې له خپل پلار سره د ملي مبارزې د ډګر او سنګر ملګرى و. وروسته يې بيا د افضل خان خټک د سردارۍ پر مهال په ۱۱۲۰ هـ . ق . کې د ټيري د فوجدار دنده ترسره کوله.

د صدرخان خټک ژوند تر ۱۱۲٤ هـ . ق. کال پورې باوري دى. تر دغه کاله پورې افضل خان خټک د خپل اثر ((تاريخ مرصع)) د پيښو په بهير کې د ده نوم راوړى دى. تر دې وروسته بيا نه ده جوته چې تر کومه پورې به ژوندى و. دلته د بېلګې په توګه هغه شعر راوړو چې د خپل پلار (خوشحال خان خټک)په مړينه يې د ويرنې په ډول ويلى دى:

نور دې واړو فرزندانو درته شا کړه
مګر ستا په خدمت ما تړلې ملا ده
که دې نور اولاد دولت وګاټه موږ ته
لويه ګټه د دولت د تا رضا ده

که ته ولاړې زه دې وسپارلم غم ته
دا دې لویه غمخواري کړې زما ده
چې ستا غم په سر لرم زما څه غم دی
ستا د غم سایه زما په سر هما ده
ستا لړ غم به زه هرګز پرې بدل نه کړم
په دنیا چې څه هوس خوښي هوا ده
ته مړ حوت کې سنه زر سل دویمه خور وه
ورځ جمعه د ځاښت په وخت دې بیله سا ده
لا به کله شي سبا ((صدر خوشحاله))
د آشنا د دیدن ژمنه په سبا ده

څرګندوني

غزل: د نظم یو ډول دی چې د بیتونو شمېر یې له پنځو څخه تر پنځلسو پورې وي. ټول بیتونه یې په یو وزن وي او د قصیدې په څېر په قافیه کې له مطلع څخه پېروي کوي. لومړي بیت ته یې ((مطلع)) او وروستي بیت ته یې ((مقطع)) وایي.

قصیده: لغوي معنا یې قصد او اراده ده او په ادبي اصطلاح د نظم هغه ډول دی چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د بیتونو شمېر یې معمولاً تر غزل زیات له شپاړسو بیتونو تر ۲۰۰ پورې او یا له هغو نه زیات هم رسېدلای شي. هره قصیده یوه مطلع، مقطع، نسیب او تشبیب (تغزل) هم لري.

مخمس: د شعر یو ډول دی چې مطلع او بندونه یې پنځه پنځه مسرۍ لري. پنځه واړه مسرۍ یې یو ډول قافیه لري. بندونه یې پنځه په یوې قافیې او شپږم له مطلع سره هم قافیه وي.

د متن لنډيز:

د خوشحال خان خټک د فرهنګیالیو زامنو په ډله کې صدرخان خټک هم د لوړعلمي او فرهنګي شخصيت خاوند دی. نوموړی په علمي شخصيت سربيره، پياوړی شاعر هم و. په شعرونو کې يې خپل نوم صدر خوشحال راوړی دی. له ده څخه د ((دلی شهی))، ((ادم خان درخانی))، ((معجزات رسول)) او ((د حضرت علي جنګنامه)) په نومونو منظوم ليکلي آثار راپاتې دي. د اشعارو د يوان يې تراوسه لاس ته نه دی راغلی. خواره واره شعرونه يې شته دي. تر ۱۱۲٤ هـ . ق. کال پورې يې ژوند باوري دی.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په خپل خپل وار په لوړ غږ ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو بېل کړای شي: يوه ډله دې له متن څخه ((خاص نومونه)) او بله ډله دې ((صفتونه)) لست کړي. د دواړو ډلو استازي دې هغه د ټولګي تر مخې ولولي.

- بيا دې د يوې ډلې استازی يو يو خاص نوم پرتختې وليکي، د بلې ډلې زده کوونکي دې هغه په مناسبې جملې کې وکاروي.
- د بلې ډلې استازی دې لست کړي صفتونه پرتختې وليکي او د هغې بلې ډلې يو يو تن دې هغه په مناسبې جملې کې وکاروي.

۳ــ ځينې زده کوونکي دې د متن د مفهوم او محتوا په اړه زده کړي معلومات نورو ټولګيوالو ته ووايي.

٤ــ دې لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

- صدرخان خټک کوم کتابونه ليکلي دي؟

- تاسې د صدرخان د ادبي شهرت لامل څه ګڼئ؟
- په متن کې د صدرخان خټک له لومړي شعر څخه مو څه مفهوم واخیست؟

۵ـ د دې لاندې پوښتنې سم ځواب په پنسل په نښه کړئ:

الف: دلۍ او شهۍ منظومه کیسه خوشحال خان خټک لیکلې ده.

ب: عبدالقادر خان خټک لیکلې ده.

ج: صدرخان خټک لیکلې ده.

د: له دې پورته شاعرانو څخه یوه هم نه ده لیکلې .

- د لاندېنیو جملو په تشو ځایونو کې مناسبې کلمې وکاروئ:
- صدرخان خټک د .... زوی و.
- ادم خان درخانی .... په نظم لیکلی دی.
- صدرخان تر .... کال پورې ژوندی و.

کورنۍ دنده

د خپلې سیمې د کوم پېژندلي شاعر د ژوند او شعر په هکله په کور کې لنډ معلومات ولیکئ او د بلې ورځ په درسي ساعت کې یې د ټولګیوالو په مخکې ولولئ.

ادبیات یوازې شعر او نثر نه دی، هر څه چې په لوستونکو او اورېدونکو مثبته اغېزه وکړي، په خپله د ادب یو ډول دی.

(اناتول فرانس)

اته ویشتم لوست

د ولسي ادب ډولونه او ځانګړتیاوې

- تاسې په خپلې سیمې کې داسې څوک پېژنئ چې نالوستي وي، خو شعرونه وايي؟
- داسې څوک درمعلوم دی چې کله کیسې وايي نارې او غړونه هم پکې په خواږه غږ وايي.

هر ولس دوه ډوله ادبیات لري: یو یې هغه لیکلي ادبیات دي چې په ټولنه کې د باسواده وګړو له خوا رامنځته یا ویل شوي، لیکل شوي او خوندي شوي دي. او بل هغه ادبیات دي چې د ټولنې د نالوستو یا بې سواده او عامو ولسي وګړو له خوا رامنځته یا ویل شوي او په شفاهي بڼه له یوه نسل څخه بل ته لېږدیدلي وي. دې ادبیاتو ته ((ولسي ادبیات)) وايي چې په دې لوست کې پرې په لنډ ډول بحث کوو او د هغو د بېلا بېلو ډولونو نمونه درپېژنو:

ولسي ادبیاتو ته شفاهي او فولکلوري ادبیات هم وايي. دا ادبیات د هر ولس او ټولنې د ادبیاتو د تاریخ ستره او مهمه برخه جوړوي.

پښتون ولس د افغاني ټولنې د یوې سترې برخې په توګه د ولسي ادبیاتو ډېره بډایه او ارزښتمنه پانګه لري. زموږ خلکو د پېړیو په اوږدو کې خپلې ډېرې هیلې، ارمانونه، غوښتنې، خوښی، غمونه، مینې او د ټولنیز ژوند نور ډېر کره وره په خپلو ولسي ادبیاتو کې منعکس کړي دي او هغه بیا په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل ته لېږدېدلي او تر موږه رارسیدلي دي.

عام ولسي وګړي که څه هم ډېر یې لیک لوست نشي کولی، خو پیاوړی هنري او ادبي ذوق لري. دوی خپل دغه ادبي ذوق د ولسي ادبیاتو په بېلو بېلو کالبونو کې ځایوي، پېښې او موضوعات په ډېره ساده، خوږه ژبه او په زړه پورې بڼه بیانوي.

د پښتو ولسي ادبیات لومړی په دوو سترو برخو وېشل کېږي:

منظوم ولسي ادبیات، نثري ولسي ادبیات

لومړي ـ منظوم ولسي ادبیات:

د ولسي ادبیاتو منظومه برخه زموږ د ولس د هنري او ادبي استعداد ډېره په زړه پورې ارزښتناکه معنوي شتمني او پانګه ده. د ادبیاتو دا برخه موږ د خپل ولس د ټولنیز ژوند یوه ربښتینې هنداره بللی شو.

د پښتو منظوم ولسي ادبیات په دوو څانګو وېشل کېږي: یوې ته یې عام ولسي شعرونه یا سندرې وايي او بلې څانګې ته یې خاصې ولسي سندرې یا شعرونه وايي.

عام ولسي شعرونه یا سندرې: هغه شعرونه دي چې شاعر یا ویناوال یې معلوم نه دي او د ټول ولس ګډ مال بلل کېږي. په دې شعرونو کې دا لاندې ډولونه شامل دي:

(۱) د میندو سندرې (۲) د ماشومانو سندرې (۳) منظوم اړونه (چیستانونه) (٤)لنډۍ (٥) سروکي (٦) د اتڼ نارې (۷) د نکلونو نارې (۸) کاکړۍ غاړې (۹) تاریخي نارې (۱۰) منظوم فالونه (۱۱) منظوم متلونه (۱۲) د ښځو سندرې او نور.

خاصې ولسي سندرې: دا هغه سندرې یا شعرونه دي چې ویناوال او شاعران یې په ولس کې معلوم او پېژندل شوي وګړي دي.

دا شعرونه دا لاندې ډولونه لري:

(۱) رباعي (مقام) (۲) غزل (بدله) (۳) چاربیته (٤) لوبه(٥) بګتۍ (٦) داستان

دویم ــ نثري ولسي ادبیات:

ولسي نثرونه هغه اوږدې او لنډې خوږې ادبي ویناوې دي چې په ولس کې رامنځ ته کېږي. دغه ویناوې د ټول ولس له خوا کره او پخې شوې او بیا خوله په خوله، سینه په سینه د پېړیو په اوږدو کې له یوه پښت یا نسل څخه بل ته لېږدیدلي دي.

د پښتو منثور ولسي ادبیات ډېر ډولونه لري، څو مشهور یې دا دي:

(۱) ولسي نکلونه (۲) ولسي کیسې (۳) منثور متلونه (٤) اصطلاحات او محاورې (۵) ټوکې ټکالې (٦) ولسي نندارې (۷) رمزونه او کنایې (۸) تکیه کلامونه (۹) کرکې او انګیرنې (۱۰) سترې مه شې او په مخه ښه (۱۱) دعاوې او ښیراوې (۱۲) کیسی (۱۳) روایات او نور.

موږ د ولسي ادبیاتو د منظومو او منثورو برخو لنډه پېژندنه وکړه او د هغو د بېلا بېلو ډولونو مو یوازې نمونه واخیستل، د بېلا بېلو ډولونو پوره پېژندنه او بېلګې به یې په وروسته لوړو ټولګیو کې ولولئ. دلته د دې ادبیاتو ځینې ډېرې عامې ځانګړنې هم درپېژنو:

۱ــ ولسي ادبیات د موضوع په لحاظ د ولسي او کلیوالي ژوند او ټولنیزو اړیکو ښه ځرګندویي کوي. ولسي کلیوال ژوند او چاپیریال پکې منعکس کیږي.

۲ــ د ولسي ادبیاتو (نظم او نثر) ژبه ډېره ساده، سوچه او د خلکو له ورځنۍ محاورې سره برابره وي.

۳ــ په دې ادبیاتو کې ډېرې لوړې مبالغې او له حقیقته لیرې خبرې نه لیدل کېږي.

٤ــ د پردیو ژبو اغېزې په دې ادبیاتو کې ډېرې کمې دي.

۵ــ دا چې د دې ادبیاتو زیاته برخه د نالوستو او بېسواده وګړو د ذهن او فکر محصول ده او رامنځته کوونکي یې په ولس کې اوسېږي د خپل ژوند د چاپیریال زیات مسایل پکې کټ مټ انعکاس مومي.

٦ــ په ولسي ادبیاتو کې ښکلي والی، رښتینوالی او آسانوالی په ډېره ښه ښه ځان ښکاره کوي.

دا چې زموږ ولسي ادبیات زیاتره په ولس کې په نالیکلې بڼه خواره واره شته، د دې لپاره چې له هېریدنې او ورکېدنې وژغورل شي، باید د هغو راټولولو او په کتابي بڼه چاپ او خپرولو ته ځانګړې پاملرنه وشي.

دلته د ولسي منظوم ادب له ډولونو څخه د چاربیتې، نیمکۍ او بګټۍ څه برخې د بېلګې په توګه راوړو:

۱ــ چاربیته: د پښتو د ولسي شعرونو یو مشهور او په زړه پورې ډول دی چې اوږده اوږده حماسي او عشقي ډول ډول مضامین پکې راوړل کېږي. یو سر لري او وروسته بندونه

راځي. د هر بند په پای کې قافیه تکرارېږي:

سر: په چپ کې ډال په ښي خنجر نیسمه غلیم ته مخه برابر نیسمه
یا به له صدقه خپل وطن شي زما یا به په سرو وینو کفن شي زما

×××

بند: په دروغو نه دي دغه لاپې زما په غوړو واوره واړه پاکې زما
که چېرې برید مې یو ځل راغی په تا پوه شه اجل دی دا چې راغی په تا
ماته وصیت د مور او پلار شوی دی په یو ځل نه په څو څو وار شوی دی
د ننګ پر ځای ورکوئ سر زامنو مختورن مه شئ په محشر زامنو
وصیت د پلار به ګاهې هېر نه کړمه څو ځان د هغه پلار په څېر نه کړمه
کله به هېر د پلار سخن شي زما یا به په سرو وینو کفن شي زما

۲ـ نیمکۍ: دا یو ډول ولسي شعر دی چې له لنډیو سره یو ځای ویل کېږي. دوه مسرۍ وي چې کله دواړه برابرې او کله یوه لنډه او بله اوږده وي.

بېلګه: پاس په باړه کې اوبه ګډېږي وډې ځینه شینوارې لونګینه

۳ـ بګتۍ: د پښتو یو غوره او خوږ ولسي شعر دی. د چاربیتو په څېر یو سر لري چې په عمومي ډول یو بیت وي. دا شعر له ساز سره په ډېره تېزه او خوندوره بڼه ویل کېږي.

لاړه د ګودر په لورې ما ویل ارمان دی
دې ویل خفه نه شې یاره خدای مهربان دی
لاړه د ګودر په لورې قدم په ناز کا
مسته خیالي ګره جلۍ دورې د باز کا
نن یې رقیبان بللي ورسره راز کا
مړ به شم طاعون به مې شي مرض ګران دی

د متن لنډیز:

ولسي ادبیات د هر ولس د ادبیاتو د تاریخ یوه ځانګړې او ډېره مهمه برخه جوړوي. دا ادبیات هم په لومړي سر کې په نظم او نثر بېلېږي او بیا هره برخه یې ځانته بېل بېل ډولونه او شکلونه لري. ولسي ادبیات یو لړ داسې ځانګړنې لري چې د هغو له مخې له نورو لیکلو ادبیاتو څخه بېلېږي. د دې لپاره چې د دغو ادبیاتو زیاته برخه نالیکلې ده، باید چې راټوله او له ورکېدو او هېریدو څخه وژغورل شي.

فعالیتونه

۱ــ ځینې زده کوونکي دې متن د نورو ټولګیوالو په تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ــ ټولګی دې په دوو ډلو وویشل شي. یوه ډله دې د منظومو ولسي ادبیاتو ډولونه لېست کړي او بله دې د منثورو ادبیاتو د بېلا بېلو ډولونو نومونه ولیکي. بیا دې د هرې ډلې استازی هغه د ټولګي پر مخ کې ولولي.

۳ــ زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي او د ولسي ادبیاتو په اړه دې خپل معلومات وړاندې کړي.

٤ــ دې لاندېنیو پوښتنو ته ځوابونه ووایئ:

- ولسي ادبیات په نورو کومو نومونو یادېږي؟
- ولسي ادبیات کومې ځانګړتیاوې لري؟
- ولسي شاعران معمولاً کوم وګړي وي؟
- عام ولسي شعرونه او خاص ولسي شعرونه څه توپیر لري؟
- د نثري ولسي ادبیاتو مشهور ډولونه کوم دي؟

۵ــ په لاندې جملو کې تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل سره ډک کړئ:

- ولسي شاعران زیاتره .... وګړي وي.
- ولسي ادبیاتو ته .... یا .... ادبیات هم وایي.
- هغه ولسي شعرونه چې شاعر یې معلوم وي .... ورته وایي.
- هغه ولسي شعرونه چې .... یې معلوم نه وي .... یې بولي.

٦ــ متن په غور ولولئ، صفتونه پکې په نښه او پ خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې پ خپله خوښه یوه فولکلوري کیسه، یا څو لنډۍ او یا هم څو متلونه ولیکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

ویيپانګه (لغتونه)

((الف))

اجتماع: ټولنه

احسن تقویم: په ښکلي بڼه او صورت

اخوت: وروري

ارکسترا: ډله ییزه موسیقي

ازل: هغه وخت چې پیل یې نه وي معلوم

استازی: نماینده

استازیتوب: نماینده ګي

اسعار: پیسې

اغیزناک: تاثیرلرونکی

آفت: مصیبت، غم

افراط: له اندازې زیات

اقلیم: آب و هوا

امان: امن

اندړ: یوه پښتني قبیله ده

انس و جن: انسان او پیری

انځورګري: رسامي

اوس مهال: حال، اوس زمانه

ایین: لار، مسلک، عقیده، دین

اڅکزی: یوه پښتني قبیله ده

اړه: ارتباط

اړوندتیا: مربوطوالی

اړینه: ضروري

((ب))

بارکزی: یوه پښتني قبیله ده

برخلیک: سر نوشت

برخمن: برخه وال، ونډه لرونکی

برهم: ګډوډ

بنسټ: بنیاد، تهداب

بهیر: جریان

بوختیاوې: مشغولیتونه

بوستان: بڼ، باغ

بډای: شتمن، غني

بډاینه: شتمني

بډایي: شتمني

بڼه: شکل

بېلګه: مثال

((پ))

پانګه وال: سرمایه لرونکی

پانګه: سرمایه، شتمني

پراګراف: د لیکنې یوه برخه

پردیس: مسافر

پرمختیا: پرمختګ، وده

پرېکړه: فیصله

پلازمېنه: پایتخت

پوښلی: پوښل شوی

پیاوړی: قوي، ځواکمن

پیرودل: اخیستل، رانیول

پړاو: مرحله

پښ: آهنګر

پېژندګلوي: پیژندنه

((ت))

تجمل: ښکلي کیدل، سینګار شوی

ترکیب: ګډون، یو ځای شوی

تصمیم: هوډ، اراده، عزم

تصویب: پریکړه، فیصله، حکم کول

تعادل: برابري

تمنا: هیله، آرزو

توربخن: تور ته ورته

توغندی: راکټ

توکم: نسل، نژاد

تېر مهال: تېره زمانه

((ټ))

ټاکلی: تعیین شوی

ټاټوبی: هېواد، د اوسیدنې ځای

ټولګیوال: هم صنفیان

ټولنیز: اجتماعي

ټولګه: مجموعه

((ج))

جاویدان: همېشنی، تلپاتې

جلا وطني: له هېواد څخه لیرې کېدل

جنون: لیونتوب

جوتیرې: معلومیرې، څرګندېږي

جوګه: سیال، وړ

((ځ))

ځانګړنه: ځانګړتیا، خصوصیت، خاص والی

ځپلی: ټکول شوی، وهل شوی، خوار، غمجن

ځواک: قوت، زور

ځواکمن: د زرو او قوت خاوند

((څ))

څانښت: کچه غرمه

څرګندتیا: معلوموالی

څېړنې: تحقیقات

څښتن: خاوند

((چ))

چاپېریال: محیط، شاو خوا، ماحول

چارواکی: د واک او صلاحیت خاوند

چمتو: برابر، اماده

چور: غلا، تالا

((ح))

حمد: د خدای ﷻ ستاینه

حمدیه: ستاینیز شعر او وینا

((خ))

خواخوږي: همدردي

خواره واره: تیت و پرک

خواشیني: خپګان

خوندي: محفوظ، ساتل شوی

خیریه: خیر رسوونکی

((د))

درناوی: درنښت، احترام

دریځ: موقف

دستور: حکم

دهشت: ویره، ډار

دود: رواج

((ډ))

ډالی: سوغات، تحفه

ډبرین: له ډبرې جوړ شوی

ډله ییز: ګروپي، په ګډه

ډګر: میدان

((ذ))

ذات: اصل، ماهیت، وجود

((ر))

راتلونکی مهال: راتلونکی وخت/زمانه

رانغښتی: رانغاړلی، راچاپېر کړی

رېږول: ځورول

رعایت: مراعت کول، په پام کې نیول

رفاه: سوکالي، هوساینه

رنځ: ناروغي

روحاني: مذهبي لارښود

روزنیز: تربیتي

روږدی: عادت، معتاد

((ز))

زغمل: تحمل کول

زنار: د غاړې پړی او رسی

زوال: له برمه لویدل یا غورځېدل

زوکړه: زیږیدنه

زیار: زحمت، کوښښ، هڅه

زیان: تاوان

زېرمې: ذخیرې

زیور: ګاڼه

زړه بوږنوونکی: زړه ربړدونکی

((ژ))

ژباړه: ترجمه

ژغورل: ساتل

ژوبله: ټپي کول، زخمي کول

((س))

سایه: سیوری

سپارښتنه: سفارش، تاکید او ټینګار

ستایل: صفت کول
ستاینه: صفت
ستونزمن: له مشکلاتو ډک
ستونزه: مشکل
سرلیک: عنوان
سعادت: نېکمرغي
سلب: په زور اخیستل
سمبالښت: سمبال شوی، مجهز شوی
سمسور: ښیرازه، تازه
سملاسي: فوري، سم له واره
سوکاله: آرام، هوسا
سویل: جنوب
سوړ: یخ
سیاستوال: سیاست مدار
سیمه: منطقه

((ش))

شاکر: شکر کوونکی، خوښ
شتمن: بډای، د مال او شتو خاوند
شخړې: جګړې، جنجال، لانجې
شفاهي: په خوله ویل
شفیع: شفاعت کوونکی
شهرت: مشهورتیا
شهکار: ډېر ښه، لوړ او عالي کار

((ښ))

ښکېل: نښتي
ښیګڼې: ګټې، نېکی

((ص))

صدمه: زیان، ضرر

((ط))

طراوت: ښیرازي، تازه ګي

((ع))

عاطفه: مهرباني، زړه سوی
عجب: حیرانوونکی
عدم: نشتوالی
عرف: رسم و رواج، عنعنه
عظیم: لوی
عنعنات: دودونه، رواجونه

((غ))

غچ: انتقام، کسات
غور: تاکید، دقت

((ف))

فرشتې: ملایکې
فرهنګپال: فرهنګپالونکی، د فرهنګ خدمتګار
فضل: نیکي، احسان

((ق))

قدیم: پخوانی
قیامت: محشر، وروستی، له مړینې وروسته د راپورته کیدو ورځ

((ک))

کارنامې: لوړ کارونه، مهم کارونه
کارو بار: کار کسب
کالبونه: چوکاټونه
کتابتون: کتابخانه
کچه: اندازه، سطحه
کرباس: خامتا
کرکه: نفرت
کرم: احسان، بخشش
کره کتونکی: نقد کوونکی
کره: پوره
کلتور: دود، دستور، ثقافت، فرهنګ
کنډواله: شاړ او ویجاړ کور
کرړم: غوځ
کړه وړه: سلوک، رویه

((ګ))

ګاونډ: څنګ ته، څیرمه
ګوهر: مرغلره
ګواښ: تهدید، خطر

((ل))

لارې چارې: د کارونو د سرته رسولو طریقه او وسیله

لرغونی: پخوانی

لنډیز: لنډون، اختصار

لودي: یوه پښتني قبیله ده.

لورینه: پیرزو

لیوالتیا: ډېره مینه، او علاقه

لیږدیدنه: انتقال

لړۍ: سلسله، پرله پسې والی

((م))

مانۍ: ودانۍ

مبالغې: له اندازې او حد نه زیاتې یا پورته خبرې

مبتلا: اخته

مترادفې: ورته، یو شان

محصول: حاصل، لاس ته راغلی څیز

محور: مرکز

مدنیت: تمدن

مدهش: ویره اچوونکی

مرستندوی: مرسته کوونکی

مرستیال: معاون

مصنوعي: په لاس جوړ شوی

معاصر: اوسنی، هم عصر

معاصرین: هم مهالي، په یوه زمانه کې اوسیدونکي

مفرد: یو، ځانله

مفکوره: فکر، نظریه

مقدمې: لومړۍ، لومړیتوب

مقصر: ګنهکار، ګناه کار

مقید: تړلی، محدود

ملتیا: ملګرتیا

منظوم: نظم شوی، په شعر ویل شوی

منعکس: راغبرګیدل، راستنیدل، انعکاس

مهال: وخت

موازنه: برابری، انډول

موخه: هدف

مېشت: استوګن، اوسیدونکی

مینه وال: علاقمندان

((ن))

نامتو: مشهور، نومیالی

ناهیلی: مایوس

نشه ییز: نشه راوړونکی، نشه کوونکی

نغښتې: پیچلی، راتاوشوی

نقصان: زیان

نوماند: کاندید

نومیالی: د نوم او شهرت خاوند، مشهور

نیازی: د پښتنو یوه قبیله ده.

((هـ))

هستي: وجود

هلې ځلې: هاند او هڅې، کوښښ

همنوا: همغږی

هوسا: سوکاله

هڅه: کوښښ

((و))

واصفان: ستایوونکي، صفت کوونکي

واورین: واوره لرونکی

واویلا: شور او غوغا

واټنونه: فاصلې

ورین: پراخ، پرانیستی

ونډه: برخه

ویاند: نطاق

ویاړ: افتخار

ویجاړ: وران، ړنګ

ویرنه: مرثیه، د غم څرګندول

وینا وال: وینا کوونکی، ویونکی، شاعر

وړ: لایق، مناسب